YAKIN TARİH DERGİSİ

Yıllarboyu

SAYI:2 MAYIS 1978 25 LİRA

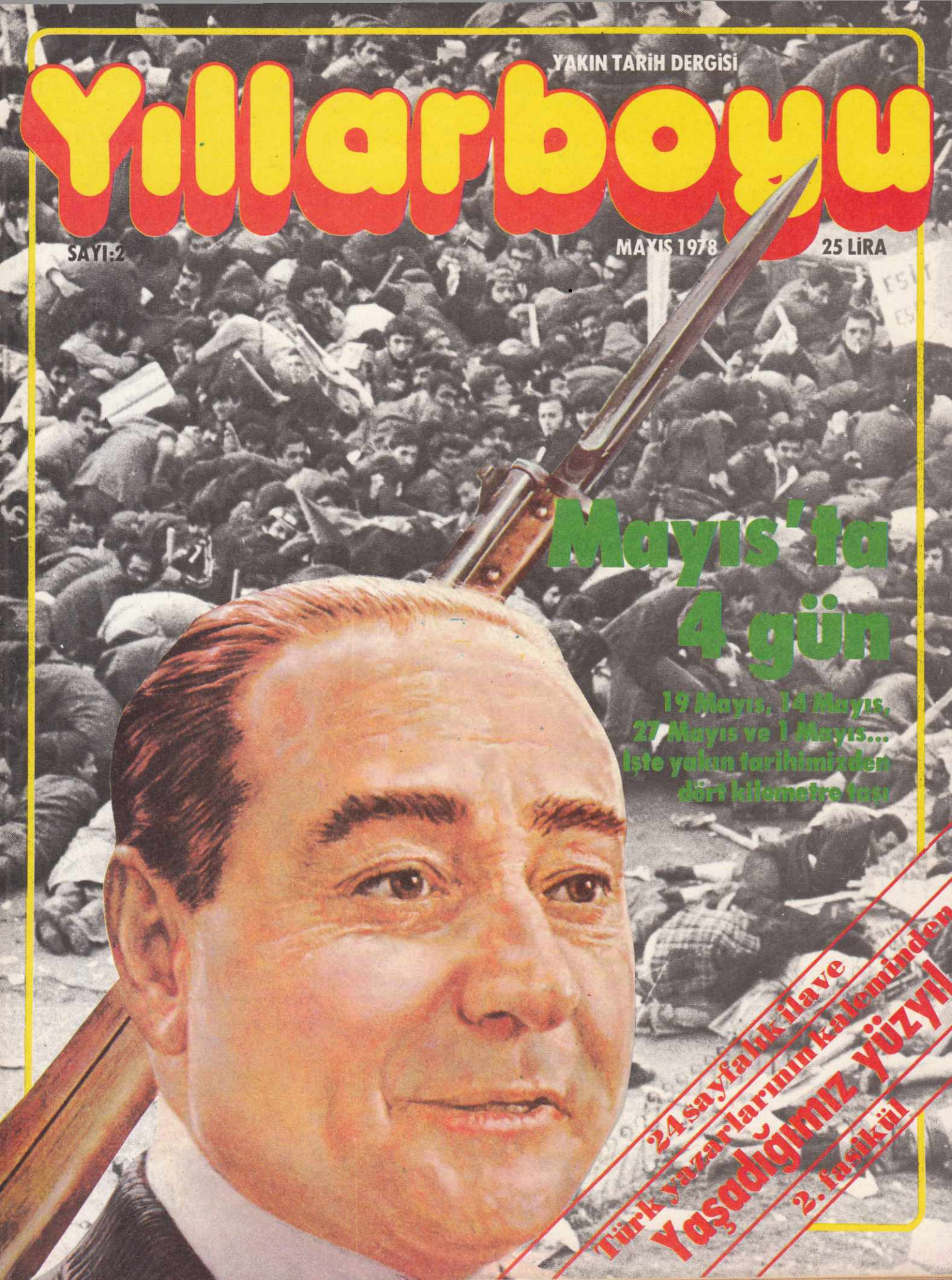

Mayıs'ta 4 gün

19 Mayıs, 14 Mayıs, 27 Mayıs ve 1 Mayıs... İşte yakın tarihimizden dört kilometre taşı

24 sayfalık ilave
Türk yazarlarının kaleminden
Yaşadığımız yüzyıl
2. fasikül

Yıllarboyu Sizlerle

HAYALİMİZDE İspanya'da şato kuranlardan değiliz. Yine de, **Yıllarboyu**'nu hazırlarken kafamızdan güzel şeyler geçirmekten geri durmuyorduk. Aramızda konuları nasıl seçeceğimizi tartışıyor, onları en iyi şekilde kimlerin yazabileceğini düşünüyor, resimleri titizlikle seçiyor, sayfa düzeninde kılı kırk yarıyor, hepsini o büyük güne, sizlerin karşısına çıkacağımız güne hazırlıyorduk.

Sonuçtan kuşku duymamıza gerek yoktu. Kullanacağımız kuşe kâğıt ve kaliteli ofset baskımızla birlikte, çalışmalarımızın tam hakkını verince, pırıl pırıl bir dergi çıkacaktı ortaya...

Ne yazık ki, bu güvenimiz uzun süreli olmadı. Kötü haberler, peş peşe geldi. İhtiyacımız olan miktardaki kuşe kâğıdını, döviz zorlukları nedeniyle sağlamamız mümkün olamıyordu. 1. hamur kâğıdın baskı denemeleri iyi netice vermiyordu. Finlandiya kaynaklı iyi kalite 3. hamur kâğıdın sağlanması bile "belki"ye kalmıştı.

Aksilikler, bu kadardan ibaret olsa iyi... Baskıdan evvel elimizde olması gereken kapak kâğıdı da, henüz elimize geçmemişti.

Bu şartlarda seçme hakkımız kalmamıştı. Çıkış tarihimizi duyurmuş, tanıtıcı reklâm programlarımız için yeşil ışığı yakmıştık. Olanlarla yetinmek zorundaydık.

Bütün bunlara rağmen **Yıllarboyu,** 6 Nisan'da bayilerdeydi. Ve daha da önemlisi, bütün bunlara rağmen **Yıllarboyu** kapışılıyordu. İyiyi kötüden, kaliteyi kalitesizden kolayca ayırt edebilen okuyucu, **Yıllarboyu**'nun "okunacak" bir dergi olduğunu anlamıştı.

Sürdürdüğümüz çabalar, sonunda meyve vermekte gecikmedi ve elinizdeki derginin hiç olmazsa kapağını daha kaliteli bir kâğıda basabilmek olanağına kavuştuk.

Bu sayıda, yazar kadromuzun da, iki tecrübeli imzanın katılmasıyla güç kazandığını, herhalde fark etmişsinizdir.

Basınımızın değerli kalemi Hikmet Feridun Es, yakın tarihteki yaşamımızdan izlenimlerini kendi köşesinde anlatırken, çoğumuzun anılarının canlanmasına yardımcı olacak.

Tarih, araştırma ve belgelerle ayakta durabilen bir ilimdir. Taha Toros da, çalışmalarında bu gerçeği kendisine amaç edinmiş nadir yazarlarımızdan biri. Onun, orijinal belge ve resimlerle büsbütün değer kazanan yazılarını, bu sayımızdan itibaren izlemeniz mümkün olacak.

Bunlar da bu sayımızda sizlere verebileceğimiz olumlu haberler.

Gelecek sayılarda sizlere daha iyilerini verebilmek ümidiyle hoşça kalın aziz okuyucularımız.

Yıllarboyu

İçindekiler

Özgürlük getiren on dakika	3 - 5
Nedir bu Üçüncü Dünya?	6 - 11
İktidarlar ve "yakın çevre"	12 - 15
Acaba Mareşal ne der?..	16 - 19
"Dağ başını duman almış" nasıl doğdu?	20-21
Kaptanın son emri	22 - 26
Abdülhamit'in oğlu anlatıyor	27 - 29
Ölüme yollanan 40.000 kişi	30 - 33
Mayıs'ta 4 gün	34 - 42
Dolmabahçe Sarayı'nda unutulmaz bir gece	43 - 45
Tarih balesi	46 - 47
Ağrı'nın öteki yüzü	48 - 53
Ankara'daki makam eşşekleri	54 - 55
Geçmişe mazi derler	55 - 56
Eva Peron ve...10.000 dolarlık omletin hikâyesi	57
"Bizde Türk yüreği Anadolu kuvveti var.."	58 - 59
"Bana bir şarkı söyle"	61 - 63
Yıldönümleri	64
Hafızasını kaybeden taht	65
Tavan arası	66 - 67
129.000 dolarlık şike	68 - 69
Bir gönülde dört sevda	70 - 71
Ne acaba? Neresi acaba? Kim demiş, ne demiş?	72 - 73
Kitaplar	74
Yaşadığımız Yüzyıl (Özel ilâve): Orta sayfalarda	

Özgürlük getiren on dakika

Gelirimiz, borçlarımızın faizine yetmiyordu.
Parasızdık, ordusuzduk.
Sıvas Kongresi'ne katılan üyelerin çoğu,
Amerikan mandasının
tek çıkar yol olduğunu
savunuyordu.
Acaba, tek çare gerçekten
yalnız bu muydu?
Böyle olmadığı,
Mustafa Kemal'in, Kongre'deki
gerilimin en yüksek noktasında
yaptığı müdahaleyle
anlaşılacaktı.

SIVAS Kongresinin dördüncü günü akşamı, 7 Eylül 1919, Hakkâri temsilcisi Mazhar Müfit ile Eskişehir'i temsilen Sivas'ta bulunan Hüsrev Sami, Mustafa Kemal Paşa'nın odasında konuşarak sabahı ediyorlar.

Artık o gün diyebileceğimiz 8 Eylül günü, kongrenin Dördüncü Genel Kurulu'nda gündemin, Erzurum'dan beri türlü tartışmalara yol açan en önemli maddesi konuşulacaktı: Manda (*) meselesi.

Odadakilerin dağılmasına yakın Mazhar Müfit, bir kez daha bunu Paşa'ya hatırlatırken kendi fikrini de ilâve etti:

- Bunlar, "manda" meselesini imkânı yok kongreden muvafık bir kararla çıkartamazlar.

Paşa ise daha ihtiyatkâr konuşuyor bu konuda:

- Dur bakalım, o kadar nikbin olma. Biraz da endişe payı bırakmak yerinde olur. İstanbul'dan gelen arkadaşların çoğu, tek çıkar yolun "manda"yı kabul olduğu fikrini muhabbaslar arasında yaymaya büyük gayret sarfediyorlar.

Ve şöyle devam ediyor:

- Erzurum'dan beri, daima bu konuyla meşgulüz. Biraz

evvel, Bekir Sami Bey'in evinde yapılan toplantıda, beni reis seçtirmemek için karar aldıklarını söylediniz. Bence, sebebi aşikardır. Anlaşılıyor ki bu arkadaşlar, kendi aralarında "manda" fikrini kabul etmişler. Gayeleri, kendilerinden bir reise, "manda"yı el çabukluğuyla kongre kararına bağlatmaktır. Artık her şey açıkça gösteriyor ki, İstanbul'daki devlet ve siyaset adamları da, vatanın kurtuluşunu, tek ümit halinde Amerikan Mandası'nı kabulde görüyor. Çünkü kendileri bizim hedef ve gayelerimizden, Türk milletinin uyanışından habersizdirler. Bizi de, üç beş adamın bir araya gelip, hayal peşinde koşması kabilinden kimseler farzediyorlar. Şimdilik bunlara "biçareler" demekten başka çaremiz yoktur.

Paşa, burada sözünü keserek, Hüsrev Sami Bey'e sordu:

- Bu hususta zatıâliniz ne düşünüyor?

Hüsrev Sami, hiç tereddütsüz şu cevabı veriyordu:

- Manda fikrini savunan taraftan olmama imkân yok, çünkü "manda", istiklâlin tamamen elden gitmesidir.

Paşa, başıyla aynı fikirde olduğunu tasdik ederken;

- Doğrudur, "manda" tam istiklâlimizi muhildir. Biz tam müstakil bir vatan istiyoruz, diyordu.

Artık, her üçü de ayağa kalkmıştı... Kapıya doğru yönelirken Paşa, Mazhar Müfit'e sordu:

- Yemek meselesi nasıl gidiyor? Bizimle beraber burada yemek yiyen murahhas arkadaşlarımız da var. Mali takatımız buna yetecek mi?

- Mali takatimiz malum Paşam. Bizimle beraber yemek yiyenler, kendi hisselerine düşen parayı verecekler, yalnız tahsilât ağır gidiyor...

"ARTIK İSTANBUL ANADOLU'YA TABİ OLACAKTIR"

3 Eylül 1919 günü, Sıvas valisi Reşit Paşa, Dahiliye Nezareti Celilesine aşağıdaki telgrafı çekiyordu: "Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in, dün akşam vakti istikballerine şitab eden her sınıf halktan mürekkep bir cemi gafirin alkışları arasında şehre girdiği ve kongrenin yarın toplanacağı, berayı malumat arzolunur."

22 Haziran'da, Amasya'dan şifreyle bütün valilere, mutasarrıflıklara ve komutanlıklara ulaştırılan davete icabet edenlerin sayısı fazla değildi. Bazı vilâyetlerde, temsilci seçimi yapılamamış, İstanbul'dan ise pek az kişi gelebilmişti. Oysa davet, İstanbul'da memleketin kurtuluş davasıyla ilgili bulunan bazı kişilere de gönderilmiş, hatta buna Paşa'nın bir mektubu da iliştirilmişti. "Yalnız, mitingler ve gösteriler, büyük gayeleri kurtaramaz. Artık İstanbul, Anadolu'ya hâkim değil, tabi olmak zorundadır" diye...

Sıvas Kongresi, 4 Eylül 1919 Perşembe günü, saat 14'te Mustafa Kemal Paşa'nın nutkuyla açıldı. Bunu, görüşmelerin yönetimi için reis, reis vekili ve kâtiplerin seçimi izledi. Mustafa Kemal Paşa, oybirliğiyle reisliğe seçildi...

İlk oturumlar, padişaha gönderilecek telgrafın metnini tespit ve kongre azalarının İttihat'çı olmadıklarına dair edecekleri yemin üzerindeki konuşmalarla geçti. Bu arada toplantıların başlamasından sonra Sıvas'a gelen Refet Bey (Paşa), Reis Mustafa Kemal Paşa tarafından üyelere tanıtıldı.

Sıvas Kongresi, Üçüncü Genel Kurulundan itibaren, ciddi çalışmalarına başlamış ve bilhassa bu çalışmaların ikinci oturumunda, Heyeti Temsiliye meselesini hallederek, karara bağlamıştı.

SIVAS'TA BİR AMERİKALI

Kongre, daha "manda" meselesinin görüşüleceği Dördüncü Genel Kurulun ilk oturumundan önce, gerilimli havaya girmişti.

8 Eylül günü Mustafa Kemal Paşa, oturumu şu sözlerle açtı:

"Muhterem arkadaşlar, kimseye söz vermeden önce heyetimizi haberdar etmek istediğim önemli bir mesele var. Manda konusundaki muhtıranın müzakeresine geçilmeden önce, bu meseleyi arz etmek isterim, diyerek devam etti:

"Malumu âlileri, bir Mister Browne'dan bahsedilmektedir. Mr. Browne'ın "manda" meselesi hakkında temas yapmak ve kati netice almak üzere Sıvas'a kadar geldiği katiyet ve ciddiyetle söylenmiş olduğu gibi, yüksek heyetinize sunulan muhtırada da, Mr. Browne'dan ve 50 bin kişilik bir işçi ordusu getireceğinden resmi bir ifadeyle bahsedilmektedir.

"Vaki olan müracaatı üzerine, aslında Amerikalı bir gazeteci olan Mr. Browne'ı kabul ettim. Kendisi hiçbir resmi sıfat ve memuriyeti olmadığını, tamamiyle şahsi ve hususi mahiyette benimle konuştuğunu açıkladı. Manda meselesine gelince, bu konunun Amerika'da dahi çok az bilinmekte olduğunu söyledi.

"Arkadaşlarım, vaziyet böyle olduğuna ve muhtırada da Mister Browne ve "manda"dan bahsedildiğine göre, hadiseyi etüd edebilmemiz için oturuma on dakika ara veriyorum."

Yunus Nadi, "Mustafa Kemal Paşa Samsun'da" adlı kitabında bu konuda şöyle diyor: "Galiba, bir Amerikalı olarak Mr. Browne'ın şahsını görmek, bazı kimselerin İstanbul hatıralarını bütün kuvvet ve şiddetiyle uyandırmaya kifayet eylemiştir. Mister Browne'la Sıvas'ta bazı zevat görüşmüşler, onun bazı ifadelerine manalar vermişler. Fakat neticede hayallerin büyüklüğünü gören Mister Browne dahi bazı arkadaşlara, "Benim sözlerim tamamen şahsidir; sakın bana bakarak Amerika'ya fazla bel bağlamayın, sonra aldanabilirsiniz ha!' demeye mecbur kalmıştır."

Toplantının başındaki giriş konuşması ve arkasından verdiği on dakika ara, Mustafa Kemal'in müzakere taktiğindeki ustalığının eseriydi. Ve böylece, daha başlangıçta bir yabancının ismi kullanılarak girişilen manevrayı tamamen tesirsiz halde bırakıyordu.

Buna rağmen, birbiri arkasından kürsüye gelen "manda" taraftarlarının, zaman zaman genel kurulu etkiledikleri de görülmüyor değildi.

On dakika aradan sonra kürsüye gelen Kara Vasıf Bey:

- Bugün bendeniz bir yardım istemek mecburiyetinde bulunduğumuza kaniim. 400 ilâ 500 milyon lira borcumuz var. Bu parayı kimse kimseye bağışlamaz. Bize, "Bunu ödeyiniz." diyecekler; halbuki bizim gelirimiz, bunun faizine bile kâfi değildir. Parasız, ordusuz ne yapabiliriz? Bir kere esas itibariyle "manda"nın kabul edilmesi ve şerait hakkında da sonra görüşülmesini teklif ederken;

- Bize mandater olacak devlet, hem gayet zengin, hem de memleketimizin servet membalarına vakıf olmalıdır. Böyle iki devlet vardır: Biri Amerika, diğeri İngiltere. Ehveni şer olan Amerika'dır. Zaten İstanbul'daki Amerikalılar "Mandadan korkmayınız, Cemiyeti Akvam nizamnamesine dahildir" diyorlar. Eğer tasvip ederseniz, buradan İstanbul'daki mümessile bir mektup yazıp, gizlice bir heyet göndermek için bir torpido isteyebiliriz, diyordu.

İhzari encümen toplantılarına iştirak eden Karahisar temsilcisi Şükrü Bey de, Hami Bey tarafından sunulmuş bulunan "manda" teklifini havi muhtırayı desteklerken, şunu ilâve ediyordu:

- Memlekette ne fen, ne sanat, ne de para var; binaenaleyh bir yardıma olan ihtiyacımız aşikâr. Arkadaşlarla bu yardımı sağlıyacak büyük devletin hangisi olması lazım geldiğini münakaşa ettik. İngiltere'yi kabul edecek olursak arabamızı sürükler. Fransa, maliye itibariyle müsait vaziyette değil, kendisi muhtacı himmet. İtalya'nın, Anadolu'daki ihtirasatı manidir, dedik ve binaenaleyh en muvafık devlet olarak, doğuda istila politikası düşünmeyen Amerika'yı uygun gördük...

Oturumun sonlarına doğru, Refet Bey söz alır ve şunları söyler:

- Bir de diyelim ki biz, dış ve içte tam bağımsızlık isteriz. Acaba kendi başımıza yapabilecek miyiz? Daha doğrusu bizi kendi başımıza bırakacaklar mı? Tanrı korusun, eğer, İzmir Yunanistan'da kalsa ve aramızda bir savaş çıksa, düşmanımız vapurla asker getirebileceği halde acaba biz Erzurum'dan hangi şimendiferle taşıma yapabileceğiz? Öyleyse Amerika "mandası", her şeyden önce bir kefil ve yardımcı bulmak için gerektir."

Uluğ İğdemir'e göre bu satırların altları, tutanaklarda Atatürk tarafından kırmızı kalemle çizilmiştir.

ON DAKİKA ARA

Bu sözlerin ardından, tekrar Kongre Başkanı Mustafa Kemal Paşa araya girer ve "On dakika dinlenelim efendim" diyerek oturumu kapatır. İşte, üyelerin çoğunluğu "manda" fikrine yönelmişken, bağımsızlığımızın kurtarılması bu "on dakikalık dinlenme" sayesinde kabil olabilmiştir. Atatürk, bu on dakika için Nutuk'ta, şunları söyler:

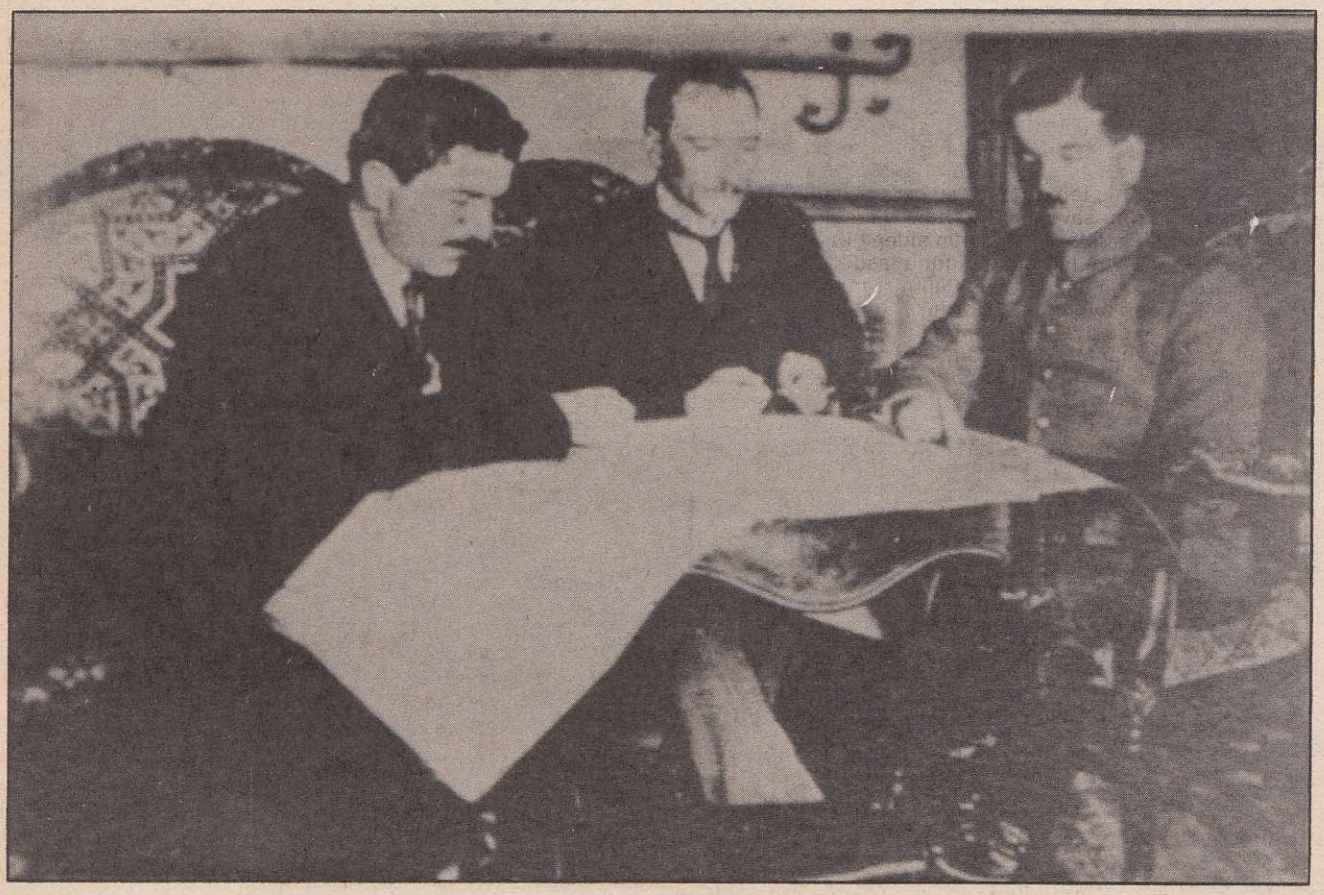

Mustafa Kemal, Ankara'dan gelen Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ve Rauf beyle.

- Efendiler, bu parlak ve ustaca nutkun, (Refet Beyin sözlerinin) dinleyenlerin düşünce ve kanaatları üzerinde yapabileceği yanıltıcı etkinin ölçüsünü kolaylıkla kavrayabilirsiniz. Bunun arkasından gelebilecek olan aynı düşüncedekilerin nutuklarıyla, kongre azalarının büsbütün zehirlenmelerine meydan vermemek için hemen "On dakika dinlenelim efendim" diyerek oturuma ara verdim.

Bu on dakika içinde ne olmuşsa olmuş, Mustafa Kemal, Anadolu murahhaslarıyla yaptığı konuşmalarda "manda" konusunda tam fikir birliğine varmıştır. Aynı günün üçüncü oturumunda kürsüye çıkan bu delegeler, ne şartlar altında olursa olsun, bağımsızlıktan vazgeçilemiyeceğini ileri sürmüşlerdir.

Paşa'nın odası o akşam, her zamankinden daha fazla doludur.Odada oturacak yer kalmamıştır.Çoğunluk "manda" nın aleyhinde olanlardır. Paşa, konuşurken sık sık aynı noktaya takılıyor, şöyle söylüyordu:

- İstanbul'dan gelen arkadaşlarımız hâlâ bu "manda"konusunda nasıl ısrar edebiliyorlar anlamıyorum...

Bu arada,odadaki lambanın zayıf ışığı altına genç bir yüz belirlenir. Bu, Askeri Tıbbiye'lilerin temsilcisi genç öğrenci Hikmet'tir. Ateş ve coşkuyla titreyen sesiyle şöyle bağırır:

- Paşam, murahhası bulunduğum tıbbiyeliler beni buraya istiklâl davamızı başarmak yolundaki mesaiye katılmak üzere gönderdiler. Mandayı kabul edemem. Eğer, kabul edecek olanlar varsa, bunlar her kim olursa olsun şiddetle red ve takbih ederiz.Farzı muhal;"manda"fikrini siz kabul ederseniz sizi de reddeder, Mustafa Kemal'i "vatan kurtarıcısı değil, vatan batırıcısı olarak adlandırır ve tel'in ederiz..."

Genç tıbbiyeli ayağa kalkıp Paşa'nın elini öperken, odada bulunanların çoğunun göz pınarlarında yaşlar birikiği görülür.

Ertesi günkü Genel Kurulun beşinci toplantısında, Hüseyin Rauf Bey'in söz istediği görüldü. Rauf Bey de, Mr. Browne'la yaptığı konuşmayı nakletti. Kendileri isteseler dahi, Amerika'nın "manda" teklifimizi kabul etmemesi ihtimalinden bahsederek, bu memlekette hakkımızda yaratılmış kötü tesiri silebilmek için Amerikan Kongresi'nden bir heyetin yurdumuza davet edilerek gerçeklerin kendilerine gösterilmesini teklif etti.

Neticede reye konulan, Amerikan Kongresi'ne davet mektubu yazılması teklifi kabul adildi ve "manda" konusu da böylece kapanmış oldu.

Bibliyografya: Mustafa Kemal Paşa Samsun'da (Yunus Nadi), Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber (Mazhar Müfit Kansu), Sıvas Kongresi Tutanakları (Uluğ İğdemir), Söylevde Dram Unsuru (Türk Dili Söylev Özel Sayısı, Ceyhun Atıf Kansu)

(*) Mandat İnternational : Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi kendisini idare edemeyen bir ülkeyi yönetmek için Millet Cemiyeti'nin diğer bir ülkeye verdiği vekillik.

Nedir bu Üçüncü Dünya?

"Üçüncü Dünya" deyimi, son aylarda gazete başlıklarında daha sık görülüyor. Üstelik ülkemizin ismiyle beraber... İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Doğu ve Batı blokları arasında oluşan, "Bağımsızlar grubu"na Türkiye neden katılmadı? İnönü'ye göre bunu engelleyen "Memleketimizin özel durumu" neydi?

Yazan: Sadi Koçaş

BAZI devlet, ya da bilim adamları tanırım: Onlarla özel sohbetlerin bile bir büyük değeri, bir sınırsız yararı vardır. Bir Halikarnas Balıkçısı (1) ile bir saatlik bir sohbet sonunda kazanılan kültür, tarih, arkeoloji ve mitoloji bilgisi, aylar boyu ciltlerle kitap okuyarak ancak kazanılabilirdi.

İsmet Paşada, konunun devlet adamlığı yönünden en canlı örneklerinden biriydi. Beş dakikalık bir sohbetten tutun da, bir sofra başında ya da bir konunun enine boyuna tartışılmasında verdiği örnekler, ileri sürdüğü fikirler, dünya (ve tabii Türkiye) siyasal tarihi ve diplomasisi yönünden birer hazine değerindeydi.

Bu sohbetlerden ve konulardan birini anlatmaya çalışacağım bugün. Türkiye'nin yönetiminde, özellikle dış politikasında görev yapanlar ve ileride yapacak olanlar için büyük bir ders, hatta tam anlamıyla bir direktif niteliği vardır bu konunun.

YENİ BİR DÜNYA KURULUR

Hatırlardan henüz çıkmamıştır. 1964 yılında Kıbrıs'ta Makarios yönetiminin, Türklere karşı uygulamak istediği soykırım girişimleri sonunda Ada'ya müdahalemiz söz konusu olunca, ABD Başkanı Mr. Johnson yalnız diplomasi nezaket ve kurallarına aykırı olmakla kalmayan, hatta haddini de aşan bir dille kaleme alınmış olan ünlü (!) mektubunu Başbakan İsmet Paşa'ya göndermiş ve layık olduğu cevabı almıştı. Ama konu bir cevapla geçiştirilecek cinsten değildi. Dünya kamuoyunu bile etkilemişti bu mektup.

İşte o sırada İsmet Paşa ile bir görüşme yapan ünlü TIME dergisinin muhabiri Paşa'ya:

-Siz, Amerika'sız yapamazsınız, anlamında bir şeyler söylediği zaman Paşa, o eşsiz hazırcevaplığı ve espri gücü ile:

-Amerika da bizsiz yapamaz, gibi bir başlangıçtan sonra, dünya siyasi tarihinin en veciz gerçeğini şöyle dile getirmişti:

-Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de, bu dünyada yerini alır.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA...

Aradan yıllar geçtikten sonra bir gün, bu konuyu konuşmak olanağı bulmuştum Paşa ile:

"-Paşam, belirttiğiniz "Yeni Dünya" sanırım Bandung Konferansının sonucunda oluşturulan ve bugün "Üçüncü Dünya" denilen, "Bağımsız Ülkeler Topluluğu" olsa gerek. Bir şeyi merak ediyorum. İkinci Dünya Savaşı içinde, savaş dışında kalma çabalarınızda, savaş sonrası dünyasının oluşmasında, güçlü bir "Bağımsızlığını Yeni Kazanan Ülkeler" grubunun da yer alacağını hiç aklınızdan geçirmiş miydiniz? Böyle bir grup doğarsa, bunların uyanışında Türk Kurtuluş Savaşı'nın verdiği olumlu örneğin etkisi muhakkak olduğuna göre, böyle bir grubun doğmasına, örgütleşmesine ve güçlenmesine katkıda bulunmayı, hatta onların lideri durumuna geçmeyi düşünmüş müydünüz o yıllarda?

Hiç düşünmeden cevaplandırmıştı Paşa bu sorumu:

"Savaş sonrasında bir Batı-Doğu bloklaşması olacağı açıktı. Başkan Roosevelt'in hiç inanmamasına rağmen, biz bu gerçeği bazı vesilelerle kendilerine söylemiş ve dikkatlerini çekmiştik. Bir Batı-Doğu bloku meydana çıkınca, bir "Bağımsızlar Grubu"nun oluşacağı da açıktı. Ne kadar zamanda, ne kadar genişleyebilirler, yani bugünkü kadar güçlü olabilirler mi, tabii belli değildi. Ama oluşacağı muhakkaktı. Ben, bütün hesaplarımda, hem Batı, hem de Doğu Blokları ile dost kalmayı, hem de bu bağımsız grup liderleriyle dost olarak onların içinde etkili olmayı uygun görüyordum. Ama, bizim diğer devletlere benzemeyen bir özel durumumuz vardı. Bu, Sovyetler Birliği ile olan ilişkimizdi. Bütün tarihi ve coğrafi düşmanlığa rağmen, bu büyük güçle dost olmanın büyük yararlarını biliyorduk. Kurtuluş Savaşı işbirliğinden doğma bir de şansımız vardı bu konuda.

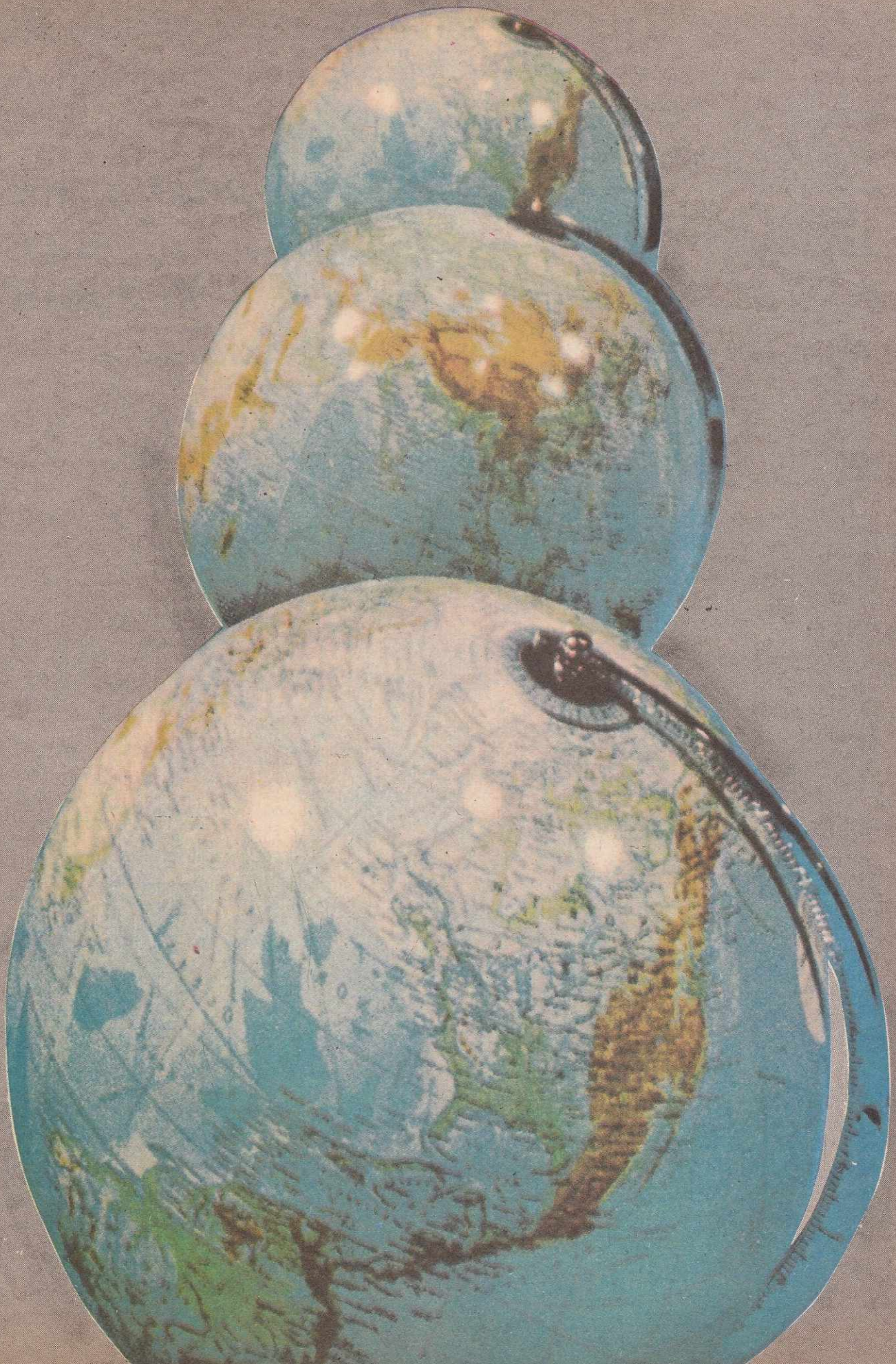

STALİN BİZİ BATIYA İTTİ

Bütün iktidarımız süresince, Sovyetlerle bu iyi ilişkileri devam ettirebilmek için hiç bir fırsatı kaçırmadık. Ama onlar özellikle Stalin, durumunu sağlamlaştırdıktan sonra, Türkiye'nin dostluğunu küçümsedi. Gerçeği göremedi. Türkiye'den üç vilayet koparmayı bu iyi işbirliğine tercih etti. Bu konu Türkiye için bir "var olma, ya da yok olma" meselesi idi.

"Bu güç durumdan kurtulabilmek için yıllarca tasarladığımız "Bloklar dışında kalma" politikasını bırakarak "Batı Blok'u" ile birleşmek ve onların ittifakında kendimize bir garanti bulmak yolunu seçtik. NATO'ya iştiraki bu yüzden istedik. Yani, bizi Batı'ya Stalin itti.

Ama NATO'ya iştirakimizden sonra izlediğimiz dış politika, yıllar yılı özlediğimizin tam tersi oldu. Kraldan çok kral taraftarı olduk. Stalin'den sonra gelen yöneticiler, O'nun hatasını tashih etmek gayretini gösterdiler. Ama, biz bu gayretleri değerlendiremedik.

İlk hatayı, Kore meselesinde yaptık. NATO'nun işlemesindeki hatalar onları takip etti. Orta Doğu politikamızda ve Bandung'da büyük potlar kırdık. Bu yetmiyormuş gibi, bir de Birleşmiş Milletler'de "Asya-Afrika Grubu'nu karşımıza aldık. Batı'nın her devirde desteklediği Yunanistan kadar bile Asya-Afrika gruplarını, örneğin Cezayir'i, desteklemedik. Halbuki, savaş yıllarında tam kestirilmesi mümkün olmayan Bağımsızlar Grubu'nun gücünü takdir etmek mümkündü.

Mr. Johnson, büyük bir basiretsizlikle, Kıbrıs meselesinde bize bu hataları tashih etmek fırsatını tekrar tanıdı. Bu sefer kaçırmadık fırsatı. Bir çoklarının sağlanamaz sandıkları Sovyetler Birliği'nin desteğini de sağladık. Üstelik NATO'ya karşı vecibelerimiz baki kalmak şartıyle bile, işbirliğini kabul ettiler.

Bu bir başlangıçtı. Amerika ve bütün Batı ile müttefik ve Sovyetler Birliği ile yeniden iyi ilişkiler içinde olan bir Türkiye, ondan sonraki politikasını iyi işletmek ve hataları tekrer etmemek şartıyla "Bağımsızlar" içinde hatırı sayılan bir ülke olabilirdi. Ama, son olayları birlikte yaşadık. Gelişmeyi biliyorsun. Buna rağmen izlenebilecek politika yine bu olmalıdır."

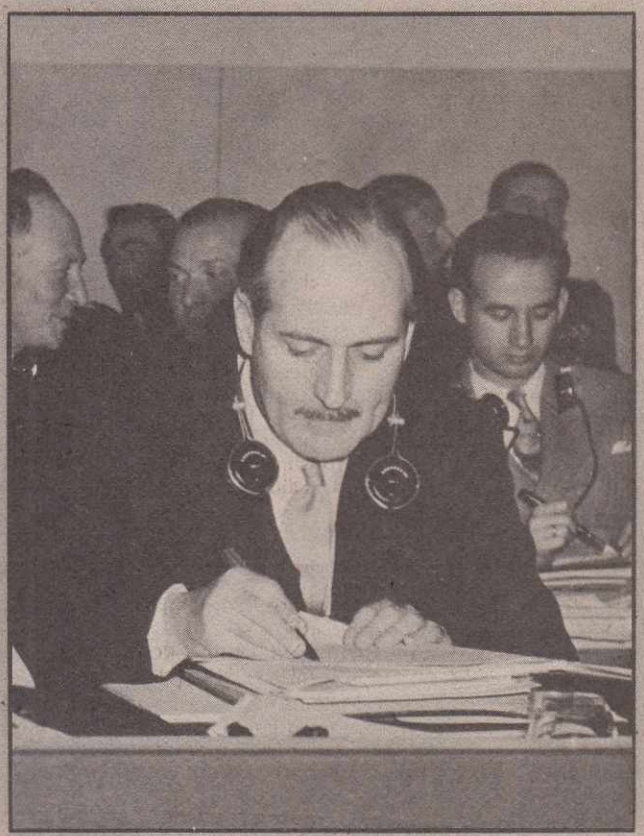

Bandung Konferansı'nda Türkiye'yi temsil eden Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu.

Bu sözler benim için son otuz yıllık dünya ve Türk siyasal tarihinin bir özeti olmuştu. Bu büyük gerçeğe bir açıklık getirmek için, şu bir şanssızlık olan Bandung (veya Üçüncü Dünya'nın Doğuşu) ve Birleşmiş Milletler (Asya-Afrika Grubu önerileri) olaylarına ve buralardaki tutumumuza kısaca değineceğim.

Bandung'tan önce ve sonra

Yazan Atilla Tokatlı

YILLARDAN 1955. Nisan'ın on sekizinci günü. Java adasının Batı ve dağlık kesimindeki Bandung kentinde, tarihe Bandung Konferansı diye geçecek olan ve insanlığın yakın tarihinde yepyeni bir çağı başlatan ünlü konferansı düzenlemiş olan devlet adamları, bu soyut ve cömertçe dile getirilen amaçların yanı sıra iki somut amacı da nişanlamaktaydılar:

1. Uluslararası emperyalizmin açıkça ve şiddetle kınanması ve Konferansa katılan devletlerin bundan böyle "gelişmiş ülkeler"den bağımsız bir politika izleme kararlarının açıklanması.

2. Filistin Araplarının gerek uluslararası propaganda plânında, gerekse maddesel yönden desteklenmesi.

Katılan devletler arasında daha geniş bir yardımlaşma ve işbirliği, az gelişmişliği göğüslemek ve kalkınmak üzere yabancı gelişmiş ülkelerden belirli koşullar içinde yardım kabul etmeyi kararlaştıran, ırkçılığı ve sömürgeciliği şiddetle kınayan, ayrıca da İsrail'e karşı Arap devletlerini destekleyen bu Konferans, bugün Üçüncü Dünya olarak anılan uluslar topluluğunun ilk resmî sözleşmesini meydana getirmekteydi.

Ama aslında iş çok daha öncelere dayanmaktaydı: Gerçekten de bu yeni ideoloji, bu değişik bir dünya anlayışı, çok daha önceleri Hindistan'da Gandi, Türkiye'de Mustafa Kemal, Pakistan'da büyük şair Muhammed İkbal tarafından başlatılan kurtuluş hareketlerinde buluyordu kaynağını. Yani söz konusu olan temel sorun, bugün "geri kalmış topluluklar" diye adlandırdığımız mazlum halkların büyük emperyalist devletlere karşı ister istemez verdikleri bir ölüm-kalım savaşı niteliğindeydi.

Özellikle İkinci dünya Savaşı sonrasında büyük bir yoğunluk kazanan kurtuluş mücadeleleri, Üçüncü Dünya ülkeleri arasında kendiliğinden bir dayanışmaya ve birlikte hareket etme zorunluluğuna yolaçtı. İki süper devlet (A.B.D. ile S.C.C.B.) arasında ezilip kalma tehlikesi, bu kuruluşun bir çeşit harcı olmuştu. Nitekim 1961 yılının Eylül ayı başında çalışmalarını sürdüren Belgrad Konferansı sona erdiğinde, ev sahibi durumundaki Mareşal Tito, konuklarını uğurlarken:

BAĞIMSIZLIK UĞRAŞLARI

Yüzyıllar boyu Avrupa devletlerinin sömürgesi olan bir-

"Dostlarım..." diyordu. "Umarım bu sefer şeytanın bacağını kırabildik..."

BELGRAD KONFERANSI

Ve gülümseyerek eklemekteydi:

"Çifte şeytanın!..."

Oysa Şeytanların sayısı artacaktı çok geçmeden: Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Japonya'da üye olmuşlardı artık "Şeytanlar Kulübü"ne... Önemli olan nokta Şeytanların, ister sağda ister solda olsunlar, "şeytanlık"larını -kendi aralarında yaptıkları üstü kapalı anlaşmalarla - sürdürmeleriydi.

Gerçekten de çağımızda Üçüncü Dünya terimi, gerek örneğin Portekiz, Yunanistan ve Türkiye gibi NATO Paktı'na bağlı ülkeleri, gerek gene Türkiye, İran ve Pakistan gibi Bağdat Paktı üyesi ülkeleri, gerek Pakistan ve Tayland gibi Güney-Doğu Asya Antlaşması (SEATO) üyelerini, gerekse Amerika Devletleri Örgütü (OAS)çerçevesinde yer alan Latin Amerika ülkelerini kapsadığı gibi, örneğin Kuzey Kore, Kuzey Vietnam, Moğolistan gibi sosyalist devletler topluluğunda bulunan ülkeleri de kapsamına almaktadır. Bir başka deyişle Üçüncü Dünya terimi, bugün artık başlangıçtaki salt ekonomik anlamını aşmış ve daha çok politik bir anlam kazanmağa başlamıştır. Hele Sovyet-Çin çatışmasının su yüzüne çıkışından sonra bu terim, daha da politik bir belirginliğe kavuşacaktır.

Nitekim 1-6 Eylül 1961 arasında 25 katılan üye ile 3 de gözlemci ülke temsilcilerini bir araya getiren Belgrad Konferansı'nda alınan "genel silâhsızlanma akımını desteklemek, sömürgeciliğin tümüyle ortadan kalkmasına ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yeni baştan düzenlenmesine çalışmak" gibi kararların yanı sıra, iki süper devlete karşı kesin bir tarafsızlık güdüleceği de açıklanıyordu.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi,Üçüncü Dünya fikri, aslında çok öncelere dayanmaktadır. Hatta bu kavramın ilk olarak ünlü Sovyet düşünürü Sultan Galeyev'in girişimiyle 1921 yılında Bakü'da toplanan ve Karl Marx'ın "Asya tipi üretim tarzı" tezini tartışan Mazlum Halklar Konferansı'nda ortaya atılmış olduğu da ileri sürülebilir. Üçüncü Dünya fikrinin gerçek savunucuları arasında ise Hindistanlı Nehru ile kızı İndira Gandi'yi, Cezayirli Bin Bella ile Bumedyen'i, Yugoslav Tito'yu, Mısırlı Nasır'ı, Kongolu Lumumba'yı özellikle anmak gerekir.

Az gelişmişlik nedir? Şimdi biraz da, Üçüncü Dünya olayını doğuran az gelişmişlik durumuna şöyle bir göz atalım:

Her şeyden önce, az gelişmişleri yaratan bellibaşlı etkenleri sıralamak gerekiyor elbette. Söz konusu etkenlerin en önemlileri şunlardır:

-Ortalama kişisel tüketimin azlığı,
-Hızlı nüfus artışı,
-Okuma yazma bilmeyiş oranının yüksekliği,
-Ülke ekonomisinde tarım sektörünün ve aktif tarım nüfusunun üstün durumda oluşu,
-Genel anlamda ekonomik bağımlılık, yeni düpedüz sömürge ya da en azından yarı sömürge oluş.

Örneğin insan başına düşen net besin oranının 2.500 kaloriden eksik olduğu bölgeler, daha 1970'lerde şunlardı: Güney Afrika Birliği ve Mısır dışında bütün Afrika, Sibirya, Sovyet Orta Asyası, Japonya, İsrail, Lübnan ve Türkiye dışında bütün Asya, Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Meksika dışında bütün Latin Amerika. Yani insanlığın tam yüzde 70'i...

Ve az beslenme durumuna, kötü beslenme durumunu da ekleyecek olursak, bu korkunç oran büsbütün korkunçlaşacaktır.

Az gelişmişlik konusunda, insan başına enerji tüketimi ise daha ürkütücü sonuçlarla doludur. Gerçekten de 1965 yılı itibariyle ve insan başına bir ton kömür-eşdeğer alınmak koşuluyla (ki bu eşdeğer oranı, örneğin aynı yıl Fransa'da insan başına düşen enerji tüketimi oranının sadece üçte biridir!), bu kategoriye girmekten kurtulma şansına eren ülkeler şunlardır: Amerika'da Kanada, A.B.D. Meksika, Arjantin, Şili, Portekiz, Yunanistan ve Arnavutluk dışında kalan Avrupa ülkeleri ile Japonya, İsrail, Güney Afrika, Avustralya ve Yeni Zelanda.

Bu arada, az gelişmişlikin temel belirtilerinden biri olan nüfus artışının örneğin Kuzey Amerika'da yüzde, 1,5'un altında kalmasına karşılık, Japonya ve İsrail dışında Asya ülkelerinde yüzde 2'yi aştığını, Afrika'da yüzde 2,5'a ulaştığını ve Arjantin, Uruguay, Bolivya dışındaki Latin Amerika ülkelerinde yüzde 3'e yaklaştığını hatırlatalım.

Gene az gelişmişlik in bir başka temel belirtisi olan okuma yazma bilmeyiş oranının da, 15 yaşın üstündekilerde, Portekiz dışında kalan Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika, Arjantin, Şili, Uruguay, Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya ve İsrail dışında bütün dünyada yüzde 20'ye ulaştığını, ayrıca çoğu Latin Amerika ülkelerinde yüzde 50'ye yaklaştığını ve Asya ülkelerinin büyük çoğunluğuyle hemen bütün Orta Afrika'da yüzde 50'yi aştığını da açıklayalım.

İşin asıl temeli olan ekonomik yapı sorununa gelince:

Bütün az gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün egemen olduğu görülmektedir. Ve bu durum, az gelişmiş ülkeleri şu yada bu şekilde gelişmiş ülkelere ekonomik bağımlılığa sürüklemiştir. Bir kaç örnekle yetineceğiz. Sıralayacağımız ürünler, o ülkelerin en az yüzde 50 ihracatını oluşturmaktadır: Brezilya, Kolombiya, Etyopya, Haiti, Salvador ve Uganda için kahve; Küba için şeker, Gana için kakao; Senegal, Gambiya ve Nijerya için yerfıstığı (ya da araşit); Mısır, Sudan ve Çad için pamuk, bütün Orta Doğu ülkeleri, Venezuella, Libya ve Cezayir için petrol; Şili, Kongo ve Zambiya için bakır; Bolivya için kalay; Birmanya, Tayland ve Kamboç için de, pirinç...

Konuyu gerçekten dehşet verici bir açıklama ile kapatmak istiyoruz: Brezilya ve Venezualla ihracatının üçte biri ile Meksika ihracatının yarısından fazlasını sadece A.B.D. çekmektedir. Ve sadece bu durum, A.B.D.'nin söz konusu ülkeler üzerindeki sınırsız egemenliğini göstermeğe yeter de artar bile!

Özetlemek gerekirse, ÜÇÜNCÜ DÜNYA olayını doğuran koşullar bugün de geçerliklerini korumaktadır. Yani bugün de insanlığın üçte ikisi az gelişmişlik içinde yaşıyor. Ve bilir misiniz işin tuhafı nedir. İnsanlığın üçte ikisi derken, sadece ülke başına düşen oranları göz önüne alarak konuşmaktayız. Oysa bir de, her ülkenin kendi içindeki az gelişmişlik oranları var. Örneğin Kuzey İtalya ile Sicilya ve sevgili Türkiye'mizin Batısı ile Doğusu bu konuda son derece ilginç iki örnek meydana getirmektedir.

Üçüncü Dünya bugün, bu kategorinin kapsamına giren ülkeler arasında büyük ayrılıklar bulunmasına rağmen (örneğin Mısır'la Libya'yı göz önüne alınız yeter!) süper devletlere karşı bir çeşit hak davası güderek insanlığın geleceğine gerçek katkılarda bulunmaktadır.Ve, bir büyük düşünürün dediği gibi, belki de en iyisi: Birinci, İkinci, Üçüncü Dünyalar'dan kurtulup bir tek dünyada birleşmektir.

çok Asya ve Afrika ülkesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, evvelâ bağımsızlık savaşı vermiş; ondan sora da Birleşmiş Milletler'in yardımıyle birer birer bağımsızlığını kazanmıştır. Bunların büyük kısmı yönetim, uluslararası ilişkiler ve ekonomik bakımdan zayıf durumdaydılar. Daha önemli olarak da, yalnız başlarına kalmış, adeta şaşırmış durumdaydılar. Bu nedenle, eski ordulu, sancaklı, genel valili sömürgeciliğin yerine geçen Neo-Emperyalizm'in ergeç etkisinde kalarak, tekrar eski durumlarına dönecekleri endişesi içindeydiler. Bir kez bu gerçeği görünce, ilk iş olarak, kendi aralarında birleşmek ve güçlenmek için Birleşmiş Milletler içinde bir uğraş vermişlerdi. Dünya çapında uğraşılar ise 1954'lerde başlamıştır.

İlk örgütlü çalışma, 1954 başında Endonezya Başbakanı Dr. Ali Sastroamidijojo'nun önerisi ve Birmanya, Seylan, Hindistan, Pakistan ve Endnezya'nın iştirakleriyle Mayıs 1954'de Colombo'da yapılmıştır.

Daha geniş bir Asya-Afrika devletleri konfransı burada konulmuş, 1954 sonunda aynı devletler tarafından Nisan 1955'te Bandung'da yapılmasına karar verilmiştir. Bu konferans, Orta Afrika Federasyonu dışında, çoğunluğu bağımsız, bir kaç tane de bağımsızlığını henüz alamamış bütün Asya ve Afrika devletlerinin (ve bu arada Türkiye'nin) iştirakiyle toplanmıştır.

Makarios, Küdüs eski müftüsü, Amerikalı bir zenci milletvekili,ve Afrika Milli Konferansının bir temsilcisi toplantıya gözlemci olarak katıldılar. Malaya, Goa, Timor, Tibet, Güney ve Kuzey Kore, Nijerya ve Güney Afrika Birliği toplantıya çağrılmamıştı. İsrail de, Arap ülkelerinin itirazı üzerine davet edilmemişti.

BANDUNG KONFERANSI

Konferans 18-24 Nisan 1955'te yapıldı. Amaçlarının, dünyada ağırlık kazanmak olduğu açıklanmıştı.

Türkiye'yi Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında bir heyet temsil ediyordu. Sayın Zorlu yaptığı konuşmada:

"Özellile komünizm tehlikesi üzerinde durmuş ve tarafsızlık politikasını kınamıştı. "Tarafsızlık politikasının doğuracağı sonuçlara bir örnek olarak, iyi niyetli fakat zorla yanlış yola sürüklenen Çekoslavakya'yı göstermiş ve orta yol politikasının aynı sonucu doğuracağını belirtmişti. Ayrıca: "Hürriyet, istiklal ve barış hiç bir gayret sarfetmeden elde edilen nimetler değildir. Başarılması ve savunulması ağır sorumluluklar yükleyen ideallerdir. Bu gerçekleri idrak edemeyen zayıf bir karşı koyma ve tehlikeye göz yumarak güvenliğin elde edilebileceğini sanma, bütün bu bağımsızlar topluğunu tehlikeye düşürecek bir tutum olur. NATO, Balkan Paktı, Türk-Pakistan, Türk-İran ve Güney Doğu Asya Savunma Paktı gibi örgütlerin sebebi, başkalarının saldırma tehlikesidir. Eğer bu gün barış ve güvenliğin sağlanacağı ümidine sahipsek, bu, birlik ve hürriyeti seven insanların işbirliği ile sağlanan kuvvetin, tecavüzlerin başarıya ulaşamayacağını göstermesindendir " demişti.

Siyasi komite toplantılarında Türkiye'nin de bulunduğu Irak ve Pakistan grubuyla, Hindistan'ın önderlik ettiği Çin Halk Cumhuriyeti ve Mısır arasında geniş görüş ayrılıkları çıkmıştı. Birinci gruba 12, ikinci gruba 11 devlet dahildi. Colombo Konferansı devletlerinden Pakistan ve Seylan birinci, Hindistan, Birmanya ve Endonezya ikinci gruba dahildi. Arap devletleri ikiye bölünmüşlerdi. Irak, Ürdün, Lübnan ve Libya birinci, Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen ikinci grupla beraberdi.

Konferansta en çok dikkat çeken husus, Türkiye ile Hindistan arasında geçmişti. Bugün buna bir nevi "Üçüncü Dünyanın Liderliği Mücadelesi" bile diyebiliriz. Nehru çok sert bir konuşma ile Fatin Rüştü Zorlu'ya cevap vermiş, "NATO, sömürgeciliğin en kudretli koruyucularından biridir" (2) demişti.

Türkiye ise, tarafsızlık politikasının karşısına çıkmış, bırakın liderlik mücadelesini, böyle bir grubun doğmasını önlemeye çalışmıştır. Bu tutum konferansa katılan üyelere "Türkiye Batı'nın savunucusudur" izlemini vermişti. Ve bu ülkelerin gözünde Batı, haklı olarak, sömürgeciliğin ta kendisiydi. Bu yüzden Üçüncü Dünya Devletleri, Türkiye'nin tutumundan memnun olmamışlardı. Bandung konferansından sonra, "Üçüncü Dünya" devletlerinin en etkilileri üzerinde, o zamana kadar ki saygınlığımızı kaybetmiştik. (2)

Bu işin iç yüzü daha sonra anlaşılmıştır. 1956 malî yılı bütçesi görüşülürken, Zorlu söz almış ve "Bize düşen görev açıktı. Biz Bandung'a son dakikada dostlarımızın ricası

"Nehru: NATO, sömürgeciliğin en kudretli koruyucularından biridir"

Bir zamanlar "Üçüncü Dünya,, tezinin ateşli savunucuları olan devlet adamları bir arada. Soldan sağa: Chana Devlet Başkanı Nkrumah, Mısır Cumhurbaşkanı Nâsır, Endenozya Devlet Başkanı Sukarno ve Yugoslavya Devlet Başkanı Tito.

üzerine gittik. Ve o politikayı savunduk"demiştir. Sanırım bu özrümüz, (varsa) kabahatimizden daha büyüktü.

Bandung sonrasında bu devletler bir örgütleşmeye gitmemekle beraber, Birleşmiş Milletler'de yeni ve etkili bir blok oluşturmuşlardır. Biz de doğal olarak bu bloka katılmakla beraber, yıllarca onların içinde Batı'yı savunmaya, Batı'nın sözcüsü gibi harekete devam ettik. Buna karşın, grupla hiç ilgisi olmayan bir tarafsız Avrupa ülkesi, Yugoslavya, sanki bir Asya ya da Afrika ülkesi gibi grup içinde etkili olmaya, hatta grubun lideri durumuna gelmeye gayret etmiş ve bir ölçüde de başarılı olmuştur.

Bir süre sonra, Başbakan Adnan Menderes, bir yabancı Basın Ajansına: "Bugüne kadar örnekleri ile görmüş bulunuyoruz ki, Sovyetlerin ileri sürdükleri Coexistence pacifigue) nazariyesi bizim anladığımız anlamda (yani milletlerin ve devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmaları, herkesin hak, hürriyet ve istiklaline ve toprak bütünlüğüne tam bir riayet içinde) bir barış ve geçim rejimi değil, bir milletin ötekine hakim olması karşısında, tahakküme maruz kalanların buna katlanması şeklinde oluşmaktadır. Bu vaziyette ya tabi olmak, yahut da kendimizi savunmaya kararlı olmak şıklarından birini seçmek zorunluğu vardır. Tarafsızlık diye üçüncü bir şık yoktur,"(3) demiştir.

Bu sözlerden anlaşıldığına göre, o zaman bile "Üçüncü Dünyanın müstakbel gücünü görememiş, kabul etmemiş ve "Üçüncü Dünya" da-liderlikten vazgeçtik-sözü geçen bir devlet olma olanağı da bu suretle kaybedilmiştir.

VE CEZAYİR

Bu konuda kaçırdığımız ikinci bir fırsat daha vardır. 1955 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulun'da Cezayir sorununun gündeme alınması, Asya-Afrika grubu tarafından istenirken, biz NATO üyeliği hatırı için, aksi oyu kullandık.

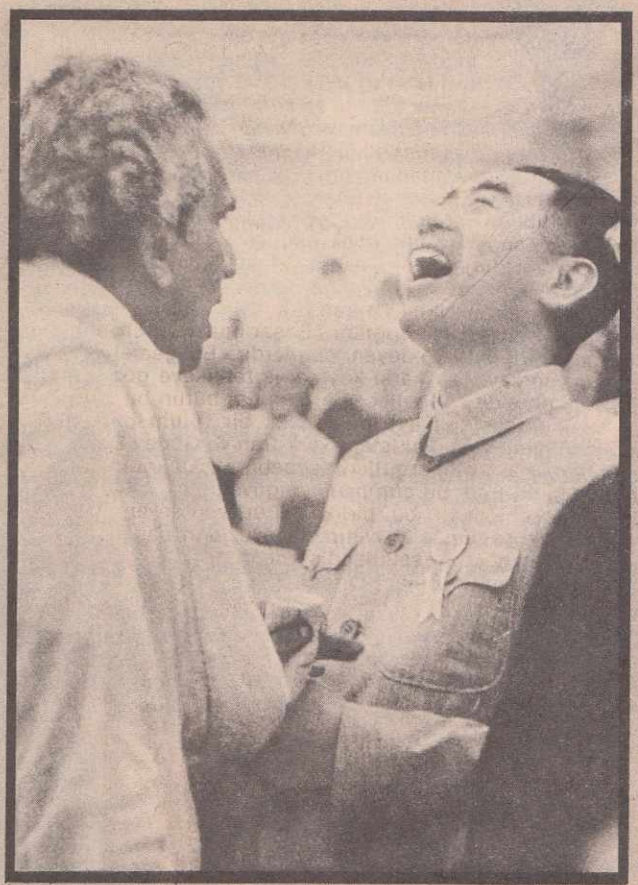

Bandung Konferansı'ndan neşeli bir an: Hindistan delegesi Krıshna Mennon, Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Chu En-lai ile...

Halbuki aynen bizim gibi NATO ve Balkan Paktı üyesi olan, Asya ve Afrika'lılıkla hiç ilgisi bulunmayan ve tarihi boyunca Batı'nın himayesi ile yaşamını sürdüren Yunanistan, Asya ve Afrika devletleriyle beraber oy kullanmıştı.

1957 de Birleşmiş Milletlerde yine Asya ve Afrika grubu tarafından yapılan Self-Determinasyon teklifinde de çekimser oy kullandık. 1958 de aynı tutumda ısrar ettik. Zorlu, 1959 başında yaptığı bir konuşmada: Cezayirlilerle Fransa'nın aralarındaki bu meselenin müzakereler yolu ile dostane bir şekilde halledilmesini temenni etmekteyiz" (4) demiştir. Bu söz , yani Fransa'nın desteklenişi, bize "Üçüncü Dünya'nın sözü geçen üyesi olmak olanağını bir kez daha kaybettirmiştir.

İşte sanırım, İnönü'nün "NATO'ya girişimizden sonra izlediğimiz dış politika, yıllar yılı düşündüğümüzün tam tersi idi. Kraldan çok kral taraftarı olduk." deyişinin nedenleri bunlardı.

SONUÇ ...

1965 yılında Kıbrıs politikamızı Arap devlet başkanlarına ve kamularına anlatmak ve Birleşmiş Milletler'de desteklerini sağlamak için gittiğimizde hatalarımız hep yüzümüze vurulmuştur. Sadece 27 Mayıs'tan sonra bunları telafi etmeye çalıştığımızdan başka bir şey söylememişizdir. (5)

Daha sonra Kıbrıs konusu Birleşmiş Milletler'de görüşülürken Üçüncü Dünya'nın çoğunluk oylarını kaybedişimizin nedenleri, bizim yıllarca ektiğimiz yanlış tohumların ürünü idi. Üstelik körükörüne desteklediğimiz Batı'lı devletlerin çoğu da, Cezayir meselesini kendilerine karşı oy kullanan Yunanistan'ı bize tercih etmişlerdi.

Bibliyografya: (1) Cevat Şakir Kabaağaçlı (2) Olaylarla Türk Dış Politikası 1974 Ankara. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. No: 279 (3. baskı) sayfa 294-295 (3) A.g.e sayfa 296. (4) A.g.e sayfa 339. (5) Atatürk'ten 12 Mart'a, Sadi Koçaş, 1977 cilt 3, Türk-Arap ilişkileri.

YİRMİNCİ yüzyıl, monarşilerde bile iktidarların üzerindeki perdenin kaldırıldığı aydınlık çağıdır. Hanedanlara dayalı monarşilerin başında gelmesine rağmen, Osmanlı İmparatorluğumuz ya yirminci yüzyılda aynı kuralın içinde kalmış ve sırlar beldesi olarak adlandırılan Osmanlı Sarayı, 1900'den sonra her hayat safhası ile tarihin önünde olmuştur.

Bu Sultan Hamit'in, kendisine has yönetim sistemini ayrıntılarıyla benimsettiği 1900'den sonraki, çeyrek yüzyıla yakın tatbikata rağmen, sarayda olduğu kadar devlet yönetiminde de, bilinen isimlerden gayrı kişilerin Padişah'ın çevresinde aşılması zor bir çember yarattıklarını söylemek, hakikatlerin dışına çıkmak olmıyacaktır: Bir Nişli Mahmut, bir Şeyh Zâfir ve sonra Şeyh Ebül Hudâ, Padişahın ikballeri, yani nikahlı olmamakla beraber zevcelik düzeyine erişmiş kadınların arasına girebilen bir Fatma Pesent Hanım'ın, Saray içindeki varlıklarını unutarak verilen hükümler, gerçeği yansıtamıyacaktır.

Nişli Mahmut Efendi, asıl ödevi Gümrük Eminliği mümeyyizliğine rağmen, dilediği anda Padişahın huzuruna çıkabilmek imtiyazına sahipti. Verdiği jurnalle dakika bekletilmeden Padişaha takdim edilirdi. Sultan Hamit'in emriyle Beşiktaş'ta, Serencebey yokuşunda, kendisine ev alınmıştı. Yıldız Sarayı'nın içindeki telgrafhaneye çekeceği şifreli telgraflar, Padişaha derhal sunulurdu. Başta Mithat Paşa hadisesi, Sultan Aziz'in ölümündeki cinayet iddiası, Ali Suavi vak'ası dahil başlıca olaylar, Nişli Mahmut Efendi'nin ölüm tarihi olan 1902'ye kadar, onun etkisiyle şekillendi, ama onun bu nüfuz ve tesiri, kimselerce malum olmadı: O saray içinde eli kolu olan, Fatma Pesent Kadınefendiden gayri. Gümrük eminliği mümeyyizi Mahmut Efendi, sarayda çok ender görülen ve sadece Padişah tarafından davet edildikçe, gece karanlıklarında Yıldız merdivenleri çıkan sisli çehreydi: Sultan Hamit'e yedi defa Sadrazamlık yaparak erişilmesi güç rekorun sahibi Sait Paşa hatıralarında: "Sadece bir defa, giderken arkasından gördüm..." der.

Padişahın kendisine hususî tekke zaviye yaptırdığı Şeyh Zâfir, Hakan'ın başlıca kararlarında fikri sorulan kişiydi, fakat o da sarayda ender gözükürdü. Padişahla arasındaki ilişkiyi sağlıyan güvenilir kişiler vardı. Şeyh Zâfir ve daha sonra Ebül Hudâ, sadece Sultan Hamit'in değil, Sultanların da sık sık fikir ve öğütlerine baş vurdukları manevi şahsiyetlerdi. İsimleri çok anılmazdı, ama ikisinin de saray içinde ve hatta Bab-ı Ali'de davelleri -ayakları- dilleri vardı!...

Gazi Muhtar Paşa anılarında, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi içinde Padişahın, Ebül Hudâ'ya fikrini sorduğunu, onun istiâreden sonra "Safer mev'uddur" cevabını verdiğini, savaş kararında bu olumlu cevabın büyük hissesi olduğunu yazar..

iktidarlar ve

Tarihte makam ve iktidar sahibi olan her önemli kişinin bir "yakın çevre" si vardı. Yakın çevre, etrafını sardığı kişinin

Ünlü Alman biyoğrafi ustası Emil Ludwig bir özel isim içinde bütün bir devri anlatan "Napoléon" adlı eserinde şöyle der: "Fakat biliyorsun ki, isimleri ve resimleri tarih ve ansiklopedilerde yer almış tanınmış şahsiyetleri ve takvim yapraklarında yer etmiş hadiseleri sadakatla sıralamış olmama rağmen, elinizdeki kitapta Napoléon devri tam değildir. Çünkü kendisini yaratan kişiler ve olayları asıl mihveri olan çevre ve çember tam olarak aydınlığa çıkarılabilen bir devir, ancak hakiki kıymeti ve havası ile bilinebilir. Napoléon için böyle konuşmak zordur. Çünkü Korsikalı askerin hayatında sükunet, devamlılık, hatta bir yerde sürekli oturmak mümkün olmamıştır ki, çevre kurulabilsin: Çevre, istikrar, sükunet, fısıltıya imkan, dedikoduya elverişli muhit, muhakkak kadın ve hatta aşk ister. Kalp işlerinden, dünya haritasını değiştirecek azametli olaylara kadar her çaptaki hadiselerin iç örgüsünde, söz ve karar sahiplerinin çevresindeki çoğu sisler ardına gizlenmiş kişilerin parmak izleri vardır..."

"yakın çevre"

şahsiyetine göre, kimi zaman nüfuz sahibi bir akıl hocası, kimi zaman da bir arkadaş çevresi olarak görünmüştür...

Osmanlı saltanatı devrinde saray, kalın duvarları ardında gerçekten kendisine has âlem olarak kalmış ve Emil Ludwig'in Napoléon'un da, yakındığı ve dertlendiği sükunet, fısıltıya imkan, dedikoduya elverişli muhit yoksulluğu söz konusu olmamış, tam aksine, bir çevrenin yaratılması için gereken şartlar bol bol olmuştur.

Geçmiş yüzyıllardan aldıkları şekil ve muhteva ile çevre, yirminci yüzyıl başında Osmanlı Sarayında belirgin ve hissedilirdi. Sultan Hamit, 1908'de ikinci meşrutiyeti ilana zorlanırken, Yıldız Sarayı'nın çevresi, kişilerin yerlerini yeni gelenlere bırakacak kadar şekillenmiş bulunuyordu. Nitekim ağabeysine hiç bir bakımdan benzemiyen Beşinci Sultan Mehmet Reşat, saltanat makamını Yıldız'dan Dolmabahçe'ye nakletti. Fakat Yıldız'dan hiç bir eşya taşınmamasına rağmen, Yıldız'ın çevresi, Dolmabahçe'de, kendilerinin yerlerini hemen tesbitlediler: Hatta bir Esvapcıbaşının şahsında!...

ESVAPÇIBAŞI İSMET BEY, ESVAPÇIBAŞI HAKKI BEY...

Evet!... Bir esvapçıbaşı'nın şahsında...

Sultan Hamit'in bir Esvapçıbaşı İsmet Bey'i vardı: O meşhur kabadayı Fehim Paşa'nın babası olan bu zat, yıllar boyu Saray'ın gerçek hâkimi idi, fakat adı-sanı pek duyulmazdı.

Sultan Hamit'in esvapçıbaşısı İsmet Bey meşhur kabadayı Fehim Paşa'nın babasıydı.

Sultan Mehmet Reşat'ın esvapçıbaşısı Hakkı Bey'i saraydan uzaklaştırmaya, İttihat ve Terakki'nin bile gücü yetmemişti.

Reşit Mümtaz Paşa'nın oğlu ve gerçekten değerli bir şahsiyet olan Semih Mümtaz Bey üstadımız, çok genç yaşında Paris'teki tahsilini tamamlayarak İstanbul'a döndüğünde, Sultan Hamit kendisini mabeyne hususî kâtip olarak almak istemiş. Eniştesi Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa kendisine demiş ki: "Bak oğlum... Saraylarda göze gözükmez kuvvetler vardır. Asıl idare onların elindedir. Mevkileri mütevazidir, adları pek duyulmaz, hatta ortalarda pek dolaşmazlar. Ama asıl kudret sahibinin üstündeki tesirleri mutlaktır. Tahsin Paşa'yı (Sultan Hamit'in ünlü başkatibi Kara Tahsin Paşa) kızdırırsan nihayet işinden olursun, fakat maazallah Esvapçıbaşı İsmet Bey'in hışmına uğrarsan,evinden barkından olursun..."

Rahmetli Semih Mümtaz Bey, Gazi Osman Paşa'nın bu teşhisinin kendi şahsı üzerinde değil de, Namık Kemal'in oğlu ve kendisi gibi mabeyn katibi olan Ali Ekrem Bey'in kaderinde tecelli ettiğini, Esvapçıbaşı'nın hışmına uğrayan vatan şairinin oğlunun en hafif ceza ile kurtularak işinden sessiz sedasız uzaklaştırıldığını, bundan sonra da yakasını hafiyelerden kurtaramadığını anılarında yazar.

"Ben,Meşrutiyet Padişahıyım.." inancıyla övünen Sultan Hamit'in halefi ve kardeşi Beşinci Sultan Mehmet Reşat'ın da bir esvapçıbaşısı vardı: Hakkı bey!... İttihat ve Terakki'nin kesin arzuları önünde daima boyun eğmiş olan Sultan

Devlet protokolunda bu "yakın çevre"ye huzuru mutad zevat denirdi

Reşat, aynı kuvvetin Hakkı Beyi yanından uzaklaştırarak kendisini çevresinden yoksun bırakmak yolundaki kararına kesinlikle karşı çıkabilmişti. Rahmetli Lütfi Simavî Bey, hatıralarında olayı şöyle anlatır:

"Zat-ı şahanenin hususi muhitinde -yani çevresinde...- hemen hemen tek şahsiyet olan Esvapçıbaşı Hakkı Bey, kendi halinde, mütavazi, terbiyeli bir zat idi ve hatta denilebilir ki, Padişah üzerindeki nüfuz ve söz hakkını, bu suretle temadi ettirebiliyordu. Cemal Paşa, İstanbul Muhafızı namı altında şehrin mukadderatını eline aldığı zaman, sarayda da mutlak nüfuz kurmak istedi ve bu arzının ilk tecellisi olarak, Padişahı tecrit etmeyi denedi. Esvapçıbaşı Hakkı Beyi uzaklaştırmava kalkıştı.

İttihat ve Terakki'nin bu gibi hareketlerine alıştırılmış olan Padişahın bu defa aksûlameli (tepkisi) kat'i oldu, bir sadrazamın tebdilinde göstermeyeceği feveran ile "Hayır" dedi ve Hakkı Bey yerinde kaldı. Çünkü bu Hakkı Bey, zat-ı şahanenin memleket muvacehesinde nabzı idi...!"

Görülüyor ki çevre değeri birbirine hiç benzemiyen iki tacidarı aynı noktada birleştirecek kadar kuvvetli tılsım...

SULTAN VAHİDETTİN' İN SAİD MOLLASI VE PAPAZ FRUSU

Elli yedi yaşında, 1918 yılının 4 Temmuz'unda tahta çıkan Osmanlı Padişahı Altıncı Mehmet Vahidettin 'in, 1 Kasım 1922'de son bulan saltanatının ancak dört aylık devresi müstakil devlet hüviyetinde geçmiş. Mondros mütarekesinin yedinci maddesine dayanan galip devletlerin işgalleri İstanbul'un yabancı egemenliğine girmesi ile şekillenmişti. Böylelikle saltanat çevresinde, yeni egemen güçlerin temsilcileri halkası belirmişti: Bunlar, aralarında Türk ve Müslüman olanlar ve olmıyanlarla başka bir çemberdiler. Sultan Vahidettin, devrinde hemşiresi Mediha Sultan, kocası Damat Ferit Paşa, oğulları ve Padişahın yeğeni Sami Beyler aile çevresiydiler: Veliahtlığı günlerinde, yakın dostu son vak'anüvis tarihçi ve nazır Abdurrahman Şeref Beye: "Üç mel'un bilirim: "Hemşirem, kocası ve yeğenim..." diyen Vahidettin'in saltanatında bu üç aile ferdi,aşılması güç sıkı çevre oldu ve onun, ibretli akibetini hazırladı: 17 Kasım 1922'de vatanını terkedinceye kadar bu çevre, bir felaket çenberi olmuştu. Fakat bunun dışında son Osmanlı Padişahının çevresinde, öncekilerde rastlanmıyan biçimde çehreler de gözüktü: Sait Molla ve İngiliz papaz Fru gibi...

Bu değişme, devletin bünyesindeki özlenmeyen düşüşün de belirtisi, hatta simgesi oldu: Çünkü bir ülkede, hükmeden, karar veren, olaylara ağırlığını koyabilenlerin çevresindekiler, o ülkenin öz halkının dışına çıktı mı, kararlar ve sonuçlar da ülkeye ve halkına yabancılaşır: Osmanlı İmparatorluğumuzun son padişahının son senelerinde olduğu gibi...

ÇANKAYA' DAKİ ÇEVRE

Millî Mücadele ile beraber, hatra hiç şüphe yok ki haklı olarak Atatürk gelir.

Ata'nın, Samsun'a çıktığından ölümüne kadar çevresi vardı. Bu çevreyi önceleri, kendisi ile beraber kurtuluşa emek verenler teşkil etti, daha sonra ayrılanlar oldu. Fakat

O, o günlerden safında kalmış olanlara, hatta daha sonra katılıp da benimsiyenlere, sonuna kadar vefa gösterdi değer verdi.

Devlet protokolünde böylelerine huzuru mutad zevat denildi.

Malumdur ki huzur, nüfuz ve karar sahiplerinin yanı, önü, halkası, kısacası çevresine denilmiştir. İşte bu huzurda bulunması mutad, yani doğal, tabiî her zaman bulunan zevat, yani zatlar, kişiler, şahıslardan kurulu üç kelimelik huzuru mutad zevat, Atatürk'ün resmî-hususî hayatında hazır-nazır olanlara verilen addı, unvan terkibi idi ve Anadolu Ajansı bültenlerinde gazetelerde, resmi bildirilerde huzuru mutad zevat deyimi yadırganmadan yer alırdı.

Eğer günün birinde tarihsel gerçekleri, kişilerin kimliğinde değerlendirecek bir kalem sahibi çıkar da, Mustafa Kemal Paşa-Gazi Hazretleri-Atatürk" devirlerinde Çankaya'nın günlüğünü yazmaya kalkışacak olursa, bu huzuru mutad zevatın yapıları ve kişileri, ele alınan devir için en sağlam ve güvenilir ölçü olacaktır.

Kimler yoktu, bu huzuru mutad zevat arasında?

Bugün bir-iki istisnası ile hemen hemen hepsi Tanrının rahmetine kavuşmuş fakat hayatlarında kendilerine özgü köşeleri olan bu fâniler içinde:

Nuri Conker gibi silah arkadaşı olduğundan çok çocukluk arkadaşı Cevad Abbas, Salih Bozok, Recep Zühtü Soyak Muzaffer Kılıç gibi eski başyaverler-yaverler, Ali Kılıç, İbrahim Çolak gibi denenmiş gerilla ustaları ve Ata'nın ele aldığı bilim dallarının otorite sahibi kişileri.

Edebiyatta ve fikirde Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın; Tarihte Yusuf Ziya Özer, Yusuf Akçura, Şemseddin Günaltay, Hikmet Bayur; Dil'de Ahmet Cevat Emre, İbrahim Necmi Dilmen, Naim Hazım Onat, Ömer Asım Aksoy ve o akşam sofrada ele alınacak konu üzerinde ihtisas-fikir-tez sahibi kimseler varsa onlar. Mutad zevat dışında kalanlar, o gecenin mevzuu ile ilgili özel davetlilerdi.

GERÇEK DEMOKRASİLERİN GÖLGE KABİNESİ GİBİ

Çankaya'da, Atatürk günlerindeki bu çevre, Batı demokrasilerinde sık sık kullanılan ve daha çok muhalefetin ve iktidarı temsil eden partinin dışındaki görüşlerle, tenkid konusu olan tutumların düzeltilmesi için kişiliklerinde ümit beslenenlerin sıralandığı bir çeşit gölge kabine gibi değil miydi?

Atatürk, kendisine bağlılıklarına emin olduğu bu kişilerden ülke meselelerini ve halk yaşantısını olduğu gibi öğrenme imkanını bulduğunu çok zaman söylemiştir. Buna karşın İsmet İnönü'nün başbakanlıktan ayrılmasından bir süre son önce, "Devlet işleri, sofradan idare edilmek isteniliyor..." teşhis ve kaygısı kulaklara fısıldanmış, daha sonra da Ali Kılıç'ın hatıralarında sahne, tarih ve kişileriyle yer almıştır. Olayda adları geçenlerin hemen hemen tümü hayatta olduğu halde, tekzip de edilmemiştir.

Atatürk'ten sonrakiler için aynı çevre, belki aynı dekor içinde olmadığından kapanmış devre olarak vasıflandırılabilirse de, kanaatimize göre bu teşhis doğru olmaz: Meselâ rahmetli İnönü'nün de kendisine has bir çevresi vardı: Hatta üstelik, Ata'dan sonra Çankaya'ya halef olarak girenlerin hepsinin aileleri olduğu için bu çevre sadece bir hemşiresi olan ve o da Çankaya'da yaşamayan Ata'nınkine göre, sayı olarak daha kalabalık bir topluluk meydana getirmişti.

ÇEVREYİ TARİF ETMEK MÜMKÜN MÜDÜR?

Fakat aslına bakarsanız, asıl çevre, bu, kişilikleri belli olanların dışında kalan, gözden ırak kudretlerin sahipleridir: Sisler arasında, çoğunlukla çok tekrarlanmıyan, hatta bilinmeyen kudretlerin sahipleridirler. Telkinler onlardan gelir, çünkü bu telkinler karar mevkiinde olanın hüküm verebilme ve kanaat sahibi olabilmesi için muhtaç olduğu hammaddeyi beraberinde getirir. Çevre, karar mevkiinde olanın mizaç, hususiyet, kültür, telakki, hatta hobbysine göre değişir: Bismarck, satrançta kendisini yenebilenler için "Şu anda şahsiyeti ve mesleği ne olursa olsun, hareket isabeti mutlak olan adam" dermiş ve bunlardan birisini kendisine özel danışman yapmış.

Şöyle bir düşünelim: Hangimiz, Osmanlıca'da batıl itikat olarak adlandırılan, bugünün Türkçesi ile değeri kanıtlanmamış inanç olarak ifade edebileceğimiz bağlantılarımız ve onlara kıymet verme geleneğimiz yoktur? Yataktan sağdan kalkmak, sağ el ile kapıyı açmak, bazı rakamları ve renkleri uğurlu, bazılarını uğursuz saymak ve daha nice nice benzerleri...

Bütün bunlar, günlük hayatımızın bir çevresi değil midir? Andre Maurois, bir bölümü ırsiyete, iklime, muhite, aileye bağlı, bir bölümü kişinin özel mizaç ve eğilimiyle yaratılan bu gözle görülmez, elle tutulmayan fakat hissedilen ve yaşantıya asıl yön veren varlığa çevre değil de, çember diyor. İnsanlar, kudret ve nüfuz sahibi oldukça, bu çevre, kendisini sisler arasında gizleyerek genişliyor, yayılıyor, karar sahibini etkisi altına alıyor: Güzel bir göz, zamanın nabzını tutan kurnaz zeka ve nice nice benzerleri gibi, kudret sahibi indinde makbul ve mergûb olan, günümüz söyleyişi ile beğenilen ve aranılan tarafı sayesinde, çevresini kuruyor; tatmin ettiği süre ve ölçüde derinleşiyor, kalınlaşıyor, bir zaman sonra da çember oluyor....

Tarih okurken, zaman zaman yadırgarız: Akıl ve mantıkla çok olayların neden böyle olduğu sorusuna, cevap bulamayız: Fakat eğer, çevre dediğimiz sisler içindeki sihirli varlık bizlerce malum ise, o zaman doğru hükmü verir, kaynağı bilmiş olmanın rahatı ile teşhisimizi koyabiliriz: **"Çevre, gözden ırak kudretlerin yarattığı aşılması güç çember"**

Atatürk, Nuri Conker ve Ülkü'yle İstanbul'da bir otomobil gezisinde (üstte). Atatürk, sağında Salih Bozok, solunda Şükrü Kaya'yla birlikte Fenerbahçe'de. Resmin en sağında Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak görülüyor (solda).

Yazan: Eroğul İskit

BAZI insanlar vardır ki, kişiliklerinin düğümünü çözebilmeniz için, yaşamlarının beş on hatta yirmi senesini incelemek yetmez. Bu gibilerin iç dünyaları ve düşünce dokuları hakkında kesin bir yargıya varabilmek ancak bütün ömürlerini büyüteç altından geçirmekle kabil olur.

Mareşal Fevzi Çakmak, bu grupta sayabileceklerimizin başında gelir.

Mareşal'in yaşam süresince büyük kararların eşiğinde şu üç ilkenin etkisinden kurtulamadığı açıkça görülür: Hizmet anlayışında sadakat, din ve geleneklerebağlılık, vatan sevgisi.

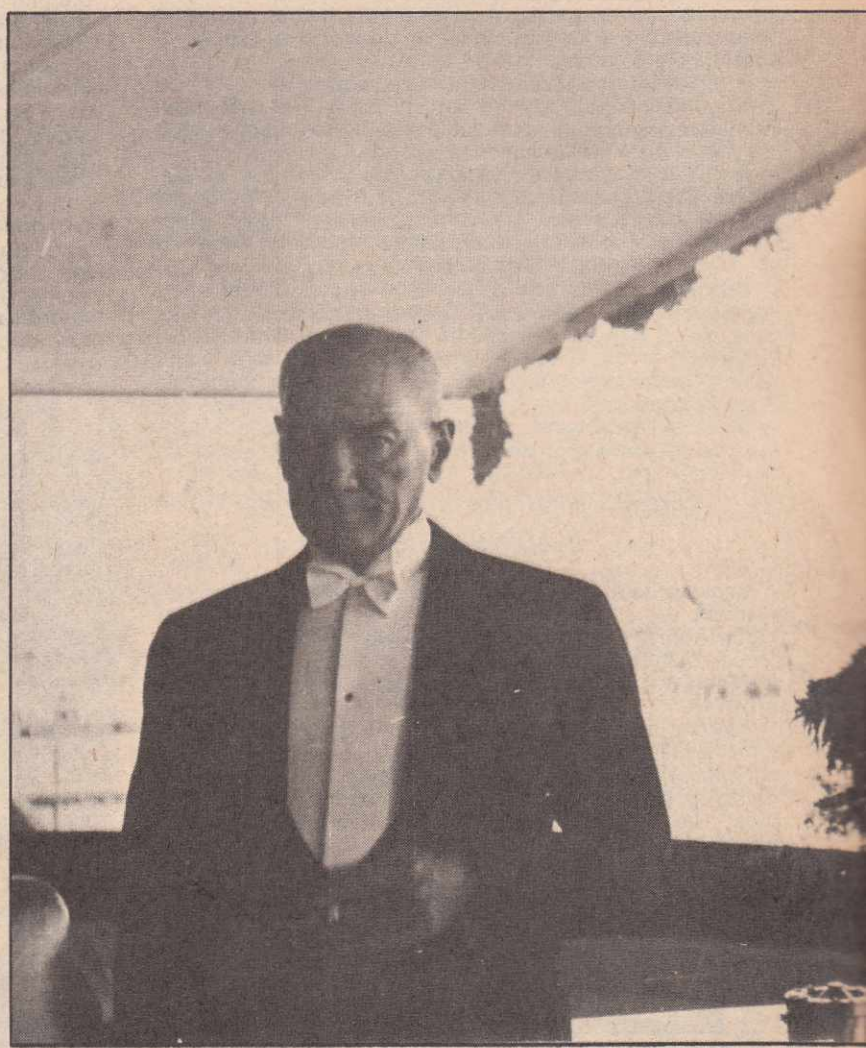

Milli Mücadele'den, Atatürk'ün öldüğü tarihe kadar, ülke çapında atılacak her yenilik adımı, alınacak her önemli karardan önce, zihinlerden hep aynı soru geçerdi:

Acaba Mareşal ne

Hayatını baştan sona gözden geçirdiğimizde görürüz ki, özellikle askerlik mesleğinin başında, kişiliğinin çelişkili yönleri olarak tanımlayabileceğimiz davranışları bile, aslında hiç bir zaman kopamadığı bu üç yalın ilkenin üst üste gelerek ortaya çıkardıkları, net olmayan görüntülerden başka bir şey değildir.

Bir tarafta devletin başı olduğu kadar, dinsel inancının da simgesi olarak gördüğü Padişah'a duyduğu bağlılık, diğer tarafta vatanın her gün biraz daha çukura sürüklenmekte olduğunu görmekten duyduğu üzüntü.

"Bir İstanbul uğruna, bütün Anadolu'nun feda edilemiyeceğini bağıra bağıra söylemekten çekinmeyen, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gitmesini tertipleyenler arasında bulunan da Fevzi Paşa'dır. Ali Rıza Paşa hükümetinin Mustafa Kemal ve arkadaşlarını, Padişahın etrafında toplanmaya çağırmak üzere Anadolu'ya gönderilen heyet-i nasıha'da (öğüt heyeti) görev alan da Fevzi Paşa...

Aradaki çizgi, Mustafa Kemal'in üniformasını, Erzurum Valisi Münir Bey'den iğreti aldığı jaketatay ve Mazhar Müfit' in fesiyle değiştirerek bir ferd-i millet olarak Padişaha karşı çıkmasıyla çizilmiş, Fevzi Paşa, Padişah ve Halifenin tarafında kalmıştır: İngilizlerin, İstanbul'u işgal ettikleri güne kadar...

ANADOLU'DA

Fevzi Paşa'nın, Geyve'de Ali Fuat Paşa'nın karargahına geldiğini öğrenen Atatürk, hatırından çıkartamadığı öğüt heyetinin izlenimleriyle "Fevzi Paşa'yı geldiği yere gönderiniz" şeklinde telgraf çekmekten kendini alamıyacaktır. Ne var ki o zaman henüz, Milli Mücadele'nin itibarının kuvvetlendirilmesi gerektir. İstanbul hükümetinin Harbiye Nazırı' nın kendi taraflarına geçmesinin de hiç şüphesiz buna yardımı olacaktır.

Böylece sonunda Fevzi Paşa, Anadolu'da kalmış olur.

Artık Atatürk'ün yanıbaşındadır. Savaş meydanlarında onun en büyük yardımcısıdır. Sakarya Savaşı'nın en civcivli günlerinden birinde Kur'an okurken kendisini çağırtan Atatürk'e "Bir tek nefer yedegim yok, yedeğim senin itibarından ibaret. Onun korunması için Kur'an okumaktan başka ne yapabilirim" diyecektir.

Fakat Atatürk'ün asıl güvenini kazanacağı hareketi, Milli

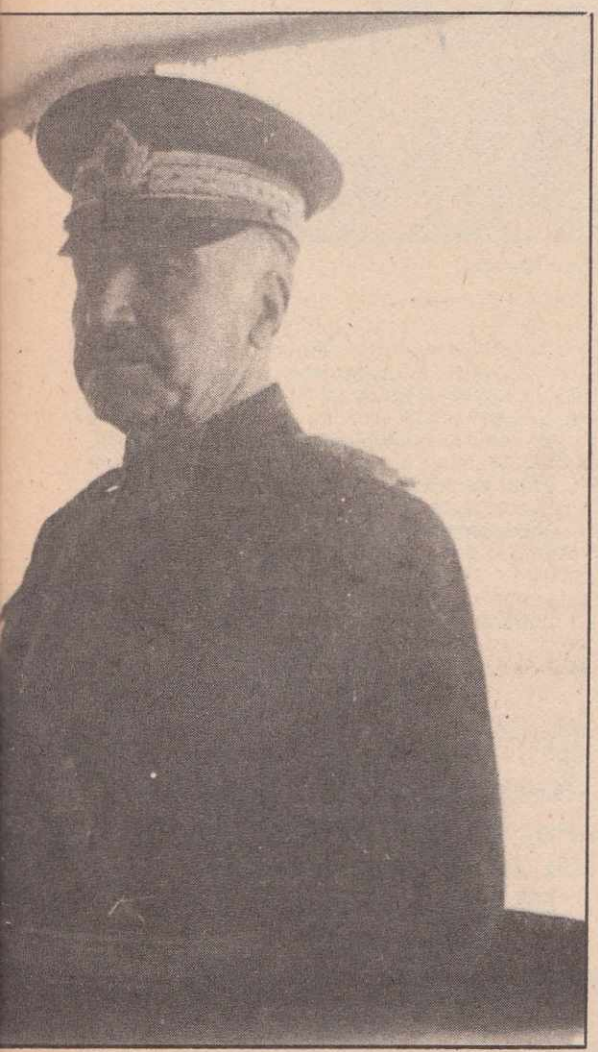

der...

Mareşal, Şapka Devrimi gezisinde, Atatürk'ün yanı başında.

Mücadele kazanıldıktan sonra, askerlik görevini milletvekilliğine tercih ederek Meclis'e istifasını göndermesi olacaktır. Bu hareket orduda numune teşkil edecek, Atatürk tarafından niyetleri hoş görülmeyen bazı generallerin Meclis'te kalabilmek için başlattıkları eğilimin genişlemesini önleyecektir.

Görülüyor ki Mareşal, bu kez de sadakatla bağlanmıştır: Ama bu sefer Atatürk'e.

Atatürk, Mareşal'e ordunun politikadan uzak tutulmasının teminatı olarak değer verirken kendisinin aynı zamanda "sağ"ın temkinli ve olgun bir temsilcisi olduğunu da kabul eder gözükmüştü. Nitekim ömrünün sonuna kadar sofrasında ayağa kalkarak yer gösterdiği tek insan Mareşal olmuştur.

Fevzi Paşa'nın dinine çok bağlı olduğu bir gerçekti. Beş vakit namazını hangi şart altında olursa olsun ihmal etmez, besmelesiz otomobiline ayak basmazdı.

Atatürk, belli başlı devrim kararlarını verdikten sonra, ilk önce pek sevdiği Diyanet İşleri Reisi Hoca Rıfat Efendiyi çağırıp, onu tatlı dille kandırır, sonra "Şimdi de Mareşal'e gidelim" derdi. O da, bir kısmına kendi iç dünyasının kapılarını kapalı tutmakla beraber bu hareketlerinde dışarıya karşı da olsa Atatürk'ü desteklemekten geri durmazdı.

Ölünceye kadar, eski yazıyı bırakmıştı ama, şapka devrimi gezisinde de Atatürk'ünyanı başındaydı.

Mareşal, hiç şüphesiz büyük bir vatanseverdi. Turan hayalleriyle beslenen milliyetçilik tutkusunun, Enver Paşa ve izleyicilerini sürüklediği akıbeti yakından bildiğinden, vatanseverliğinde vatanın sınırlarını çizerken gerçekçidir.

Saygın ve heybetli görünüşünü tamamlayan, çatık kaşlı, sert bakışlarına rağmen, kendisine "kuzu paşa" dedirtecek kadar yumuşak bir yaradılışa sahip olacağı kimsenin aklından geçmezdi. Nitekim, biraz dikkatli olanlar, eski kahvehanelerin ve berber dükkanlarının duvarlarını kaplayan "Müşir Fevzi Paşa Hazretleri"nin taş basması resimlerinin gözlerinde bile, yaşamının son senelerinde kendisine çok pahalıya mal olacak o yumuşak kalbin aksini görebilirlerdi.

Giyim, kuşamında kalender meşrep sayılırdı. Romatizmaları başladığından beri, törenler ve yabancılarla beraber olduğu zamanlar hariç, şayak asker pantolonu ve düğmeli tozluklarını çıkarmaz olmuştu.

Cihat Baban, Mareşal'in davranışlarındaki babayaniliği şöyle anlatır:

"1938 Yılında, Tunceli harekâtı başarıyla neticelendikten sonra, Üçüncü Ordu Elazığ'da büyük manevralar yapmıştı. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, bu manevraları izlemek için Elazığ'da bulunuyordu. Manevraların sonuna doğru, sıcak bir günde, Elazığ'ın hemen civarında ağaçlıklı bir çeşmenin serinletici şırıltısını dinleyerek, yüksek kumanda heyetindeki arkadaşlarıyla birlikte kır yemeği yiyordu.

"Kendisiyle beraber o sofrada, merhum İzzettin Çalışlar Kazım Orbay ve Fahrettin Altay'la diğer Korgeneraller yer almışlardı. Bir grup köylü vatandaşda, isimleri tarihe geçmiş, ünleri yüksek, rütbeleri büyük olan bu insanları, bir nimete kavuşmuş gibi heyecanla, zevkle, biraz uzaktan seyrediyordu. İlkokul kitaplarıyla defterlerinin arkasında gördükleri resimlerin sahipleri şimdi canlı olarak karşılarındaydı. Bir aralık Fahrettin Altay yerinden kalktı gitti ve Mareşalin'in çözülmüş olan yakasını düğmeledi. Koskoca Mareşal, bu yemekte ve kendisini seyreden halkın önünde yakası açık ve dağınık oturamazdı.

Orada, onu uzaktan hayranlıkla seyredenlerin ilk intibaı, Mareşal'in bir numaralı kumandan, zaferler kazanmış büyük

Atatürk belli başlı devrim kararlarını verirken ilk önce pek sevdiği Diyanet İşleri Reisi Hoca Rıfat Efendiyi çağırır, onu tatlı dille kandırdıktan sonra, "Şimdi de Mareşal'a gidelim" derdi

bir asker olmanın ötesinde, yaka kopçalarına metelik vermeyen bir babayanilik içinde yaşadığı oldu...

Okumayı severdi Mareşal...Yabancı dil bilgisine önem verir, yurtdışına gidecek askeri ateşelerin yabancı dil imtihanlarını kendisi yapardı. Güvenlik konusunda evhama varan aşırı bir titizliğe sahipti.

GÜVENLİK ANLAYIŞI

Düşmanların çıkarma yapabileceği endişesiyle, güzel kıyılarımızın hemen hemen hiçbiri memleketin içine yollarla bağlanamamıştı. Haşim İşcan Antalya Valisi iken, Finike civarında yaptırdığı bir yol için "Bunu kaçırıyorum Mareşal' den..."diyordu.."Duysa, İtalyan taarruzuna yardımı olur diye önlerdi..."

Ayni konuda, Falih Rıfkı Atay anılarında şöyle yazar:

"Bir zamanlar Genel Kurmayın yasak bölge anlayışı, hatıra hayale gelmez bir darlıktaydı. Anadolu Ajansı İdare Meclisindeyken bir kaç arkadaş radyo imtiyazıyla ajans bütçesini kuvvetlendirmek istedikti. Bu şirket, İstanbul'da Türk olmayanlar da oturduğu için, bu şehir halkına anten hakkı verilmemek yüzünden iflas etmiştir. O devrin radyoları, şehir içinde bile yayınları antensiz alamıyacak kadar zayıftı. Bir kaç defa rahmetli Mareşal'a gitmiştim:

"- Olmaz! Anten olursa, verici istasyonlar da kurulabilir casusluk olur," diyordu.

Kendisine verici istasyonları bularak casusları yakalatan kontrol aletleri de olduğunu söylemiştim. Hepsi boşunaydı.

Demir Çelik Endüstrisinin Karabük'e, silah endüstrisinin ise Kırıkkale'ye sürülmesinde bu düşüncenin tesiri olduğu muhakkaktı.

Silahlı kuvvet politikasını tek başına izlerdi. Zaten Genelkurmay Başkanlığını da işine karışılmamak şartiyle kabul etmişti. İzlediği bu politika zaman zaman tenkitlere uğramıştı, özellikle denizciler tarafından.

Montrö'den önce, Lozan antlaşmasının Boğazlar ve Marmara'yı tarafsız kılması yüzünden buraları tahkim edemiyorduk. Bu yüzden, Türkiye'nin savunması biri Trakya, diğeri de Anadolu olmak üzere ikiye bölünmüştü. Donanmaya ise, Bursa ovasındaki kolordu komutanı emrinde olarak, bu savunma gediğini kapama görevi verilmişti. Deniz kuvvetlerini, kara ordusu stratejisine göre kullanacak deniz kuvvetlerininse, büyük gemilere değil, sadece denizaltı gemisi, hücum botları gibi ufak teknelere ihtiyacı olacaktı..

Bu şekildeki bir askeri politika, sanki Boğazlar, sonuna kadar böyle kalacakmış gibi, var kuvvetiyle Kocaeli yarımadasını tahkim etmeye çalışıyordu. Eski gemilerin topları Turgut Reis zırhlısının taretleri sökülmüş Kocaeli yarımadasına yerleştirilmişti. Mareşal'in elinde olsa Yavuz gemisinin toplarını bile söküp Darıca mevkiine yerleştirecekti. Bereket ki Yavuz'un bir taretinin ağırlığı 450 tondu. (x).

Tankın ve uçağın önemini küçümsediği de olmuştur.

Hilmi Uran, hatıralarında Mareşal'den bahsederken, "Öyle zannediyorum ki son yıllarda görevinin icap ettirdiği hareketi ve bilgiyi gösteremiyor, makamında bir kaç kişinin tesir ve nüfuzu altında iş görüyor, ordu da tabii bu halden teessür duyuyordu," diyordu.

Bunlara rağmen, Mareşal'in ismi milletin çoğunluğuna, Trakya'da yaptığı tahkimattan daha fazla güven veriyordu. Mareşal, ne yapar yapar Hitler'in ordularını durdurur deniyordu. Gerçekleri daha yakından gören gençler ise Falih Rıfkı nın dediği gibi "İnşallah Çakmak devrinde bir savaşa tutuşmayız, diye dua ediyordu."

İkinci Dünya Savaşı, kendini müstahkem mevkilerin rehavetine terketmiş askerliğin sonu oldu. Majino'nun mazgallarında elleri tetikte düşmanı bekleyen Fransızlar, arkalarında bitiveren Almanlar'a teslim oldular.

Savaş stratejisiyle birlikte, zihinlerdeki "asker" imajı da değişmişti. Savaşın son yıllarında, dik yakalı, manevra kemerli Prusya geleneğini sürdüren Mareşallerin orduları, yana yıkılmış kepli, kovboy çalımlı generallerin açık yakalı çıklet çiğneyen askerlerine teslim olmaktaydı.

Bütün bunlara, değil ayak uydurabilmek, düşünmek bile zordu, 68 yaşındaki Mareşal için...

12 Ocak 1944'te emekliye ayrıldığı gün zaman çoktan Mareşal'i geçmiş, onu çağ dışı bırakmıştı.

Vekiller Heyeti Reisi, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı olarak görevde bulunduğu 23 yılın 21 yılını Genelkurmay Başkanlığında geçirmişti.

Bu, belki de hiçbir faniye nasip olmamış bir rekordu.

X Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği Amiral Afif Büyüktuğrul.

Vekiller Heyeti Başkanı Fevzi Çakmak (üstte). Ve bir askeri tatbikatı izlerken (yanda).

Tam 62 yıl önce,
kanunla kabul edilen marş:

"Dağ başını duman almış" nasıl doğdu?

"Gençlik marşı" iki ulus gençlerinin kaynaşmalarına da neden olmuştur.
İşte bu unutulmaz hatıranın öyküsü...

Yazan: Halûk San

STANBUL'un spora meraklı gençleri 1906 yılında her gün akşam üstü, Beyoğlu'nda, Galatasaray Sultani'sinin eski beden eğitimi öğretmenlerinden Stangili'nin Parmakkapı' da açmış olduğu spor salonuna giderlerdi. Sayıları yirmi, otuzu bulan bu kuvvet meraklısı gençler arasında, başta Türk sporunda büyük yeri bulunan Selim Sırrı Tarcan olmak üzere, Doktor Hikmet, Feyzullah, Şeref ve Hamit beyler, Yüzbaşı Tahsin Bey, sonraları bakanlık ve spor yöneticiliği yapan Ali Rânâ Bey ve diğer bazı Türk gençleriyle Tatavla'lı Rumları sayabiliriz.

1957'de vefat eden Selim Sırrı Tarcan, spor yazarlarıyla birlikte. Solda Cem Atabeyoğlu, Selim Sırrı Tarcan ve sağda yazarımız Halûk San.

Bu grubun arasında bulunan, babam Ali Şevki Bey de Selim Sırrı Tarcan'la burada tanışmış, aralarında yıllarca bozulmayacak bir dostluk kurulmuştu. Selim Sırrı, spora olduğu kadar müziğe de meraklıydı, Nota'yı öğrenmişti. Ama iyi flüt çalar, besteler yapardı.

İki yıllık bedeneğitimi öğrenimi için gittiği İsveç'in Stockholm şehrinden dönüşünde, Felix Korling'in bestesi, "Tre Trallade Jantor" yani "Şakıyan üç genç kız" marşının notasını da beraberinde getirdiğini "Ömrümün Kitabı" adı altında yayınladığı anılarında yazmıştı.

1911 yılı Kasım ayının sonlarına doğru, benim doğumum nedeniyle babamı kutlamak üzere evimize gelen Selim Sırrı Tarcan, orada aynı maksatla bulunan babamın amcasının oğlu Ali Ulvi (Elöve) ile tanışmış ve genç bir edebiyat öğretmeni ve şair olan Ali Ulvi'den İsveç'ten notasını getirdiği beste için bir güfte yazmasını istemişti.

Tahsilime, Nuruosmaniye'de bulunan Erkek Öğretmen Okulu'na bağlı Tatbikat İlkokulu'nda başlamıştım. Öğretmenlerimizin hepsi Öğretmen Okulu'nun öğretmeniydiler. Bunlar arasında, Türkçe öğretmenimiz Ali Ulvi Bey'le Beden Terbiyesi öğretmenimizin Selim Sırrı Bey de bulunmaktaydı.

Böylece, İstanbul'un Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından işgal altında bulunduğu ve Anadolu'nun kurtuluş Savaşının sürdüğü o yıllarda, hep birlikte sınıfta veya okulun bahçesinde söylediğimiz "Dağ başını duman almış" marşının meydana gelmesine bir bakıma neden olduğumu düşünerek, çocukça sevinç duyuyor ve böbürleniyordum.

Uzun süreden beri yurdumuzda spor konusunda yaptığım araştırmalar "Dağ başını duman almış"ın tam 62 yıl önce çıkartılan ve bugüne kadar yürürlükten kaldırılmamış bulunan Genç Dernekleri Teşkili Hakkında İlk kanunla, Beden Terbiyesi marşı olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır.

1916 yılında yürürlüğe konulan bu kanuna ek olarak hazırlanan tüzüğün 12'nci maddesi:

"Umum Osmanlı Genç Dernekleri, yürüyüş halinde merbut (bağlı) notadaki şarkıyı terennüm edecekler (söyleyecekler) dir." Demekte ve tüzüğün bu maddesine göre, Kanun ve Tüzüğün birlikte yayınlandığı kitabın 50'nci sayfasında "Terbiyeyi Bedeniye Yürüyüş Marşı"nın bu sözleri verilmektedir:

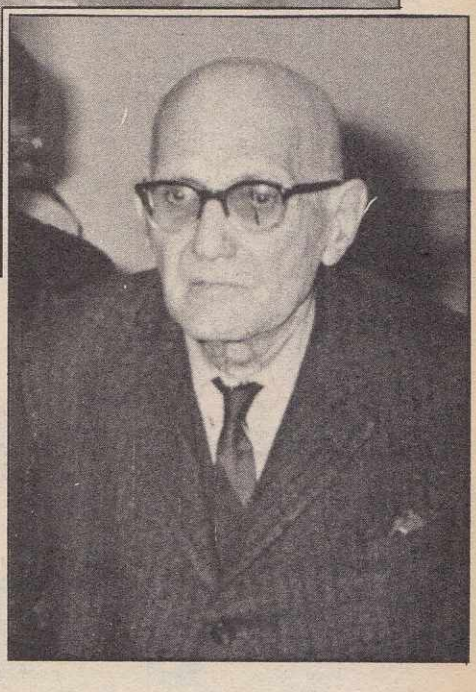

Üstteki fotoğrafta, Tatbikat İlkokulu'nun öğretmen ve öğrencileri bir arada. Fotoğrafın tam ortasında, papyonlu ve elinde gözlük tutan şahıs "Dağ başını duman almış" Marşı'nın sözlerini yazan edebiyat öğretmeni ve şair Ali Ulvi Elöve' dir. Ön sırada soldan dördüncü öğrenci ise yazarımız Halûk San. sağdaki fotoğrafta ise Ali Ulvi'yi görüyorsunuz.

Dağ başını duman almış
Gümüş dere durmaz akar
Güneş ufuktan şimdi doğar
Yürüyelim arkadaşlar sesimizi
Yer, gök, su dinlesin
Sert adımlarla her yer inlesin

Bu gök deniz nerede var
Nerede bu dağlar taşlar
Bu ağaçlar güzel kuşlar
Yürüyelim arkadaşlar sesimizi
Yer, gök, su dinlesin
Sert adımlarla her yer inlesin

Ali Ulvi

Aynı kitabın 51'nci sayfasında da bu marşın notası basılmış bulunmaktadır.

Marşın oldukça ilginç bir öyküsünü daha anımsamadan geçemiyeceğiz.

1955 yılında, İstanbul Beden Eğitimi Öğretmenleri Derneği tarafından İsveç'ten bir kız jimnastik ekibi getirtilmişti. İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda yapılan gösteriyi, İsveçli kızlar piyanoyla birlikte söyledikleri şarkılarla bitiriyorlardı. Tam sonuncu şarkı, onların diliyle "Tre Trallade Jantor"u söylemeye başlamışlardı ki, birden tribünleri dolduranların "Dağ başını duman almış", diyerek kendilerine katıldıkları duyuldu. Marşın geri kalan kısmını, misafirler İsveç'çe, seyirciler ise Türkçe olarak büyük bir çoşkuyla tamamlamışlardı.

Dünyada ilk kez bir marşı Avrupa'nın biri kuzeyde diğeri güneyde bulunan iki özgür ulusun gençlerinin iki ayrı dilde ve anlamda da olsa beraberce okumaları, uygarca birleştikleri tarihi bir olayın yaratılmasına neden olmuştu.

Kaptanın son emri

River Plate, İkinci Dünya Savaşı'nın ilk deniz muharebesiydi. Almanların gözde zırhlısı Graf Von Spee'nin akibetini tayin eden bu savaş, kimsenin aklından geçirmediği bir şekilde sonuçlanmıştı.

ALO... Alo... Burası Montevideo limanı. Karşınızda Mike Fowler sayın dinleyiciler. Yayınımıza bir süre ara vermek zorunda kaldık. Özür dileriz. Size limana bakan gazinolardan birinden sesleniyorum. Güney Amerika'nın bu sakin liman şehrinin halkı, birkaç gündenberi şahit olduğu olaylar nedeniyle o kadar heyecanlı ki,bu arada farkında olmadan mikrofonumuzun kablolarını da çiğneyip koparmış. Bereket versin, nazik Uruguay polisinin de yardımıyla hasarı kısa zamanda giderip karşınıza yeniden çıkabilmek imkânını bulduk.

Evet, sayın dinleyiciler. Bugün şu anda saatlerimiz, 17 Aralık Pazar sabahı tam 10.15'i gösteriyor. Tarafsız Uruguay'ın Montevideo limanına sığınan Alman Cep Kruvazörü Graf von Spee'ye limanı terketmesi için verilen mühletin sona ermesine tam dokuz saat kırk beş dakika var. Rio de la Plata nehrinin ağzında ise İngiliz savaş gemilerinin hazır beklediğini bu

Rıhtımdaki yaşlı kadınlar yere diz çökmüşler, Graf Von Spee için dua ediyorlardı

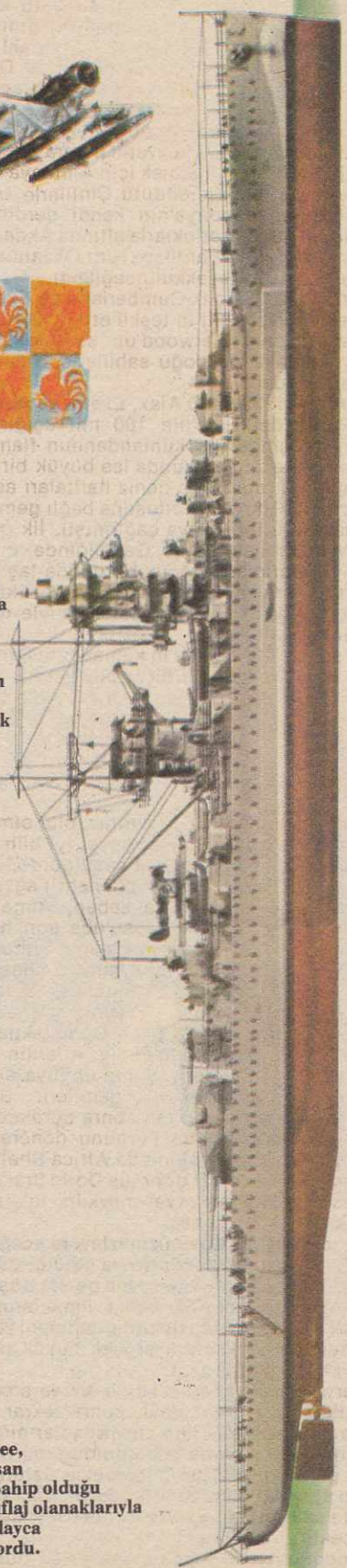

Keşif uçuşlarıyla büyük fayda sağlayan uçak, River Plate Savaşı'ndan önce arızalanarak elden çıkmıştı.

Graf von Spee, tam bir korsan gemisiydi. Sahip olduğu çeşitli kamuflaj olanaklarıyla düşmanı kolayca yanıltabiliyordu.

Graf Von Spee'nin kaptanı Langsdorff gemi mürettebatı ile (altta). Soldaki resimde ise ünlü zırhlının maketi görülüyor. Gemi 11 inçlik 6 adet topa ve bir keşif uçağına sahipti.

sabah balıktan dönenler bir kere daha tekrarladılar. Halkın dilindeki söylentilere göre Almanlar da takviye bekliyorlarmış. Bu takdirde beklenilen deniz savaşının çarşamba gününkinden daha zorlu olacağı muhakkak. Herkes Graf Spee'nin akşam karanlığını beklediği kanısında. Dün bütün gece Kumandan Hans Langsdorff'un Alman diplomatik yetkilileri ile Almanya'nın savaşın başındanberi vereceği en önemli karar üzerinde çalıştığı bildiriliyor. Hitler'in kararı ne olacak? Yaralı Graf Spee, avını bekleyen İngiliz savaş gemileri ile dövüşmeyi göze alacak mı, yoksa geriye dönüp körfezin büsbütün içine sokularak bu sefer Rio de Buenos Aires'e mi sığınacak? Herkes merak ve heyecanla geçen saatleri sayıyor.

Bir saat önce Kaptan Langsdorff, gemisine döndü. Rıhtımda kendisini geçiren Alman Elçisi Dr. Langmann'la vedalaşırken "yarın görüşürüz," demiş. Gazeteciler ve halk şimdi buna anlam vermeye çalışıyor. "

Uruguay'dan Amerika'ya et ithal eden Şikago'nun "Red Meat Packing" şirketi, satışlarını arttırmak için arasıra başvurduğu reklam programlarından bir tanesinin hazırlanmasına Mike Fowler'i memur etmişti. Bu amaçla Montevideo'ya gelen ve "Rio de Plata'nın Kuşları" adını verdiği programında kullanılacak kuş seslerini banda alabilmek için dağ bayır dolaşmakta olan Mike Fowler, birdenbirepatlayanGraf Spee olayı içinde kendini bütün dünya radyolarının savaş muhabiri olarak bulu-vermişti. Mike Fowler'ın olay yerinden yaptığı yayın, önce New York radyolarına, oradan da BBC ve diğer dünya radyoları aracılığıyla kendisini merak ve heyecanla bekleyen milyonlarca insanın kulaklarına ulaştırılıyordu.

KAYIP ALMAN SAVAŞ GEMİLERİ

30 Eylül 1939 günü, Brezilya'nın en batı noktası Pernambuco'da karaya vuran, Clement şilebine ait iki can sandalıyla karaya ayak basanlar, gemilerinin bir Alman kruvazörü tarafından batırılışını nefes nefese anlatırlarken, İngiliz Amirallik Dairesi'nin haftalardır çözmeye çalıştığı düğüm de kendiliğinden çözülmüş oluyordu.

21 Ağustos Pazartesi günü Wilhelmshaven'den ayrılan üç Alman savaş gemisi, Graf Von Spee, Deutschland ve Amiral Scheer'in izleri, o günden beri kaybolmuştu. Sanki Okyanuslar yarılmış, koskoca tekneleri de içine çekmişti. İşte, Clement şilebinden kurtulanların verdikleri ipucu bu noktayı aydınlatıyor, bunlardan hiç olmazsa birinin Güney Atlantik'te korsanlıkla görevlendirildiğinin delilini ortaya koyuyordu.

Artık işin şakaya gelir tarafı kalmamıştı!

Deniz ticaret gemileri için, su üstü korsan gemilerinden daha tehlikeli bir düşman olamayacağını söyleyen İngiltere'nin Bahriye Birinci Lord'u 62 yaşındaki Amiral Sir Dudley Pound, Fransız Bahriye Bakanı Amiral Darlan'la kafa kafaya vererek, Okyanuslardaki faaliyeti artık açıkça görülen Alman cep kruvatörlerini yakalayıp batıracak güçte dokuz "Avcı grubu"nun teşkiline karar verdiler.

Bu kadar büyük bir kuvvetin bir araya getirilmesi de kolay iş değildi. Rengini belli etmek için Almanya'nın kesin bir zaferini bekleyen İtalya'nın tereddütü, Çinlilerle boğaz boğaza kavgasını sürdüren Japonya'nın kendi derdine düşmüş durumu sayesinde, büyük zorluklarla altında Akdeniz ve Uzakdoğu'dan çekilen gemilerle Atlantik ve Hint Okyanusları'nda görev yapacak bu grupların teşekkülü sağlandı.

Bunlardan, 8 inçlik Cumberland ve Exeter, 6 inçlik Ajax ve Achilles kruvazörlerinin teşkil ettiği "G Kuvveti", 51 yaşındaki Komodor Henry Harwood'un komutasında, iki ay süreyle Güney Amerika'nın doğu sahillerinde devriyelik yaptı, hiçbir ize rastlamadan...

12 Aralık 1939 günü Ajax, Exeter ve Achilles'ten müteşekkil filo, Punta del Este'nin 100 mil açığında seyretmekteydi. Ajax'ın direğinde filo kumandanının flaması dalgalanıyordu. Geminin harekât salonunda ise büyük bir toplantının hazırlıkları yapılıyor, duvarlara deniz haritaları asılıyordu.

Komodor Harwood, filosuna bağlı gemilerin kumandanlarını akşamüstü toplantıya çağırmıştı. İlk gelen Ajax'ın kumandanı Woodhouse oldu. Gençliğinde meraklı olduğu boks sporunun hatırasını göçük burnunda taşıyordu.

Biraz sonra kapıda Kaptan Bell gözüktü. Topuklarını hafifçe birbirine vurarak, gemisinin ismiyle tekmilini verdi: "Exeter, Sir..."

En sonunda Achilles'in kumandanı Parry salona girdi. Uzun boylu, zayıf ve kemikli bir yapısı vardı.

Harwood, vakit geçirmeden masanın başındaki yerini aldı. Kır saçlarını iri parmaklarıyla geriye doğru ittikten sonra Bell ve Woodhouse'un şimdilik avuçlarında saklayıp, ağızlarına götürmeye cesaret edemedikleri pipolarına yan gözle bakarak, "isteyen sigara içebilir," dedi. Ve arkasından hemen konuya girdi:

"Beni yakından tanıyanlarınız, olur olmaz bahanelerle sizleri buraya toplamayacağımı gayet iyi bilir. Fakat son günlerin olayları karşısında, durumu nasıl gördüğümü bizzat anlatmak istedim size. River Plata (Plata nehri) ağzında bugün bulunduğumuz mevkiyi almamıza sebep, Alman korsan gemisinin Atlantik'te ve Hint Okyanusu'nda son haftalarda karıştırmış olduğu haltlardır. Haritaya bakın:-Amiralliğin verdiği bilgide de tam açıklık yok, bunun Amiral Scheer veya Graf Spee'den hangisi olduğundan da tam manasıyla emin değiliz. Her ikisi de 21 Ağustos'ta Kiel'den ayrılmışlar. Bunlardan biri daha savaşın başlamasından önce Güney Atlantik'de yerini almış. Sonra avlar birbirini takip etmiş: Arjantin sahillerinde Pernambuco açığında Clement, sonra doğuya doğru Newton Beach, Ashlea ve Huntsman yük gemileri. Batı Afrika sahilinde Trevanion'u da batırdıktan sonra buralarda fazla görüldüğüne inanmış olacak ki Kap burnunu dönerek Hint Okyanusu'na geçmiş, Mozambik yakınında Africa Shell adlı ufak bir tankeri batırmış, sonra tekrar dönmüş Doric Star'ı haklamış. Bu geminin teslim olmadan evvel mevkiini telsizle bildirdiğinden de muhakkak ki haberi var.

Bu duruma göre avımızın izleyebileceği üç yol var: Ya tekrar Hint Okyanusu'na dönecek, ya geldiği gibi Kuzey'den Almanya'ya dönmeyi deneyecek veya benim düşünceme göre en akla yakın olanı, Güney Amerika limanlarından hububat ve et yüküyle hareket eden ticaret gemilerini yakalayabilmek için bu sulardan geçecek. Hem de çok büyük bir ihtimalle yarın bu vakte kalmadan..."

Harwood, burada sözlerine ara vererek masanın etrafındakilerinin yüzlerini inceledi, sonra tekrar tane tane ilave etti: "Gayemiz, düşmanı imhadır. Silahlarının bizden üstün, menzillerinin bizimkilerden uzun olduğunu biliyoruz. Planım, görünür görünmez bütün gücümüzle üstüne çullanmaktır. Düşmanın ateşini bölebilmek amacıyla Ajax ve Achilles bir yönden birlikte saldırırken, Exeter de öteki yönden tek başına taarruza geçecektir."

Woodhouse'un piposundan çıkan dumanlar tavandaki havalandırma deliğine doğru yükselirken, Exeter'in genç kuman-

danı Bell'in yüzünde belli belirsiz bir tebessüm görüldü. Savaşın en güç görevi filonun en genç kumandanının gemisine veriliyordu...

Bu arada Graf Spee ne yapıyordu? Batırdığı gemilerin kaptanlarını ve diğer subaylarını ikmal gemisi Altmark'a naklettikten sonra 7 Aralık'ta Streonshalh şilebini de avları arasına katmıştı.

Aylardır okyanuslardan okyanuslara su üstünde dolaşmaktaydı. Mürettebatın vatan ve aile özlemi gözle görülür dereceye gelmişti. Yaklaşmakta olan Noel'e hazırlık olmak üzere hep beraber provasını yaptıkları "Stille nacht, heilege nacht" şarkısını, dizellerin gürültüsü arasında sık sık tekrarlarken, gözlerinin uzaklara dalıp gittiğini farketmemek imkânsızdı.

RİVER PLATE DENİZ SAVAŞI

Bu arada Berlin, dört İngiliz ticaret gemisinin 10 Aralık'ta Montevideo'dan hareket edeceğini telsizle bildirdi. Bu haber üzerine Graf Spee, kaderin kendisine hazırladığı randevuya yetişmek üzere burnunu Uruguay sahillerine doğru çevirdi.

Aynı gün Kaptan Langsdorff'un canını sıkan bir olay oldu. Keşiflerde kendisine büyük yardımı dokunan Arado deniz uçağı, silindir çatlatarak hareketsiz kaldı. Halbuki iki üç gün sonra 13 Aralık'ta ona ne kadar ihtiyacı olacaktı.

River Plate açıklarında 13 Aralık 1939 sabahı, açık ve güneşliydi. Tam 05.52'de Graf Spee'nin sancak tarafından iki gemi direği göründü. Langsdorff, Güney Amerika sularındaki İngiliz savaş gemilerinin daima tek başlarına seyrettiklerine inanıyordu. Oysa ki 06.00'da biraz evvel görünen iki direğin sahibi Exeter olduğu gibi ortaya çıkmakla kalmamış, arkasından iki savaş gemisinin daha silüetleri yanılgıya meydan vermeyecek şekilde belirmişti.

Bire karşı üç. Langsdorff rotasını düşmana doğru döndürürken, gemisine de tam yol verdi. On beş dakika sonra 20,000 yarda menziline girmiş, iskele tarafına dönerek Exeter üzerine döndürdüğü taretleriyle ateşe başlamıştı.

Graf Spee'nin üçüncü salvosu Exeter'in bordasında patladı. Torpl kovanları mürettebatını öldürdü, uçağını kullanılmaz hale getirdi. Onu takip eden salvolar, B taretini tahrip etti, dümen donanımını yerle bir ederek, kaptan köprüsünde bulunanların da yaralanmalarına neden oldu.

Bu arada, ateşiyle Exeter'de yaptığı tahribatı gören Graf Spee, 11 inçlik toplarını Ajax ve Achilles'e doğru çevirirken kendi de düşmanın 8 inçlik mermilerinden birinin isabetiyle kontrol kulesinden yara almıştı.

Üzerindeki ateşin hafiflemesiyle biraz nefes alan Exeter, hem sancak, hem de iskele torpillerini arka arkaya ateşledi. Bunlardan kurtulabilmek için rotasını 150 derece birden kıran Graff Spee sunî sis perdesi arkasında kendisini saklamaya çalışırken ateşini de tekrar zaten ağır yaralı bulunan Exeter üzerinde kümeledi. Fakat gittikçe savaş alanından uzaklaşmakta olduğundan atışları gitgide etkisini kaybetmişti. Halbuki o anda Exeter'in üstüne doğru gitse bu yaralı gemiyi batırması işten bile olmayacaktı.

Topu topu yirmi dakikalık bir savaştan sonra düşmanın muharebe alanını terketmesi Harwood'u şaşırtmıştı. Bir süre uzun mesafeden atışa devam etmiş, sonra bundan da vazgeçerek, 24 mil süratle batıya doğru uzaklaşan Graf Von Spee'yi kendi süratı oranında takibe başlamıştı.

07.20'de Graf Spee, aniden iskele yönüne dönerek İngiliz gemilerine sokuldu, biraz sonra Ajax üç 11 inçlik salvonun isabetiyle sarsıldı. Buna mukabil kendisi de bir isabet alan Alman gemisinin üst güvertesinde alevler görüldü.

Her iki tarafın da arka arkaya ateşlenen torpillerden korunabilmek için mütemadiyen yön değiştirdikleri muharebe esnasında, Graf Spee'nin gitgide batıya yaklaşmakta olduğu görülüyordu. Cephanesinin yüzde altmışını sarfetmişti, mürettebatından 36 kişi ölmüş, altmış kadarı yaralanmıştı. Gövdesinde üç adet sekiz inçlik 17 adet de 6 inçlik mermi yarasına rağmen savaş zindeliğini tamamen kaybetmiş denemezdi.

Düşmanla tekrar bir kapışmayı göze alamayan Graf Spee'nin kaptanı Langsdorff'un bundan sonraki hareket tarzı yönünden elinde fazla seçme hakkı yoktu. Arkasındakileri atlatıp Atlantik'e açılmayı başarsa bile bütün İngiliz donanmasının peşini bırakmayacağını gayet iyi biliyordu.

Graff von Spee, batıya doğru yol alırken Komodor Harwood Ajax'ın uçağına, bir süredir telsizlerine cevap vermeyen Exeter'in durumunu araştırması görevini verdi. Exeter'in tekrar bir savaşı göze alacak durumu kalmamıştı. Taretleri tahrip olmuş, bordasını alevler sarmıştı. Bu durumda Harwood, Falkland'ta tamirde olan kendi filosunun sonuncu gemisi Cumberland'a bir an evvel kendilerine iltihak emrini verdi.

GRAF VON SPEE TARAFSIZ SULARDA

Saat 22.00'de Graf von Spee, tarafsız Uruguay'ın Montevideo sahil şehri önlerine gelerek limanın ağzına demirlemişti. Muharip devletlere ait savaş gemilerinin tarafsız limanlardan faydalanma hakları Hague Milletlerarası Konvansiyonu'yla tespit edilmişti. Bu durumda yaralı bir savaş gemisi, ancak yoluna devam edebilmesi için gerekli tamirat süresince tarafsız bir limanda kalabilirdi. Bu sürenin ne kadar olacağı da tarafsız ülkenin liman yetkililerince yapılacak kontrol sonu kararlaştırılırdı.

Montevideo'daki Alman Konsolosu Graff Spee'nin on beş gün bulunduğu yerde kalmasını talep ederken, İngiliz Konsolosu da savaş sahasından bulunduğu yere kadar 300 mili kendi gücüyle katedebilen bir gemiye 24 saatten fazla kalma müsaadesi verilmemesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Graf von Spee'deki tutuklular ve yaralılar tahliye edildikten sonra, Uruguaylı yetkililerin yaptıkları tetkik sonucu gemiye 72 saat daha bulunduğu yerde kalabilme izni verilmişti. Bu sırada, Harwood'un yardımına koşan Renown ve Ark Royal gemileriyse şimdiden açıklarda yerlerini alarak, kapana kısılan Alman gemisini adeta kuşatmışlardı.

Bütün dünya, radyolarının başında heyecanla bekliyordu. Acaba sonuç ne olacaktı?

Olayın başından beri dinleyicilerine olan biteni anlatmaya çalışan Mike Fowler, Alman savaş gemisine verilen mühletin son saatlerinde mikrofona şöyle sesleniyordu:

"Montevideo'dan bu Pazar akşamı yine sizlere hitap ediyorum. Şimdi mahallî saat 18.50, hava tamamen açık. Graf von Spee'nin limanda kalabilme müsaadesi saat 20.00'de sona erecek. Bütün şehir halkı rıhtımı ve limana bakan evlerin balkonlarını doldurmuş bulunuyor. Heyecan son haddinde.

Biraz evvel römorkörler ve layterler Graf Spee'nin yanından ayrıldılar. Yakınında olanlar demir aldığını söylüyorlar. Şu anda, evet şu anda da makinelerini çalıştırdı, pervanelerinin suda hasıl ettiği beyaz köpükler seçiliyor. Graf Spee, Montevideo'dan hareket etti sayın dinleyiciler, bundan sonrasını kestirmek çok zor. Limanın dışında kendisini bekleyen sayısız düşman savaş gemisiyle çarpışmayı göze alacak mı?"

Gözlerini ufka, kulaklarını Mike Fowler'in yayınına ayarlamış olan İngiliz filosunun kumandanı Harwood, bu sözleri duyar duymaz derhal emir verdi: Limana yaklaşınız, uçak da havalansın.

BEKLENİLMEYEN SON

Graf Spee, çökmekte olan alacakaranlıkta iç limandan dışarı doğru çıkıyordu. Manzarayı seyredenlerden çoğunun heyecandan boğazları kurumuştu. Yaşlı kadınlardan bazıları dizleri üstüne çökmüş dua etmekteydi.

İlk önce burnunu Buenos Aires kanalına doğru çevirmiş olan Alman gemisi, birden doğuya dönerek İngiliz filosunun bulunduğu yönde ilerlemeye başladı. Güneş ufuktan tamamen çekilmişti.. Dış mendireği geçip, üç millik liman sınırının dışına çıktığında saat 19.55'i bulmuştu.

Tam bu dakikada kendisini uzaktan izleyenlerin hayretten açılmış gözleri önünde Graf von Spee, makinelerini stop ederek olduğu yerde durduğu görüldü. Birden gemiden siyah dumanlar yükseldi, arkasından birbirini takip eden patlama sesleri sessizliği bozdu. Kısa süre içerisinde kocaman gövde alevler içerisindeydi.

Graf von Spee, Hitler'den aldığı talimata uyarak kendi kendini batırıyordu.

Gözünden dürbününü ayırmadan bu inanılmaz manzarayı seyreden Komodor Harwood'un, yanında duran Ajax'ın kumandanı Woodhouse'a dönerek şöyle dediği duyuldu:

-Ne yapalım, Graf von Spee'nin kısmeti böyleymiş..

Kaptan Langsdorff, ertesi gün kendi tabancasıyla intihar ederek, bir Alman bayrağı üzerinde can vermişti.

Batmadan önce karaya çıkan mürettebat, savaş süresince esir olarak kaldığı Arjantin'den 1946 yılında Highland Monarch gemisiyle vatanlarına döndüler, kimin himayesinde dersiniz? Kaderin garip bir cilvesiyle İngiliz Kruvazörü Ajax'ın...

Abdülhamit'in oğlu anlatıyor

Abit Efendi, babası için yapılan eleştirilerden bahsederken: "Osmanlı İmparatorluğu'nun başında değil Abdülhamit, hangi hükümdar bulunsa aynı iftira ve hücumlara uğrayacaktı..." diyor.

Yazan: Taha Toros

OSMANLI hanedanından, padişah oğlu olarak yalnız o kalmıştı. 54 yıl önce vatanı terke mecbur olan bu şehzadenin yarım asırlık gurbet hayatı eski hanedanla ilgili kanundan yararlanamadan Beyrut'ta ölümüyle sona ermiş bulunuyor. Sultan Abdülhamit'in en çok sevdiği oğlu, **Mehmet Abit Efendi'ydi.** Sultan Hamit'in 1909 Nisanın'da padişahlık koltuğundan indirilerek, Selanik'te Alatini Köşküne kapatılması sırasında, gerek burada, gerek Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine getirildiği **Beylerbeyi** Sarayı'ndaki hüzünlü günlerinin tek tesellisi, yanından bir an ayırmadığı küçük oğlu **Abit Efendi** olmuştur.

Elinden tahtı alınan hükümdar, ölümüne kadar dokuz yıllık ömrünü bu oğluyla burun buruna geçirmiş, onu adeta bir bebek gibi sevmiş, hatta zaman zaman koynunda yatırmıştır. Osmanlı padişahlarından hiç biri çocuğuyla, bu kadar yıl aynı evde, hele aynı odada yaşamamıştır.

Kendisini tanıdıktan sonraki izlenimlerime dayanarak söyleyebilirim ki **Abit Efendi,** şehzadeler arasında tarih meraki üstün olanlardan biriydi. Babası Abdülhamit'le geçirdiği yılları, onun çevresindekilere yansıttığı anıları, genç hafızasına çivilemişti. Yıldız'daki olayları detaylarına kadar bizzat yaşamışçasına anlatabilirdi. Oysa Abit Efendi, babasının tahttan indirildiğinde 4-5 yaşlarında bir çocuktu. Ne var ki, babasından -ölünceye kadar- bütün olayları birinci ağızdan dinlemiş bunları yaşamışçasına bilgi edinmişti. Bu bilgilerin ışığında, anılarını yazmasını, Paris'teki her sohbetimizde tekrarlardım. Bir çok tarih kitabı okumuş, bu konularda bilinçli bir niteliğe erişmiş olan Abit Efendi-ablası Ayşe Osmanoğlu'nun (Babam Sultan Abdülhamit) adlı eserinden sonra Sultan Hamit hakkında bir kitap yazmayı tasarlıyordu. Babasının hata ve sevaplarını, tarafsız bir tarihçi gibi dile getirmek istiyordu. Ancak, bu kitabı önce İngilizce yayınlayacak, daha sonra Türkçeye çevirecekti.

Son yıllarını Paris'te ve Beyrut'ta hastalıklarla geçirdi. Kalbinden rahatsızdı. Geniş çapta okuma ve yazma gücünü sürdüremedi. Bir gün kalbi ona sokak ortasında ihanet etti. Oysa Abit Efendi o günlerde hazırlığı yapılmakta olan Hanedanla ilgili kanun tasarısını dört gözle ve vatan özlemi içinde uzaktan izlemekteydi. Ülkesine kavuşmadan Beyrut'ta öldü ve Şam'daki Sultan Selim Cami avlusundaki mezarlığa gömüldü. (1)

Paris'teki dostluğumuz sırasında ondan çok şeyler dinledim. On iki karılı ve on yedi çocuklu babası Abdülhamit'le ilgili anılarını zevkle anlatırdı. Babasının Çarlık Rusyası ile ilgili anılarını tekrarlarken Abdülhamit'in Rus emellerini şu cümleyle yansıttığını söylerdi:

-Şimal rüzgârı bazen soğuk eser. Korunmak için daima ihtiyatlı olmak gerekir!..

ABİT EFENDİ İLE TANIŞMAMIZ

Paris'te bulunduğum yıllarda, Seine nehri kenarındaki dökümantalistlere, Cartier Latin semtindeki gravürcülere, doğuya ait kitaplar satan oryantalist kitapçılara her cuma günü uğramayı gelenek edinmiştim. Eski kitaplara, gravürlere, belgelere meraklı olanlar için buraları dolaşmak, aradığı bir dökümanı bulunca satın almak, zevkine doyulmaz bir olaydır. Türkiye'ye ait dökümanlar bakımından Paris, Avrupa'nın zengin bir kültür merkezidir.

Bir cuma günü Seine nehrinin kıyısındaki dökümantalistlerin derme çatma dükkanları, şiddetli yağmur yüzünden darmadağın olmuştu. Orada birşeyler bulamayınca, yoğun yağmura rağmen, süratle şarka ait kitaplar satan ve sahibi Türkiye'den gitmiş bulunan Ermeni asıllı bir kitapçıya uğradım. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur altında bu kütüphaneye vardığım zaman, buğulu camlardan içerisi görünmüyordu. Kalpaklı bir adamın, şiddetli yağmur nedeniyle içeride beklemekten bıkarak dışarıya çıkmakta olduğunu gördüm. Kapıda burun buruna geldiğimizde nerdeyse çarpışacaktık. O kendisini sokağa attı, ben içeri daldım. Sırılsıklam olmuştum. Osmanlıca'yı iyi konuşan kitapçıya:

-Bu ne şiddetli yağmur, diyerek şikayet ederken o:

- Kapıda karşılaştığınız zatı tanımadınız mı? diye bir soru yöneltti...

Meğer, o zat Abit Efendi imiş! Yani Sultan Hamit'in o sıralarda hayatta kalan son oğlu Ara sıra bu kütüphaneye gelir, doğu ülkeleriyle Türkiye'ye dair yeni yayınları izlermiş.

Kütüphane sahibi, beş dakika önce gelmediğime hayıflandı. Sanki yaptığı bir hatanın düzeltilmesini ister gibi:

-Haftaya cuma'ya yine gelir. O zaman siz de buyrun. O da sizin gibi bazı dökümanlara ve yayınlara meraklıdır. Umarım görüşmenizden memnun kalırsınız. Zira, eski hanedanın en terbiyelilerinden biridir. Ancak, pek münzevi bir hayatı var. Herkesle görüşmek istemez, dedi ve, saygılı bir tebessümle ilave etti:

- Babasından miras gibi kalan bir vehmi vardır!

Gerçekten, 33 yıl Türkiye'yi tek başına çok sıkı bir rejim uygulayarak yöneten bir hükümdarın oğlu olan Mehmet Abit Efendi, arkadaşlığı güç sağlanan kişilerdendi. Bir arkadaşlığın kurulabilmesi için karşısındakine güveni olmalıydı. Bu kişi, ona çok şey sormamalı, hele özel hayatına, geçimine değinen konulardan sakınmalıydı? Ermeni kütüphanecinin abarttığı kadar vehimli değildi, ama çekingen yaşamını köşelerde sürdüren bir tutumu vardı. Önceden bilgi edinmeden, bir insanla yakınlık kuramazdı.

Abit Efendi için ben meçhul bir kişiydim. Nitekim bir hafta sonra o kütüphaneye gelen Abit Efendiye, biyografi tarih ve kültür ilişkileri alanında araştırmalar yapan bir kişi olarak benden bahsedildiği zaman, "Bir düşüneyim" dediğini-kendisiyle iyi bir dostluk kurduğumuz zaman-daha sonraki aylarda tebessümle anlatmıştı...

BİLGİLİ VE YAKIŞIKLI ŞEHZADE

Abdülhamit'in oğlu Mehmet Abit Efendi, Fransızca'dan başka Arapça ve Farsça da bilirdi. Bu dillere, sonradan merak sarmıştı.

Abit Efendi, yakışıklı adamdı. Temiz ve şık giyinirdi. Ancak şapka kullanmazdı. Ben onun ne fesli, ne şapkalı halini gördüm. Yazları başı açık, kışları kalpaklıydı!

Kalpak giyiş şekli, eskiden Türkiye'de giyilen şekle benzemezdi. Bizde kalpakların keskin yerleri yani kenarları sağa ve sola dönük olarak kullanılırdı. Abit Efendi kalpağın keskin köşelerini, öne ve arkaya olmak üzere başına geçirirdi. Ayrıca, genellikle kostümlerini koyu renklerden seçerdi.

Yaradılışı itibarıyla yukarıda da belirttiğimiz gibi az kişilerle konuşur, topluluklara pek girmezdi. Hatta pek fotoğraf da çektirmezdi. Bu sütunlarda gördüğünüz fotoğrafını, kendi makinemle ben çekmiştim.

Abit Efendi, pürüzsüz bir İstanbul şivesiyle konuşurdu. Okumayı, hele tarihi eserleri pek severdi. Özellikle, dünyanın her tarafında Abdülhamit ile ilgili yayınların hepsini okumuştu. Türkiye'deki yayınları da izlerdi.

Kendisine Türkiye'den, daha çok umumi vekili Orhan Bey' den gazete ve kitaplar gelirdi.

Babası Abdülhamit hakkında anılarını yazmak için Türkiye'de bazı tarihçilerden, gazetecilerden teklifler almıştı. Bu tür mektupları ve önerileri içtenlikle karşılamakla beraber, tanımadıkları şahıslar üzerinde bir nevi kuşkusu olurdu. Bir bakıma Sultan Hamit'i fazla istismar etmek isteyenlerden çekinirdi.

Kendisiyle Paris'teki haftalık sohbetlerimizi tatlı anılar içerisinde sürdürmüştük. Sonraları bazı yazışmalarımız da oldu.

TALAT VE ENVER PAŞALARIN GİZLİ ZİYARETLERİ

Birinci Dünya Savaşı'nda, Çanakkale'nin düşmanlar tarafından zorlanması üzerine İttihatçıların telaşlandığı biliniyordu. Bu bakımdan hükümet, bazı tedbirler almayı tasarlıyordu. Meselâ, Padişahı Dolmabahçe Sarayından eski Padişahı da Beylerbeyi Sarayından kaldırıp, bunların düşman eline geçmeyecek şekilde, Anadolu şehirlerine götürülmesi İttihatçıların tasarıları arasındaydı. Sultan Reşat, hükümetin her dediğine boyun eğecek yumuşaklıkta bir insandı. Bu bakımdan, onun rızasını almak problem olamazdı. Çetin mesele, eski padişah Abdulhamit'in İstanbul'dan Anadolu'ya götürülmesine rıza gösterip göstermeyeceği üzerinde toplanıyordu. Onunla, bu temasın gizli yapılması gerekti. Hatta o kadar gizli yapılması lüzumluydu ki, bu konuda aracı kullanılması bile mahzurluydu.

Abdülhamit'le temaslar, Sadrazam Talât Paşa ile Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından yapılmıştı. Oğlu Abit Efendi bu konuyu şöyle özetledi:

"...Paşalar babamı, gece kimsenin göremeyeceği saatlerde ziyaret ettiler. Annemle Abdülhamit'in diğer hanımları ve hizmetkârları, böylesine ani ve hele gece karanlığında yapılan ziyaretten fazlasıyla endişelendiler! Hatta Abdülhamit'e bir suikast yapılacağı şüphesine düştüler? Korku içerisinde titreşip durdular. Ben yanlarındaydım. Sahilden gelen paşaların babamın odasına girmelerini, bütün şiddetiyle çarpan kalbimle izledim. Talât Paşa ile Enver paşa babamın bulunduğu odaya girdiler. Her ikisi de eski bir padişah olan babama -sanki günün hükümdarı imiş gibi- yerlere kadar temennalarla ilerledi. Tarifi ancak görülmekle mümkün olabilecek aşırı bir saygıyla, hatta riya dolu bir saygıyla, elini öptüler. Kapı aralığından iyice gözetleyebildim. Babam Abdülhamit onları ayakta fakat hiçbir zaman bulunduğu yerden ilerlemeyerek, karşıladı.

"O gün devleti parmaklarında ve dudaklarında tutan bu iki ünlü paşanın beklenmedik ziyaretleri hele önceden tahmini mümkün olmayan protokol kaidelerinin üstünde aşırı hürmetleri karşısında, Abdülhamit'in zerre kadar şaşırmadığını ve ziyaretçilerine karşısındaki koltuklara oturmaları için eliyle yaptığı işareti bugün olmuş gibi hatırlıyorum."

Ben o anda, bu ziyaretin nedenini bilmeden, merak içinde olan annemle Abdülhamit'in diğer hanımının birlikte bulunduğu odaya koştum. Onlara endişe etmemelerini söyleyerek gördüklerimi çarçabuk anlattım. Paşaların jestini ve aşırı saygılarını öylesine heyecanla anlatmış olacağım ki bundan kendine göre başka bir mana çıkartan annem Naciye Sabiha kadın:

-Allah büyüktür. İnşallah Sultanımı tekrar tahta davet ediyorlar!

Ancak, paşaların babamın yanında uzunca müddet oturduklarını biliyorum. Bu misafirlere o gece, Beylerbeyi Sarayı'nda, neler ikram edildiğini unutmuş olacağım.

"Misafirler gittikten sonra Kadın Efendiler Muhafız Beyler ve yakın hizmetkârlar odalarda bu ziyaretin sonucunu

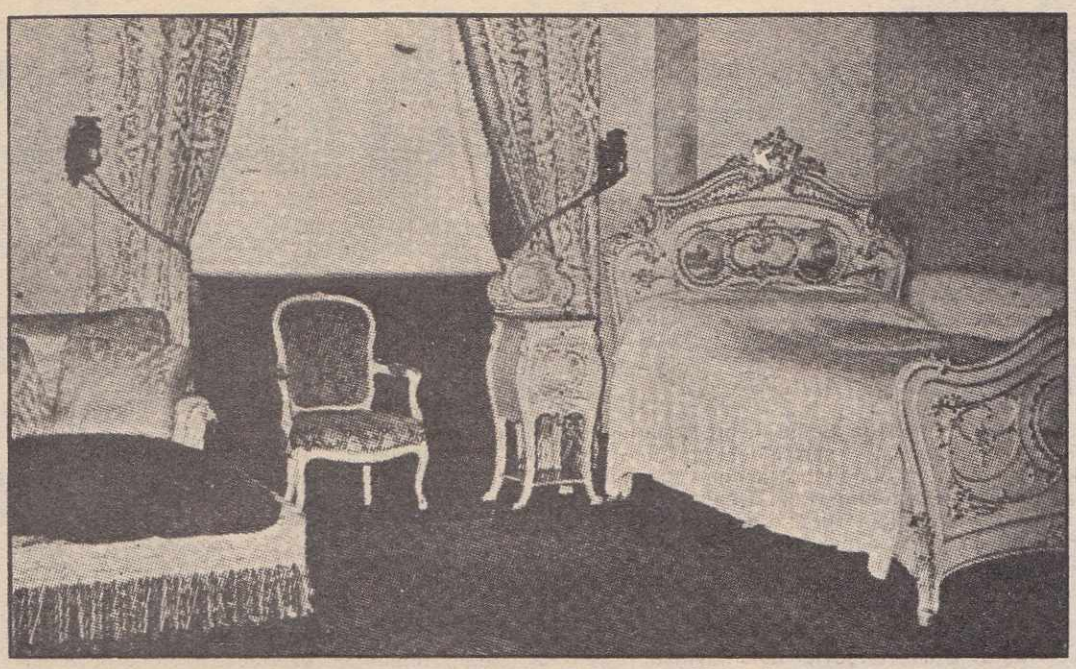

Beylerbeyi Sarayı'nda ,II. Abdülhamit'in öldüğü oda.

yorumlamaya çalıştılar..."

"Bir gün sonra öğrendik ki, Talât Paşa ile Enver Paşa Çanakkale'deki savaş durumunun muhtemel kötü neticelerinden bahsetmişler. Padişahla, babamın ve Veliahtın Anadolu'ya götürülmeleri planını açıklamışlar. Eski hükümdardan,tecrübeleri nedeniyle mütalaasını sormuşlar. Sonradan babamın anlattığına göre, paşaları büyük bir sükûnetle dinlemiş. Onlara kişisel görüşünü ve önerisini aşağı yukarı şu sözlerle bildirmiş:

"Ben yerimden bir adım bile kımıldamam ve bir yere gitmem.. Biraderim Padişah için de tavsiyem, saraydan asla ayrılmamasıdır. Allah göstermesin bir ayrılık hem ordunun hem milletin maneviyatini bozar. Yenilmek mukadderse bu hareket onu çabuklaştırır.

"Ben padişah iken, Balkan milletleriyle toprağımızda gözü olan ve ülkemizi parçalamak isteyen büyük devletlerle daima barış yolunda yürümeye çalıştım. Padişahlıktan ayrılırken yeni yönetime miras olarak büyük bir vatan toprağı bırakılmıştı. Bu değerli topraklar gün geçtikçe düşmanlarımızın eline geçti. Kala kala elde bu günkü toprağımız var. Şayet, Çanakkale'de tutunamazsanız, bu tutumunuz İstanbul'un düşman eline geçmesine hizmetten başka bir şeye yaramaz.

"Ben, büyük ceddim Fatih Sultan Mehmet Hazretlerinin zaptedip milletimizin göz bebeği haline gelen ve devletimizin merkezi olan İstanbul'u düşman işgali altında görmektense, toprağın altına girmeyi ve onların kurşunları ile bu sarayda ölmeyi tercih ederim. Biraderimin (Padişah Sultan Reşat'ın) İstanbul'u terk eylemesi yolundaki tavsiyenize gelince, bu husus tarihimize büyük bir leke olarak geçer. Bundan kesin olarak vazgeçilmesini tavsiye ederim."

ABDÜLHAMİT'İN SON GÜNLERİ

Abit Efendi babası, Sultan Hamit'in son günlerini ve ölümünü şöyle anlattıydı:

"... Ölümü, normal bir ölümdü. Zaten 76 yaşına gelmiş saltanatlı günlerinde çok tehlikeli olaylar geçirmiş, suikasttan kurtulmuş, hele sürgünde yaşadığı yıllarda, memleketin ve milletin savaşlar nedeniyle uğradığı toprak ve insan kaybından büyük üzüntü duymuş, hergün yeni bir felaket işittikçe içi içine,sığmaz olmuştu.

"İttihatçıların tedbirsizliği yüzünden,koca Rumeli'den İstanbul'a doğru atılmamızı,Arnavut'luğun,Trakya'nın bir bölümünün kaybı,Afrika'daki Trablusgarp olayı,Mekke ve Medine gibi müslümanlığın ocağı olan mukaddes yerlerin kaybı, mümbit Mezopotamya'nın elden çıkışı,Suriye'nin karışıklığı, Abdülhamit'i son derece üzmekteydi.

"İleri yaşının normal sayılan hastalıklarına,dişini sıkarak katlanabiliyordu. Ancak, memleketin o günkü haline ecdat kanlarıyle yoğurulmuş imparatorluk topraklarınınerimesine, savaşlarda kaybedilen insanlara öylesine üzülüyordu ki, bu felaket haberlerinin çöküntüsü içerisinde adeta ölümü bekler olmuştu...

Babam Abdülhamit'in cenaze töreni de,hiç unutamayacağım hazin hatıralarım arasında, çok anlamlı bir yer alır. Kesinlikle iddia edebilirim ki, Osmanlı Devletinin son döneminde ölen hiç bir padişaha bu kadar büyük tören yapılmamıştır. Oysa, Abdülhamit öldüğünde hükümdar değildi. Bir fetvaya dayanılarak parlamento kararıyla tahtından uzaklaştırılmış, gözaltında tutulan eski bir padişahtı. Hükümet ve millet üzerinde hiç bir tesiri yoktu.Hatta geniş bir topluluğun gözünde,pek de lehinde olmayan kötülüklerin töhmeti altında bulunuyordu. Öyle olmasına rağmen cenazesinde bütün İstanbul sanki avakta, onu uğurluyordu. Sultan Ahmet'ten Divanyolu'na eller üstünde götürülen tabutunu pencerelerden ve çatılardan izleyen kadınların, gözyaşları gelenin gideni çok çok arattığının bir işaretiydi..."

(1) Mehmet Abit Efendi 1904 yılında Yıldız Sarayı'nda doğdu. Annesi, Sultan Hamit'in 12. eşi Gebze doğumlu Saliha Naciye'dir. Abdülhamit'in 8'i kız 9'u erkek, 17 çocuğu olmuştur. Abit Efendi son oğludur. Hanedan'ın 1924 yılında yurt dışına çıkartılması üzerine Paris'e yerleşen Abit Efendi, Sorbonne'de Hukuk ve Politika tahsili yapmış, doktorasını tamamlamıştır. 1936 yılında Arnavutluk Kralı Zogo'nun kızkardeşi Prenses Seniye ile evlenerek, bu ülkenin Paris Maslahatgüzarı olmuştur. Arnavutlukta Zogo rejiminin siyasi haritadan silinmesi üzerine görevinden ayrılan Abit Efendi, 1948 yılında eşinden boşanmıştır. Paris'i çok seven Abit Efendi bu pahalı şehirde zaman zaman maddi sıkıntılara uğramış, Paris'te bulunan eski Osmanlı gayrımüslimleriyle, Fransız hükümetinin yardım tekliflerini şiddetle reddetmiştir. Bir aralık güzel sanatlarla uğraşan, körlerin eserlerini satmak gibi bir görevi üstlenmişse de, bundan da kısa sürede caymıştır. Gerek Musul petrolleriyle, gerek Türkiye'deki bazı hakların takibi için açılan davaların sonucunu alamayan Abit Efendi, en sağlam dayanağı yeğeni ve ilk Suriye Cumhurbaşkanı Ahmet Nami Bey'in oğlu Beyrut'un tanınmış işadamlarından Ömer Nami Bey'den görmüştür. Onun misafiri olarak Beyrut'ta bulunduğu sırada ölmüştür.

ölüme yollanan

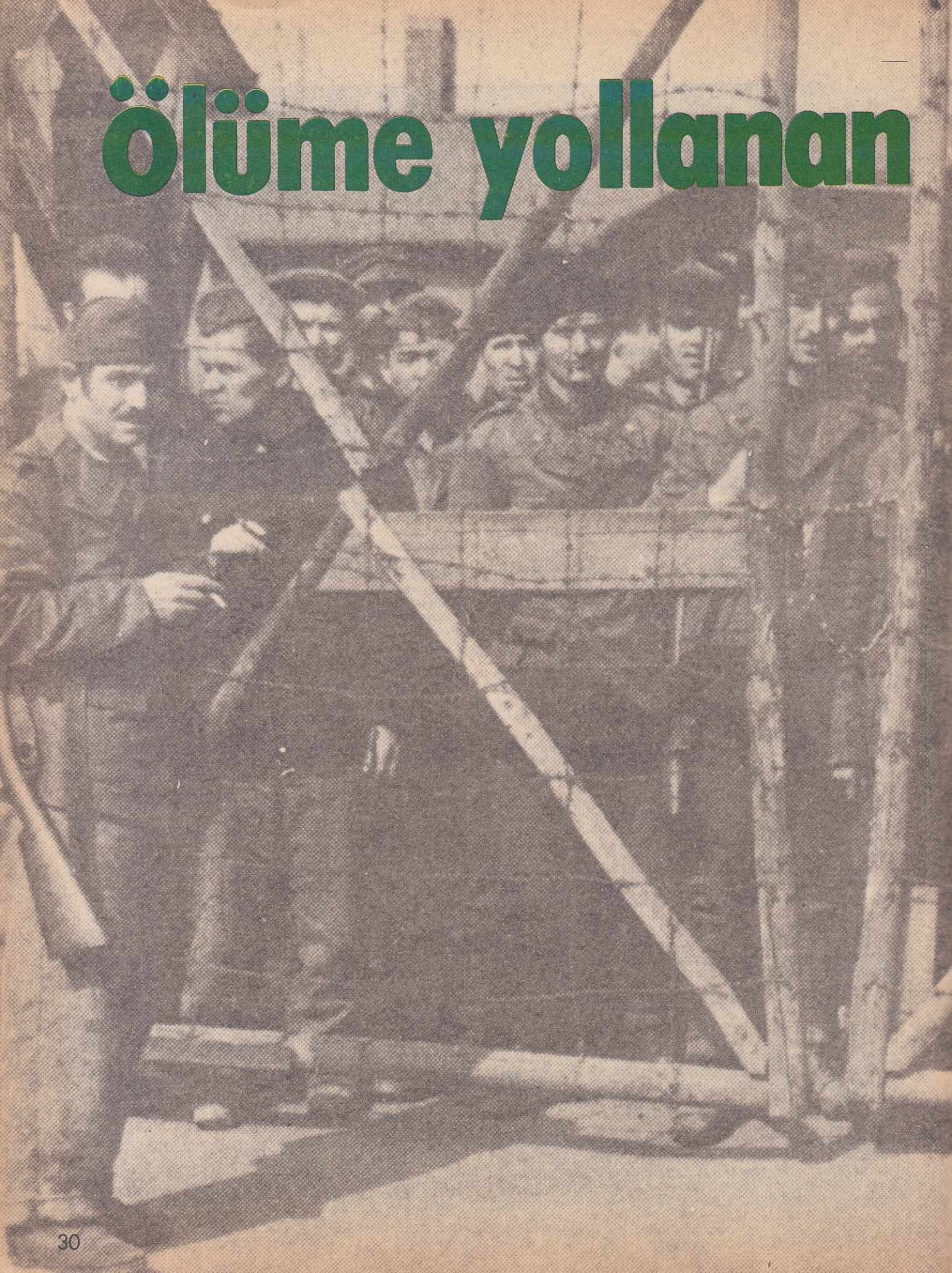

40.000 kişi

İkinci Dünya Savaşı sonunda yıllardır Alman işgalindeki topraklarda bulunan Rus esirlerinden kendilerine sığınanları geri göndermekle esarete mahkûm edenler, şimdi vicdan azabı içinde susuyorlar...

Yalta'da üç büyükler: Churchill, Roosevelt ve Stalin. Ve, Nikolai Tolstoy'un bu konuda yazdığı kitabın kapağı.

İKİNCİ Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru müttefik orduları Avrupa'da ilerlerken, Almanların elindeki topraklarda bulunan Rus asıllı esirlerden kendilerine sığınan milyonlarca kişiyi savaş sonunda Ruslara teslim ederek ölüme ve esarete yollayanlar, vicdan azabı içinde susuyorlar. Geçen aylar zarfında, Beyaz Rus yazarı Nikolai Tolstoy'un İngiltere'de yayınlamış olduğu "Yalta'nın Kurbanları" adlı kitabı, İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında cereyan eden insanlık bakımından yüz karası bir maceranın ayrıntılarını ortaya koymuştur.

Herkesin can derdine düştüğü o günlerin Avrupa'sında kendilerine sığınan Rus asıllı iki milyon erkek kadın ve çocuğu Ruslara teslim etmekle işledikleri cinayetin vicdan azabını İngilizler hâlâ unutamamaktadır.

Savaş sırasında, Doğu cephesinde Almanlara esir düşenlerden tutun da, ihtilalden sonra Avrupa'da yerleşen Beyaz Ruslara kadar çeşitli yörelerden gelen insanlardan oluşan kalabalık gruplar, hayvan naklinde kullanılan kamyonlara zorla tıkılıp kendilerini Rusya'ya götürecek gemilerin beklediği limanlara gönderilirken, yürek parçalayıcı sahneler meydana gelmiştir.

Geri gönderme olayı o kadar aceleye getirilmiş ve o kadar keşmekeş içerisinde yürütülmüştür ki, Kazak süvarileri ve Türkistanlılarla birlikte, kendi dillerinden başka hiçbir dili konuşamıyan Tibetliler ve isimlerinin Rusçayı andırmasından başka Rusya ile hiçbir ilişkisi olmayan binlerce insan, bu zavallılar kafilesine dahil edilerek, Rusya'ya gönderilmiştir.

Başlayacakları yolculuğun sonunu düşünerek dehşete düşenlerden intihar edenler ve bulundukları yerde öldürülmeleri için yalvaranların çokluğu karşısında kendilerine nezaret eden İngiliz subay ve erleri bile isyan etmişler, böylesine bir görev için zorlanmamalarını istemişlerdir.

Savaş sonrasında bu insanlık dışı olayla ilgili haberlerin dallanıp budaklanması karşısında, zamanın İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'in bu konuda istediği bilgiye karşılık "Söz konusu olayla ilgili olarak sonuca etkili bir işlemin yapılmasının mümkün olmadığını" cevabını veren yetkililerin dilleri altında bir gerçeği sakladıkları muhakkaktı.

İngiliz Dışişlerine ait resmi belgelerin üzerlerinden 30 yıl geçtikten sonra açıklanmalarına dair karar sayesinde, bu konudaki araştırmalarına devlet arşivlerinde devam eden yazar Tolstoy, olayla ilgili birçok evrakın bilinmeyen nedenlerle ortadan kaybolmuş olmasına rağmen, kalanlarının olayın gerçek yüzü ve çapını aydınlatmaya kafi geldiğini bildirmektedir.

İngiltere'nin Washington büyük elçisi Patrick Dean, intihar haberleri üzerine, "Dışişleri Bakanlığının dışarıya haber sızmasını önlemek amacıyla Basın Bölümüne gerekli talimatı vermesi lüzumunu belirtirken, olan bitenlerin dünya kamu oyuna yayılmasından yetkililerin duyduğu endişeyi aksettiriyordu.

Olay gazetelere aksetse kıyamet kopar mıydı? Kuşkularından uykuları kaçan yetkililerin ağzından cevap verelim:

"Bereket ki hayır!..."

Nikolai Tolstoy'un kitabı hakkında geçen aylarda Sunday Times gazetesinin Pazar ekinde çıkan yazı, olayın kamu oyu tarafından geniş şekilde duyulmasına neden olmuş, okuyucuların gazeteye gönderdiği mektuplar ise uyandırdığı

"Ölmek üzere Rusya'ya geri gönderdiğimiz insanlar..." İhanete uğrayan Kazaklar hakkında Sunday Times gazetesi bu ifadeyi kullanırken, hükümetin tutumunu da "Sessizlik Duvarı'na" benzetiyordu.

büyük ilgiyi belirlemiştir. Belki bırakılsa bu ilgi daha da genişliyecekti. Ancak gene aynı gazete bir hafta sonraki yazısında olayın lüzumundan fazla büyütüldüğünü ileri sürerken, daha bir hafta evvel tutumunu büyük puntolarla "Sessizlik Duvarı"na benzettiği hükümetin davranışına ortaklık ediyordu.

Batı'da Almanların elinde esirken, müttefikler tarafından özgürlüklerine kavuşturulan "Sovyet vatandaşları"nın ülkelerine iadesi, Yalta Konferansında Churchill Roosevelt ve Stalin arasında kararlaştırılmıştı. İade olacaklar yalnız, Sovyet vatandaşları"dır. Oysa uygulamada o zamanlar İngiltere'de cirit atan Sovyet gizli polis ve casusluk örgütleri NKVD ve SMERSH ajanlarının faaliyeti sonucu, Rus ihtilalini takiben (1917-1921) seneleri arasında yurtlarını terk ederek Avrupa'da yerleşen aralarında Bolşeviklere karşı savaşan Beyaz Rus ordusu generalleri de bulunan 3.000 kişilik Kazak grubu, çoğunun Sovyet vatandaşlığından ayrılmış olmasına bakılmaksızın ilk önce iade edilenler arasına katılmıştı. Bu da, Stalin'in özel kininin sonucu olarak...

Churchill ve Eden, Yalta'da Stalin'in bu konudaki talebine neden bu kadar kolaylıkla boyun eğmişlerdi?

Belki iade edileceklerden çoğunun derhal evlerine yollanacaklarını, ancak kendi vatanlarına ihanet sayılacak suç işleyen küçük bir grubun adil mahkemeler önünde yargılanabileceklerini düşündükleri için... Daha ziyade ise direndikleri takdirde, Doğu cephesindeki Alman esir kamplarından Ruslar tarafından kurtarılan İngiliz'lerin iadesinin Stalin tarafından geciktirilebileceği ihtimalini düşünerek.. Bu iki ihtimalden ikincisi daha akla yakın gelenidir...

Araştırma derinleştirildikçe İngilizler'in bilerek veya bilmiyerek yapmış oldukları hatanın dehşetiyle ürpermemek elde değildi. Binlerce insan millet olarak kendilerine itimat etmiş olmanın pişmanlığını çok acı şekilde çekmişti. Ayni İngilizler, bu insanlara daha başlarında Almanlar varken uçaklardan attıkları bildirilerle teslim oldukları takdirde kendilerine, Batı'da yerleşme olanağı sağlanacağına söz vermemişler miydi?

Bu açık cinayete ortak olmak istemiyen bazı İngilizler'in direnmeleri de, olayın sonucunu değiştirememiştir. Örneğin Kazakların iadesine tamamen karşı olan Mareşal Alexander, hiç olmazsa uygulamayı geciktirebilirim ümidiyle, Washington'daki kurmay başkanlarından ayrıca talimat istemişse de daha üst bir makam araya girerek teslim işleminin derhal yürütülmesini sağlamıştır. Alexander'in olanları haber alması üzerine düştüğü dehşeti Kurmay Başkanı General William Morgan, bilahare açıklamıştır.

O yıllarda İtalya ve Avusturya'daki en büyük İngiliz sivil otoritesi Harold Macmillan 13 Mayıs 1945'te Avusturya'daki 5.Kolordu Komutanlığına yaptığı ziyarette, Kazakların derhal Ruslara teslimini istemişti. Sonraları İngiltere Başbakanı olan Harold Macmillan anılarında olaydan bahsederken "Kazaklar Beyaz Ruslar ve ailelerinden oluşan 40.000 kişilik grubu Ruslara teslim etmekten başka çaremiz yoktu" ifadesini kullanmıştır.

Şurası muhakkak ki, Macmillan bu kararı verirken söz konusu 40.000'in içinde Fransız, Alman ve Yugoslav uyruğu olan sayısız Beyaz Rus'un da bulunduğunun farkındaydı. Tolstoy kitabının bu bölümünde, 1974 ve 1975 yıllarında kendisiyle yaptığı konuşmalarda bu konudan bahis açılması üzerine Macmillan'ın lafı değiştirdiğini yazmaktadır.

Burada aklımıza bir soru geliyor:

Acaba bu karanlık yolculuğa gönderilenlerden, sonradan hiç haber alınmamış mıdır?

İngiltere'deki kamplardan yollananlardan, hiç haber çıkmadığı gibi bıraktıkları adreslere yazılan mektuplar da cevapsız kalmıştı. Avusturya'dan gönderilen 3.000 Kazaktan 1955 yılında Kruşçef tarafından affa uğrayarak, eski yaşadıkları yerlere dönmeyi başaran 15 kişi, yeni çevrelerinde işsiz ve parasız kalmışlardır. Ancak çalışacak takatları da yoktur.

Bunlardan Rus vatandaşı olmayan biri, yaptıkları hataya karşılık İngilizlerden tazminat istemeye kalkışınca "Kendisine" yardım yapılmasına imkan görülmediği" bildirilmişti; Hem de, bu kez başbakan olan ayni Macmillan'ın hükümeti tarafından...

Üstelik istenilen para da Majestelerinin maliyesinin kasasından değil, 1945 yılında kendilerinin üzerine oturduğu ve Kazakların yıllar yılı dişlerinden tırnaklarından arttırarak kurdukları kendi bankalarındandı. Şimdi yerinde yeller esen.

Yıllarboyu düşündüklerimiz

Ortadoğu'ya yeni bir harita mı?

SARKİYAT ilminin, modern Arap tarihiyle ilgili tanınmış isimleri, önümüzdeki Haziran ayı içerisinde Amerika'daki Princeton Üniversitesi'nde toplanarak Ortadoğu'nun haritasını yeniden çizmeye çalışacaklar.

Neyi kendilerine örnek alarak dersiniz?

Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı idarecilerinin uyguladıkları sistemi. Yani, toplumları kâğıt üzerinde çizilmiş sınırlar yerine, mezhep ve inançlarına göre belirlenmiş daha doğal çizgilerle birbirinden ayırmayı esas tutan sistemi...

Bu teşebbüsün gerçekleştiğini farzedersek, Ortadoğu, her biri İslâm kanunları çerçevesinde, kendi hukuk ve şer'i adalet sistemlerine sahip otonom ufak devletlerin meydana getirdiği bir mozayik görünümü arzedecek, tıpkı geçen yüzyıldaki Osmanlı idaresi altında olduğu gibi.

Bilindiği gibi, hasta adamın can çekiştiği 1916 yılındaki Sykes - Picot ve daha sonra Versay antlaşmalarıyla yapılan düzenleme sonunda, Ortadoğu'da bir takım yeni devletler meydana gelmişti: Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün gibi... Fransa, kendi mandası olan Suriye'de, Dürzü ve Alevilerin, iki ayrı otonom idare kurmalarına gayret sarfetti bir süre. Maruniler, Lübnan'da üstünlük kurdular.

İngiltere, manda idaresiyle vekâletini üzerine aldığı Filistin için yayınladığı Balfour deklarasyonuyla, bu topraklar üzerinde Yahudilerin yurt edinmesini sağlayacak yolu açtı. Krallık dağıtımında eli boş kalan Haşimi soyundan Abdullah'ı oturtacak taht bulabilmek için de, Ürdün diye bir ülke yaratıldı.

Böyle nazari bir düzenlemenin Ortadoğu'ya barış getiremeyeceği aşikârdı. Eğer Arap dünyası, mezhepler arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırabilecek güçte bir sosyal ve ekonomik yapıya kavuşmuş olsaydı, bu şekildeki bir taksim altında dahi, kendi mukadderatını kendisi tayin edebilecek duruma gelirdi. İsrail, Arapların kendi problemlerini ortaya koyup, onlara pratik çareler aramaktaki başarısızlığını görünce, teşebbüsü kendi eline aldı. Ve Amerika'da, gelecek ay toplanacağı haber verilen böyle bir konferansın öncülüğünü yaptı.

Toplantıya getirilecek İsrail planına göre, hemen hemen Ortadoğu'daki her mezhebin bir vatanı olacak artık. Maruniler Lübnan'da, Dürzüler Suriye ve Lübnan'da, Kürtler Suriye ve Irak'ta, Şiiler Güney Irak ve İran'ın bir kısmında, Sünniler Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'de sınırları belli yurt sahibi olacaklar. Bu ülkelerin hepsi sonunda bir federasyon veya konfederasyonda birleşecekler. Suriye, böyle bir önerinin gerçekleşmemesi için elinden geleni yapıyor. Suriye Cumhurbaşkanının yedi yıllık bir dönem için yeniden seçilmesinin, İsrail'in mini devletçikler planını önleme yolunda bir hareket olduğu ileri sürülüyor.

Princeton'da İsrail planı başarıya ulaşacak mı? Toplantıyı idare edenin, Siyonizmin belli başlı taraftarlarından Profesör Bernard Lewis olduğuna bakarsak, buna kolayca "hayır" diyemeyiz...

Mayıs'ta 4 gün...

Yakın tarihimizde bu ay, unutulmaz olaylar zincirine eklediği dört ayrı halkayla büyük önem taşır: 19 Mayıs, 14 Mayıs, 27 Mayıs ve 1 Mayıs ● ● ● **"Gençlik ve Spor Bayramı" olarak kutladığımız 19 Mayıs, Cumhuriyet Türkiyesi'nin temeline ilk harcın konulduğu gündür.** ● ● ● Belki bir bayram değil, ama demokratik düzende büyük aşamayı başardığımız gün olarak 14 Mayıs'ın taşıdığı değer tartışılmaz. ● ● ● **"Ak Devrim" günü, yani 27 Mayıs "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" dır. Bir dönemi kapar, bir dönemi açar.** ● ● ● Resmi tatiller arasında "Bahar ve Çiçek Bayramı" emekçiler arasında "İşçi Bayramı" olarak bilinen ve ne yazık ki geçen yıl tarihe bir "Kanlı Pazar" olarak adını yazdıran 1 Mayıs'a gelince: Bu da, demokratik düzen aşamasında eriştiğimiz son halkadır...

Evet, tarih tekerrür ediyor... Aslında belki tekerrür etmiyor da, insanlar birbirlerini kopya ediyorlar. Bugün hepimiz, "Büyük Türkiye" sloganının Demirel'e ait olduğunu sanırız. Oysa, üstte görülen afişten de, besbelli ki, 1950 yılı seçim kampanyası sırasında, bir döviz olarak, Menderes tarafından ortaya atılmıştır. Ama daha sonra, Demirel onu kendisine mal etmiştir... Menderes'e gelince; afişte ressam fırçasıyla kendisine pek yakıştığı bu duruş, Atatürk'ün albümlerdeki bir pozunun, çizgisi çizgisine tekrarıdır.

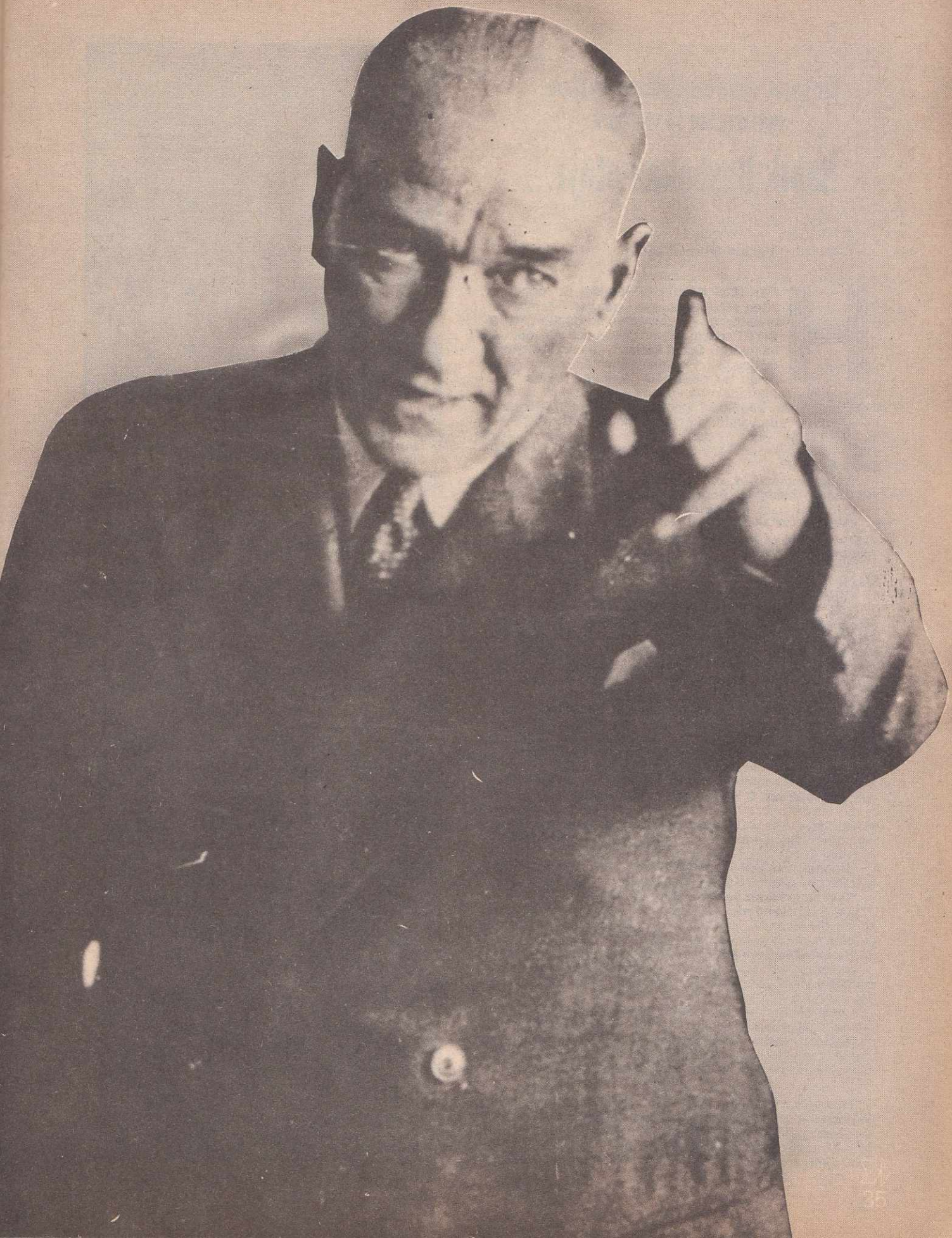

Bir gazetecinin günü gününe tutulmuş notlarından 18 yıl sonra:

Sabık Başbakan olayı...

Yazan: Hikmet Bil

HERKESİN dilindeydi...**Başbakan Menderes, "Ben sabık Başbakan olmam"** demiş, deniyordu. İşte o günlerden bir gündü... **HÜRRİYET** gazetesinin kurucusu ve rahmetli başyazarı **Sedat Simavi** ile beraber **"Ankara"**daydık. O zamanlar hemen hemen Ankara'nın tek oteli hâlâ **Ankara Palas** 'tı... Otelin geniş salonundaki bir köşede kahvelerimizi içerken, içeriye rahmetli Başbakan **Menderes** girmişti. Biz gazeticileri görünce de,yanımıza gelip oturmuştu. Bir Başbakan ile gazeteciler eski dost bile olsalar ne konuşurlar? Elbette ki lâf, günün konuları etrafında dönüyordu. Birara **Sedat Simavi:**

"Yahu Adnan Bey sen güya, ben sabık Başbakan olmıyacığım demişsin. Doğru mu bu lâf?" diye soruverdi.

Hiç unutmam **Menderes** :

-"Kelime olarak bunu belki telâffuz etmedim ama tabii ki doğrudur..."diye cevap verince rahmetli **Sedat Simavi** biraz **"şaşırmış"**bir halde,

"Yoksa elinde senedin mi var?" diye sormak ihtiyacını hissetti:

Menderes şöyle devam etti:

"Bak kardeşim... Atatürk devrimlerini ben, millete mal olanlar ve olmayanlar diye ikiye bölüyorum. Mesela yazı devrimi artık millete mal olmuştur. Halk tekrar Arap alfabesine dönemez. Keza şapka devrimi de millete mal olmuştur. Bundan sonra tekrar kimse fes giymez. Ama ezanın Türkçe okunması millete mal olmuş bir devrim değildi. Biz ezanın tekrar Arapça okunmasına müsaade ettiğimiz içindir ki, geçen seçimleri büyük çoğunlukla kazandık. İşte bu güvenceyle demek istiyorum ki, ben sabık Başbakan olmam. Çünkü, önümüzdeki seçimleri şayet tehlikede görürsek, mesela imamların cami de giydikleri sarık ve cübbeleriyle bundan sonra sokaklarda da dolaşabilmelerine müsaade edersem gene seçimi kazanırım. Millete mal olmamış daha çok devrimler var. O halde, neden sabık Başbakan olayım?.."

27 Mayıs'ın üzerinden on sekiz yıl geçti. O hareketin gerekliliği, ya da gereksizliği hâlâ toplumumuzda tartışılmaktadır. **Menderes**'e bir değil, bir çok suç yüklendi... Ama bana:

"Rahmetlinin asıl suçu neydi?" diye sorsalar, hâlâ kulaklarımda çınlayan o sözlerini nakleder ve:

"İşte bu gereksiz hovardalığıdır.." derim.

Aslında **Menderes** dünyada benzerine çok az tesadüf edilen bir biçimde, tüm ulusunu, kamuoyunu arkasında bulmuş nadir devlet adamlarından biriydi. Ve onun **"Atatürk devrimlerinden hovardalık etmesine de hiç ihtiyacı, yoktu."**

Ne yazık ki rahmetli de hiç gereği olmadığı halde, maalesef kolay yolu seçmiştir. Hem de, hasis parti çıkarları uğruna..

Oysa, benim çok yakından tanımak olanağını bulduğum rahmetli **Menderes**, **"çok uygar"** ve **"tam anlamıyla batıya dönük"** bir **"aydın"**dı. Hele hiç de **"tutucu"** ve **"bağnaz"** değildi. Ne yazık ki bir **"Demokrat Parti fırtınası"** esmiş onu istese de istemese de beraberinde sürüklemiştir.

Türkiye'nin yakın tarihinde Mayıs ayına mührünü basmış iki devlet adamı vardır. Hayat çizgisi, sonsuz mücadelelerle uzayıp, parla.. bir noktayla son bulan büyük Atatürk. Ve, Türk siyaset sahnesinde bir harika politikacı olarak gelip, sonu darağacında düğümlenen Adnan Menderes. İşte Mayıs

Türkiye'nin yakın tarihindeki en mutlu dönüm noktalarından biri muhakkak ki 19 Mayıs 1919 tarihini taşır.. İşte yalnız kitaplara fasıl fasıl geçmekle kalmamış, tablolara konu olmuş bir olayın, ressam fırçasıyla ölümsüzleşmesi...

Atatürk'ün hayatında 9 rakamının rolü

Atatürk Derneği kurucularından Muhtar Kumral, bu tesadüflerin enteresan bir panoramasını yapmıştır:

Atatürk, 19'uncu asırda doğdu. (1881)
Atatürk, 1899'da Harp Okulu'na girdi.(10 Mart)
Atatürk, 29 Aralık 1903'te kurmay yüzbaşı çıktı.
Atatürk 1909'da Hareket Ordusu Kurmay Başkanlığına getirildi.
Atatürk, Çanakkale zaferlerini bizzat kurduğu 19. Tümen'le kazandı.
Atatürk, 1919'da 3'üncü Ordu Müfettişi tayin edildi.
Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsuna çıktı.
Atatürk, 9 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresini açtı.
Atatürk, 8-9 Temmuz gecesi, 1919'da askerlikten istifa etti.
Atatürk, 19 Eylül 1921'de Gazi unvanını ve Mareşal rütbesini kazandı.
Atatürk emrindeki ordular, 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdi.
Atatürk'ün tensibi ile 9 Ekim 1923'de Ankara başkent oldu.
Atatürk, 29 Ekim 1923'te, Cumhuriyetin ilanını sağladı.
Atatürk, 9 Ağustos 1928'de, Sarayburnu'nda latin harflerinin kabul edileceğini millete müjdeledi.
Atatürk, 19 Şubat 1932'de Halkevlerini açtı.
Atatürk, 9 Şubat 1934'te, Balkan Paktı'nın kurucusu oldu.
Atatürk, 9 Ekim 1937'de Sanayi Kalkınma Planı çerçevesi içinde Nazilli Basma Fabrikasını açtı.
Atatürk, saat 9.05'de (10 Kasım 1938) hayata gözlerini kapadı.

Türkiye tarihinde, bu iki kişi arasında olaylar köprüsü kurmuş aydır.

İşte o köprüde çok belirgin iki kişi, fakat anılar ve tarihlerden silinmeyecek dört büyük olay vardır.

Yıl 1919

Günlerden, 19 Mayıs Pazartesi

Yazan: Metin Soysal

SAMSUN'da Mustafa Kemal'i ilk karşılayan, "Bandırma" vapuruna yanaşan sandaldaki Kurmay Binbaşı Mahmut Ekrem Bey oldu. Sonra Aznavur çeteleri tarafından şehit edilen Mahmut Ekrem Bey, güvertede sert bir topuk vuruşuyla selam durdu: "Hoş geldiniz Paşam!..." dedi.

Bugünleri görebilmek kolay olmamıştı. Daha bir kaç gün evveldi. Yol hazırlıklarını tamamlamakla meşgul olan Mustafa Kemal, son gece Şişli'deki evinde Miralay Kâzım Bey (Kâzım Dirik) ile beraber, bazı belgeleri eliyordu. Başka yol arkadaşları da vardı. Herkes, sabah başlayacak büyük yolculuk için sabırsız, kuşkulu, biraz da heyecanlıydı.

Beklenmedik bir anda, Mustafa Kemal'i Ananiyan apartmanından, telefona çağırdılar. Merakla gitti. Telefondaki ses, panik içindeydi: "Paşam! Sizi Karadeniz'de batıracaklar..." Başka bildiği yoktu ama, haberin doğruluğunda diretiyordu. Mustafa Kemal, dönüşte kimseye söylemedi bu haberi. Çünkü, İstanbul'da kalmak zaten ölüm demekti. Çok geçmeden İngilizler tarafından tevkif edileceğini biliyordu. Sonuç, arkadaşları için de aynı şeydi. Haber doğruysa, hiç olmazsa başlattıkları kutsal bir eylemin içinde can verip giderlerdi.

Sabahleyin, Mustafa Kemal ve arkadaşları Galata rıhtımına geldikleri zaman, ortalıkta kimseler görünmüyordu. Hatta İngilizlerden alınma, kırk yıllık köhne "Bandırma" vapuru bile Kızkulesi yakınında açığa demirlemişti. Vapura, sandallarla gittiler.

Emektar kaptan İsmail Hakkı Bey (İsmail Hakkı Durusu), büyük üzüntü içindeydi. İngilizler rıhtıma yanaşmasına izin vermediği için özür diliyordu. Mustafa Kemal, yaşlı kaptanı bir ara kenara çekti. Namusu üzerine söz aldıktan sonra, duyduklarını anlattı. Kaptan bir tuhaf oldu: "Eyvah Paşam! Ben, bu suları pek bilmem. Pusulamız da bozuk..." dedi. Mustafa Kemal, serinkanlı: "Öyleyse, kıyıyı takip edersiniz. Hele Anadolu toprağını görelim, gerisi kolay..." diye omzunu okşadı kaptanın.

Kolay denilen, koskoca bir ulusun özgürlüğe kavuşturulmasıydı, kolayı buysa eğer...

Yıl 1950

Günlerden, 14 Mayıs Pazar

TÜRK Siyaset Tarihi'nde "Beyaz İhtilâl"in gerçekleştiği bir takvim yaprağıdır bu. Çünkü 27 yıldır iktidar olan CHP, ülkemizde ilk kez gerçekleşen "Tek Dereceli Seçim" sonucu hem de büyük yenilgiyle, devleti DP'ye devrediyordu...

Belki bir rastlantı ama, CHP'de "Demokrat Parti" için ilk doğum sancıları, gene Mayıs'ta başlamıştı. Meclis'te bütçe görüşmeleri tamamlanınca, 29 Mayıs'taki oylamada Celâl Bayar ve bazı arkadaşlarının hükümete karşı "güvensizlik" oyu kullanması, ortalığı karıştırdı.

Bayar ve arkadaşları, bütçeyi bahane etmişlerdi. Aslında CHP yapısının artık demokratik düzene uymadığını, parti tüzüğünde önemli değişiklik yapılması gerektiğini söylemek istiyorlardı. Önce, Meclis kulisinde fısıltılar halinde dolaşan bu istek, Türk Siyaset Tarihi'ne "Dörtlü Takrir" olarak geçen ve 12 Haziran'da Meclis Başkanlığı'na verilen bir önergeyle düğümlendi. Önergeyi, başta Celâl Bayar olmak üzere, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü imzalamışlardı. O gün görüşmeye alınan ve üstündeki tartışmalar aralıksız tam yedi saat süren önerge, imza sahibi dört kişinin dışında havaya kalkan bütün ellerle reddedildi.

Önergenin imza sahipleri için "korkunç" bir gündü bu. Meclis'te ateş püsküren Hükümet Başkanı Şükrü Saracoğlu ve ön sıraları dolduran hükümete pek yakından bağlı milletvekilerinin sataşmaları, insanı çılgına çevirebilirdi. Sonunda, dört'ler Meclis'te yapayalnız kaldılar.

CHP, eski Başbakanlardan Celâl Bayar'a pek dokunamıyordu. Ama Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü için ihraç kararı gecikmedi. Bayar, arkadaşlarını elbette yalnız bırakmayacaktı: Çok geçmeden, hem CHP'den hem de İzmir milletvekilliğinden istifa etti.

BAYAR, BAKLAYI AĞZINDAN ÇIKARDI

O yıl, Meclis'in 1 Kasım'daki geleneksel açılış konuşmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü:

"Tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında başka parti bulunmamasıdır.." demişti. Bildiği birşeyler vardı, Milli Şef'in. Galiba 4'lerin bir parti kuracağı yolundaki haberler doğruydu.

Gazeteciler, Bayar'ı epeyi sıkıştırmaya başladılar. Nihayet Bayar, baklayı ağzından çıkardı:

"Evet, parti kuruyoruz. Fakat, bir müddet geçmeden tafsilat veremem..."

Gazeteler haberi verirken, yeni partinin henüz tasarı halindeki ismini de "sızan haberlere göre" yakıştırmışlardı: Demokratik Çiftçi Partisi... Kemalist Parti... Demokrat Parti...

Doğru olan, elbette sonuncusuydu. Ama, herşeyden önce ismi değil, CHP'nin karşısında yeni bir partinin, özellikle Celâl Bayar ve arkadaşları tarafından kurulmasıydı.

Ankara'nın karlı sokaklarında kulaktan kulağa yayılan söylentiler, yavaş yavaş gerçeğe doğru yaklaşıyordu. 4 Aralık Salı gecesi İnönü, Celâl Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne davet etti. Pek kısa, ama önemli bir konuda görüştüler.

İNÖNÜ, BAYAR'A PARA TEKLİF EDİNCE...

İnönü, şöyle sordu:

"Bir parti kurduğunuzu duydum. Paranız var mı?..."

Bayar, bu soruya hazırlıklıydı:

"Ben, bankacıyım. Hayırlı işler için, daima para bulabilirim..."

Menderes'in hayatında 13 rakamının rolü

13 rakamının uğursuzluğuna inanan bazı şahıslar Menderes'in idamından sonra şu hususları ileri sürmüşlerdi:

İdam edilen sâbık Başbakanın ismi ve soyadının harf sayılarının toplamı 13'tü. İktidara gelişinin 10'uncu yıldönümünden (14 Mayıs 1960) 13 gün sonra iktidardan düşürülmüş ve tevkif edilmişti. Bir hesaba göre 13'üncü Başbakandı. İnkılâptan sonra ölen 13'üncü sâbıktı (Sabıklardan 1- Namık Gedik, 2- Cemil Keleşoğlu intihar etmişlerdir, 3- Yusuf Salman, 4- Zakar Tarver, 5- Lütfi Kırdar, 6- Kenan Yılmaz, 7- Gazi Yiğitbaşı, 8- Nuri Yamut, 9- Lütfi Şaylan, 10- Faruk Oktay Yassıada'da mevkufken ölmüşlerdir, 11- Zorlu, 12- Hasan Polatkan, 13- Adnan Menderes idam edilmişlerdir.)

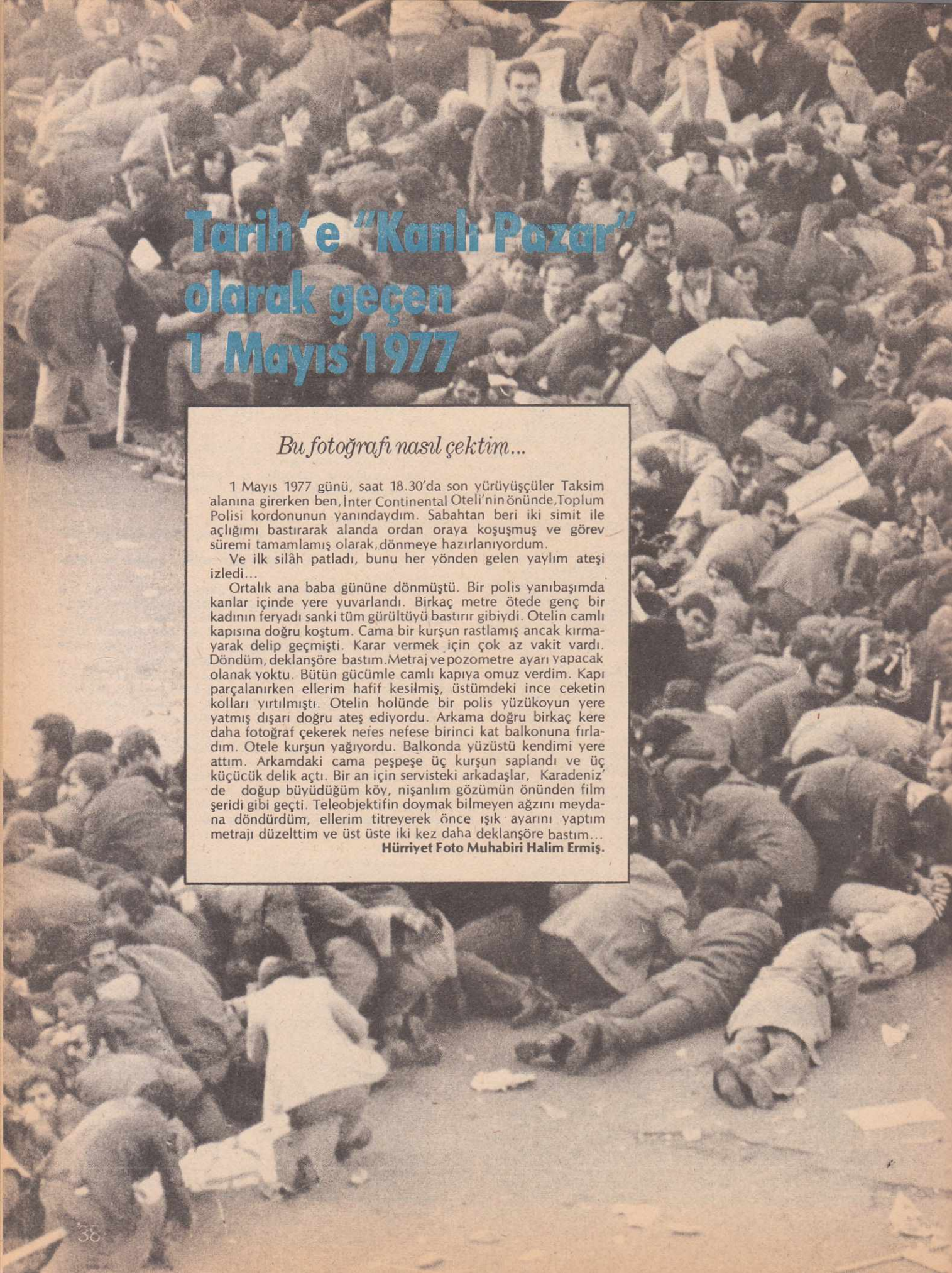

Tarih'e "Kanlı Pazar" olarak geçen 1 Mayıs 1977

Bu fotoğrafı nasıl çektim...

1 Mayıs 1977 günü, saat 18.30'da son yürüyüşçüler Taksim alanına girerken ben, İnter Continental Oteli'nin önünde, Toplum Polisi kordonunun yanındaydım. Sabahtan beri iki simit ile açlığımı bastırarak alanda ordan oraya koşuşmuş ve görev süremi tamamlamış olarak, dönmeye hazırlanıyordum.

Ve ilk silâh patladı, bunu her yönden gelen yaylım ateşi izledi...

Ortalık ana baba gününe dönmüştü. Bir polis yanıbaşımda kanlar içinde yere yuvarlandı. Birkaç metre ötede genç bir kadının feryadı sanki tüm gürültüyü bastırır gibiydi. Otelin camlı kapısına doğru koştum. Cama bir kurşun rastlamış ancak kırmayarak delip geçmişti. Karar vermek için çok az vakit vardı. Döndüm, deklanşöre bastım. Metraj ve pozometre ayarı yapacak olanak yoktu. Bütün gücümle camlı kapıya omuz verdim. Kapı parçalanırken ellerim hafif kesilmiş, üstümdeki ince ceketin kolları yırtılmıştı. Otelin holünde bir polis yüzükoyun yere yatmış dışarı doğru ateş ediyordu. Arkama doğru birkaç kere daha fotoğraf çekerek nefes nefese birinci kat balkonuna fırladım. Otele kurşun yağıyordu. Balkonda yüzüstü kendimi yere attım. Arkamdaki cama peşpeşe üç kurşun saplandı ve üç küçücük delik açtı. Bir an için servisteki arkadaşlar, Karadeniz'de doğup büyüdüğüm köy, nişanlım gözümün önünden film şeridi gibi geçti. Teleobjektifin doymak bilmeyen ağzını meydana döndürdüm, ellerim titreyerek önce ışık ayarını yaptım metrajı düzelttim ve üst üste iki kez daha deklanşöre bastım...

Hürriyet Foto Muhabiri Halim Ermiş.

İnönü,pek anlamlı baktı ve üsteledi:
"İsterseniz, size para verebilirim. Ne dersiniz?..."
Bayar,yüzünü ekşitti:
"Atatürk'ün bıraktığı paradan verecekseniz, alırım. Yoksa,örtülü ödenekten tek kuruş kabul etmem..."
Bayar, İnönü'nün teklifini reddetmişti.Köşkten ayrılırken kapı önünde inönü'nün eşi Mevhibe Hanımla karşılaştılar. Mevhibe Hanım büyük nezaketle:
"Nereye gidiyorsunuz Celal Bey? Yemek zamanı geldi. Buyrunuz beraber yemek yiyelim..."dedi. Bayar "Hayır" diyemezdi. O gece,İnönü'nün sofrasında epeyi kaldı. Ama yemekten önce yapılan görüşmeye, hiç değinilmedi. Söz havadan,sudan geçti...

Siyasi olaylar hızla gelişiyordu. 1946'nın 7 Ocak Pazartesi günü saat 16.30'da,Refik Koraltan'ın,İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a "bizzat" götürdüğü dilekçenin kabulüyle "Demokrat Parti" resmen kuruldu.Parti merkezi, 4'lerin yanında "Beşinci kişi" olarak bu girişime katılan CHP milletvekillerinden Cemal Tunca'nın, Ankara'da,Sümer sokağındaki 8 numaralı binasıydı. Hibe etmişti partiye.
Buraya davet edilen gazetecilere, partinin 85 maddelik programı verildi. Daha geçenlerde Celâl Bayar'ın İnönü ile beraber yemek yediğini bilenler,şöyle sordular:
"Serbest Fırka hikayesi henüz hatırlarda olduğuna göre Demokrat Parti'nin böyle danışıklı döğüş eseri olmadığını nasıl temin edebilirsiniz?..."
Bayar,bu soruyu pek garip bulduğunu söyledi:
-"Serbest Fırka dahi,bir muvazaa partisi değildi. Muvazaa hafifliktir. Ne bunu isteyecek,ne bunu teklif edecek kimseler olduğu gibi; memleketin muvazaalı işlere asla tahammülü yoktur..."

HALK PARTİSİ' NDEN İKİ PARMAK SOLA

Toplantıda bir gazeteci Demokrat Parti'nin sağda mı solda mı olduğunu sorduğu zaman,Adnan Menderes:
"Belki de,Halk Partisi'nden iki parmak daha soldadır..." diye cevap verdi.
14 Mayıs 1950 seçimi,devlet yönetiminin tarafsız kaldığı bir ortam içinde yapıldı. Sonuç,Türk Siyaset Tarihi'nde gerçekten büyük aşamaydı. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana iktidar koltuğunda vazgeçilmez parti olan CHP, kazanabildiği ancak 67 sandalyeyle muhalefete düşüyor, artık çok partili düzen içinde DP, 393 milletvekiliyle devlet yönetimine sahip çıkıyordu....

Yıl 1960

Günlerden, 27 Mayıs Cuma

TANYERİ henüz ağarırken,radyolarını açanlar devamlı çalan marşların kesildiği anda kalın gür ve tok bir sesle şu bildiriye kulak kesiliyorlardı:
"Dikkat! Dikkat! Muhterem vatandaşlar!..."
"Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz silâhlı kuvvetlerinizin sesi,bir dakika sonra sizlere hitap edecektir!..."
...Ve sonra, günlerdir beklenen bildiri, derin yankılar yaratıyordu açık pencerelerden sokaklarda,meydanlarda...
"Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son muessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır..."
Uzun bildiri,silahlı kuvvetlerin kısa zamanda seçimi sağlayacağını ve kim kazanırsa, yönetimi ona devredeceğini belirtiyordu. Girişimin kimseyi hedef tutmadığı,en önemli satırlar arasındaydı. Ayrıca,hükümet üyelerinin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmaları"rica" ediliyor, "şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır" deniliyordu.

BU " RİCA" MENDERES İÇİNDİ...

Aslında bu "rica" ile sık sık tekrarlanan çağrı "Başbakan" Adnan Menderes içindi. Ankara'da tutuklamalar başlamış önce karşı koymak isteyen ama köşkün sarıldığını görünce çaresiz olduğunu anlayan "Cumhurbaşkanı" Celâl Bayar bile Harp Okulu'na getirilmişti. Oysa, Adnan Menderes'ten haber yoktu. Gece Eskişehir'deydi ama,saat 03'te beraber geldiği heyete bile haber vermeden,sadece Hasan Polatkan ve Tahsin Yazıcı'yı yanına alarak,bir otomobille yola çıkmıştı. Kütahya'ya doğru gittiğini söylüyorlardı.
Evet,Kütahya yolundaydı Adnan Menderes. Belki de "acı son"u artık görebildiği için, kaderine boyun eğmiş gibiydi. Yorgun yüzünde,üzüntünün derin çizgileri vardı. Koyu gri kurvaze elbisesinin ütüsü bozulmuştu. Gömleğinin kolalı dik yakasını çözmüş,bordo üstüne lâcivert ve beyaz çizgili kravatını gevşetmişti. Oldum olası giyimine pek meraklı olan "Adnan Bey" uzun süre bu kıyafetle bekleyecekti.
Kimsenin ağzını bıçak açmadan gecenin ıssız karanlığında süren bu yolculuğu orada bırakalım ve "27 Mayıs Dev-

Bir parlak gelişin düşüşü pek kısa olmuştu... 28 Nisan'da öğrenci hareketleriyle başlatılan olaylar, ordunun iktidara el koymasıyla düğümlendi (üstte)... Son ana kadar yaşama umudunu koruyan Menderes ise, geri dönüşsüz yolda adımlarını atarken, kimbilir neler düşünüyordu. Belki de, bir uyurgezerin bilinçsizliği içinde hiç bir şey...

rimi" ile düğümlenen yakın günlere dönelim:

CHP için "Meclis Soruşturması" yapmak üzere kurulan "Tahkikat Komisyonu" suyu büsbütün bulandırmıştı. 15 kişilik bu kurulun demokratik düzeni uçuruma sürükleyeceği kulaktan kulağa giderek yayılıyordu. Ayrıca, üniversite öğretim üyeleriyle CHP milletvekilleri arasında büyük gruplar halinde tutuklamalar yapılacağı da "Korkunç" söylentiler arasındaydı. Bu yüzden öğrenci olayları başlamış, olaylar tehlikeli boyutlara yönelmişti.

ÇANKAYA KÖŞKÜNDE BİR HOCA...

Olup bitenleri gördükçe, DP yöneticileri arasında bir kuşku başladı. Öyle ya "Tahkikat Komisyonu" oluşturmuşlardı ama, kabul edilen yasanın hukuksal biçimini bir bilene danışmak ihtiyacını duyuyorlardı. Nitekim, Anayasa Profesörü Ali Fuat Başgil, Ankara'ya davet edildi. Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde bakanlar kurulu ve "Tahkikat Komisyonu" üyeleriyle beraber yemekli bir toplantı yapıldı.

Bayar'ın sorusu üzerin Prof. Başgil, söz konusu yasanın "hukuksal yönden tam olduğunu" söyledi, ama yaygınlaşan olaylar için "Müthiş" demekten alamadı kendini. Bunun üzerine Samet Ağaoğlu sordu:

"Hocam, müthiş diyorsunuz, yani nasıl?..."

"Tıpkı, 1789'da Fransa'daki halk hareketlerine benziyor." diye karşılık verdi Başgil, "Toplananları dağıtmak için gönderilen askerle dağıtmaya memur oldukları gençler, birbirine sarılıp öpüşüyorlar..."

Yemekten sonra Prof. Başgil "Cumhurbaşkanı" Bayar'a buhranı önlemek için bir önerisi olduğunu söyledi. Ancak bunu herkesin önünde konuşamazlardı. Bayar, Başgil'i yandaki Yeşiloda'ya buyur etti. "Başbakan" Menderes "Meclis Başkanı" Koraltan ve "Dışişleri Bakanı" Zorlu da, aynı odaya geçtiler. Prof. Başgil, ülkenin içinde bulunduğu siyasal buhranı özetlerken, önce Menderes'in hükümet başkanlığından çekilmesi gerektiğini belirtti.

"MESELE BENSEM, BİN DEFA ÇEKİLİRİM..."

Bu sözler, Menderes'i kızdırmıştı. Öfkeli bir sesle karşılık verdi:

"Mesele bensem, bir defa değil, bin defa çekilirim! Bu mühim değil. Mühim olan, gelecek yeni hükümete karşı da nümayişler devam ederse ne olacak?..."

Prof. Başgil'in önerisi, işte buna bir çözüm getirmek için düşünülmüştü. Bir "CHP-DP Koalisyonu"ndan söz ediyordu. Öneri, DP yöneticileri arasında, hele böyle bir ortamda, elbette taraftar bulamazdı. Orada kaldı. Sonuç olarak DP Kurmayı "Seçime giderek, kimi istediğini millete sorarız" dedi.

Öğrenci gösterilerinin bir karşı hareket biçimine dönüştüğü 28 Nisan olaylarında, 2 kişinin ölmesi 16 kişinin yaralanmasıyla artık kan dökülmeye başlamıştı. Hatta bu olaylarda, İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Sıddık Sami Onar'ın polis tarafından tartaklanması, bardağı taşıracak düzeye getirdi. İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edildi, bu iki büyük şehirde üniversiteler, 1 ay süreyle kapatıldı. Derken, olaylar İzmir'e sıçradı. İş, çığırından çıkıyordu.

MENDERES' İN EN BÜYÜK YANILGISI

Prof. Ali Fuat Başgil'in önerisi gibi, Adnen Menderes'in gene kulak vermek istemediği bir başka ve çok daha önemli olanı da, Gürsel'in mektubuydu.

Adnan Menderes'in Ankara'daki evinde, Namık Gedik Samet Ağaoğlu, Emin Kalafat ve Tevfik İleri, beraberdiler. Gedik, önündeki bloknota Adnan Menderes'in dediklerini not ediyordu. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in mektubuna cevap hazırlıyorlardı. Sonra Gedik, bunu Milli Savunma Bakanlığı'nda bekleyen Ethem Menderes'e telefonla bildirecekti.

Ne var ki Adnan Menderes, belki de siyasi hayatının en büyük hatasını işleyerek, Gürsel'in 3 Mayıs'ta gönderdiği bu mektubu okumamış, ancak Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in özetlediği kadarıyla yetinmişti. Oysa bu mektup üstü kapalı da olsa bir "ültimatom" niteliğini taşıyor "Cumhurbaşkanı" Celâl Bayar'ın bile çekilmesi gerektiğini belirtiyordu. Nedense Adnan Menderes, Ethem Menderes'ten bu mektubun gizli tutulmasını bile istemişti. Çok kişi, bu mektubun neler içerdiğini, ancak 27 Mayıs'tan sonra Harp Okulu'nda tutukluyken öğrendi.

Evet, Adnan Menderes belki de Gürsel'in "nazik" ifadesine aldanmıştı. Hatta yazdırdığı cevapta "Görevden ayrılırken orduya siyasi ihtiraslara alet olmamasını tavsiye ettiği" için teşekkür ediyordu. Bu satırlar, konuklardan Samet Ağaoğlu'nun dikkatini çekti:

"Komutan, siyasi ihtiraslar sözüyle kimi kasdediyor? Bizi ima etmiş gibi geldi bana?..."

"Tam tersi!" diye kaşlarını çattı Adnan Menderes "Biz iktidardayız. Ne hırsımız olur? Bu söz muhalefete karşı söylenebilir ancak..." Samet Ağaoğlu diretince de:

"Canım ne lüzum var böyle menfi tefsirlere. Farzet öyle, kulağının üstüne yat..." dedi.

55-K VE MENDERES' İN TARTAKLANMASI

O günlerde, türlü olaylar zincirinin çok değişik görünüşlü bir halkası üzerinde de durmak gerek: 555-K ...Yani, "Beşinci ayın, beşinci günü, saat beşte, Kızılay meydanında..." sloganıyla Ankara'da büyük bir gösteri yapılacağı kulaktan kulağa yayılmıştı. Nitekim Kızılay meydanında toplanan büyük kalabalık, ıslıklarla "Olur mu, böyle olur mu..." biçiminde değiştirdikleri Plevne Marşı'nı söylüyordu. Polis'in bu toplantıya seyirci kalmasına, elbette bir sebep olacaktı. Özellikle Çankaya'ya uzanan yol tarafında yer alan DPyanlısı gruplar, biraz sonra gelecek olan Menderes'e sevgi gösterisi yapacaklardı. Bu da, bir başka hataydı. Çünkü DP'li gruplar meydanı dolduran karşıt görüşlü öğrenciler arasında, eriyip gideceklerdi.

Nihayet, kırmızı plakalı siyah "Cadillac" göründü ve Menderes daha iner inmez, neye uğradığını anlayamadan tartaklandı. Beklemediği bu olay karşısında, mosmor kesilmişti. Birden göğsünü açtı ve:

"Öyleyse öldürün beni! Ne duruyorsunuz öldürün!..." diye bağırmaya başladı. Öğrenciler:

"Hayır olmaz!" diye cevap verdiler, "Seni öldürmek istemiyoruz. Sadece istifa et yeter!..."

Bu tartışma, belki daha büyüyecekti. Ama yaklaşan bir gazeteci, Menderes'i otomobiline alarak, olay yerinden güçlükle uzaklaştırdı...

BİR SESSİZ YÜRÜYÜŞ VE SON İHTAR

Bir yanda tartaklanırken, bir yanda sevgi gösterileri Adnan Menderes'i gene yanıltıyordu. 27 Mayıs'tan on gün önce Salihli'de, Demirköprü barajını açmaya giderken, İzmir limanında karşılamaya gelen büyük kalabalığı heyecanla seyretmiş, yanındakilere:

"Gördünüz mü, millet kiminledir?..." demişti.

Ankara'da sıkıyönetim yasağına rağmen Harp Okulu öğrencilerinin Çankaya'ya, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne doğru yaptıkları sessiz yürüyüş, bir bakıma "Son İhtar" oluyordu. Hükümet, bunun da anlamını küçümsemişti. Menderes, Fatin Rüştü Zorlu'nun, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'ten "Olup bitenleri değerlendirmekten aciz kalıyor" diye şikayetine karşı:

"Niye evhamlanıyorsun?..." diye gülüp geçiyordu "Daha dün, komutanlar geldiler. Teminat verdiler. Hükümetin emrindeyiz, dediler. Sen zaten, Ethem'i pek sevmezsin. Hareketleri sana batıyor ama, endişe etme. Hele Eskişehir'e, sonra da Konya'ya gidip geleyim, gerisi kolay. Düzeltiriz..."

Meclis, gene yumrukların konuştuğu pek gürültülü bir oturumdan sonra, 25 Mayıs'ta tatile girdi.

Adnan Menderes, Eskişehir'e hareket ederken, epeyce düşünceliydi. Eskişehir'deki karşılama töreninde tokalaşmak için elini uzattığı bazı subayların geri çekilmesi, havanın hiç de iyi olmadığını açıkça gösteriyordu. Gece, Şeker Fabrikası'ndaki 300 kişilik yemek de pek soğuk geçti. Hatta konuşma yaparken meydana gelen mikrofon arızası bile yabana atılır gibi değildi. Bütün bu öfke ile Menderes sözü öğrenci olaylarına getiriyor "Kara Cüppeliler" dediği üniversite öğretim üyelerine çatıyordu.

ANKARA' DAN GELEN TELEFON VE ÖTESİ

Gece yarısı Ankara'dan telefon eden Koraltan, Menderes'e akşamüstü Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun'un yüksek rütbeli subaylarla bir toplantı yaptığını

anlattı. Erdelhun,bazı subayların gösteri yürüyüşüne hazırlandığını duymuştu. Bunun sakıncasını anlatmış,nasihat etmişti...

Herkes yatmaya çekildikten sonra,Menderes'i gene telefondan istediler. Gene Ankara'dan,Koraltan arıyordu. Başbakanlık önünde,silahlı çatışma başladığını haber verecekti. Menderes'in yüzü,bir anda kül rengine dönmüştü. Ani bir kararla,Eskişehir'de kalmaktan vazgeçti. Hemen hazırlandı. Demin de söylediğimiz gibi,yanına sadece Hasan Polatkan ve Tahsin Yazıcı'yı alarak,yola çıktı. Durumu,Kütahya'da değerlendirmek istiyordu...

Ne var ki,Kütahya'ya henüz vardıkları sırada,radyoda marşlar çalmaya başlamıştı. O kalın,gür ve tok ses,Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğunu bildiriyordu.

Adnan Menderes,uykusuz ve yorgunluktan kan çanağına dönen gözlerini gelişigüzel bir noktaya dikmişti. Bir ara şoförün:

"Nasıl emredersiniz? Nereye gidelim?..." sorusuyle irkildi:

"Garnizon'a gidelim?" dedi. Karargâh,hava alanındaydı ve başta garnizon komutanı olmak üzere karargâh subayları Ankara ile devamlı telsiz konuşması yapıyorlardı. Menderes'in bu civarda olduğunu tahmin etmişlerdi. Hatta yer yer onu bulmak için devriyeler çıkarılmıştı.

Garnizon karargâhında görevli subaylar, Menderes ve yanındakilere büyük nezaketle davrandılar. Ankara'dan aldıkları talimatı söylemediler. Sadece biraz sonra gelecek askeri uçakla başkente dönmesi gerektiğini belirttiler. Hepsi o kadar.

Çok geçmeden beklenen uçak geldi ve Menderes "acı son"a uzanan yolculuğa çıktı. Kütahya'da,bunun bir tutuklanma olduğunu belki düşünmüştü ama,Ankara'da Etimesut Askeri Hava Alanı'nda onları karşılayan Veteriner Tuğgeneral Burhanettin Uluç'un elindeki "Tomson" gerçeği noktalıyordu.

Aydın eşrafından Çakırbeyli Çiftliği'nin sahibi politika sahnesinde bir devrin Adnan Bey'i,artık Harp Okulu'nda tutukluydu. Yol,yakında başlayacak Yassıada davalarıyla "İdam Sehpası"na uzanıyordu.

O günlerde bir sabah,silahlı nöbetçilerin arasında tuvalete giden Menderes, lavabo başında ellerini yıkayan Bayar'la karşılaştı. Bu,27 Mayıs Devrimi'nden sonraki ilk karşılaşmaydı ve aralarındaki son konuşma oldu. Bayar acı acı gülümsedi:

"Olanlar olmuştur Adnan,şimdi metanetle mukavemet lazımdır..."

Menderes,başını hafifçe öne eğdi:

"Tabii beyefendi" dedi."Başka türlü nasıl olur zaten..."

Yıl 1977

Günlerden, 1 Mayıs Pazar

BÜTÜN dünyada "İşçi Bayramı" olarak bilinen bu günü, bizde de, DİSK, yani "Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu" eşi görülmedik bir törenle kutlayacaktı. Emekçi elleri simgeleyen afişler, DİSK damgasıyla, İstanbul'un her yanına yapıştırılmış, nicedir süren titiz hazırlık tamamlanmıştı.

Tören, Taksim Meydanı'nda yapılacaktı. Eskiden, 1 Mayıs'ta böyle törenler yasaktı. Resmî tatiller arasında adı "Bahar Bayramı" olarak geçen 1 Mayıs'ları, "İşçi Bayramı" olarak düşünenler bile "Komünist" diye suçlanırdı. Bu yüzden, daha 30 Nisan akşamından, polis merkezlerine davet edilen, geceyi ve ertesi günü nezarethanede geçiren yazarlar, sendikacılar vardı.

Evet, düne kadar böyleydi ama, bugünkü demokratik ortam içinde, artık geride kalmıştı o günler...

Elbette 1 Mayıs mitingine kimsenin engel olması düşünülemezdi. Nitekim, geçen yıl, Türkiye'deki en büyük işçi mitingi yapılacaktı. Yeri de en merkezi durumda olan Taksim Meydanı'ydı. Mitingin düzenli geçmesi için alınan önlemler tekrar tekrar gözden geçirilmişti. "Noksansız" diyorlardı.

İLK ATEŞ VE PANİK

Nitekim miting, DİSK'e bağ çeşitli kuruluşların saat 13.00'de, çeşitli yönlerden Taksim Meydanı'na doğru yürümesiyle başladı. Görünüş, son derece düzenliydi. Geniş güvenlik önlemleri alan polis, yolları kesmiş, yürüyüş yapan grupların aynı düzen içinde ve olaysız olarak Taksim Meydanı'na ulaşmasını sağlıyordu.Ayrıca, DİSK de, kendi kuruluşları arasında büyük güvenlik önlemleri almıştı. Böyle giderse, miting, coşkun bir kutlamayla beklenen sonuca varabilir, sonra kolayca dağılırlardı.

Ne var ki, Taksim Meydanı tamamen dolduktan sonra, saat 18.50 sıralarında, kürsüye gelen DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, uzun uzun hazırladığı konuşmasını, rahatça noktalayamadı. Çünkü, ne zaman, nerede ve nasıl düzenlendiği hâlâ bilinmeyen bir "Tertip", Tarlabaşı'ndan Taksim Meydanı'na yaklaşıyordu.

Anadolu Ajansı'nın haberine göre, bu grup sarı, kırmızı, yeşil renkli Kürt bayrakları taşıyordu. Ve, "Kürt Halkına Özgürlük" sloganıyla DİSK çemberine doğru yürüyordu... Bunların arkasında yer alan ve o günkü gazetelere "Maocular" olarak geçen grup da, "Ne Amerika, Ne Rusya, Bağımsız Türkiye" temposuyla tansiyonu büsbütün yükseltmişti. Bu iki grup, DİSK çemberinde durdurulmak istendi ve görgü tanıklarına göre ilk ateş, kavga haline dönüşen buradaki olay sırasında açıldı. Silah sesleri, günlerden beri zaten "Olaylar bekleniyor" söylentileriyle dolu olan kalabalığın paniğe kapılmasına yol açtı.

EZİLEREK CANVERENLER

Toplum polisi ve hazır bekleyen panzerler, derhal harekete geçmişti. Ne var ki, kendine özgü sirenleriyle halkın üstüne gelen ve olayı yatıştırmak için su sıkmaya başlayan panzerler, dev kalabalığın büsbütün dalgalanmasına sebep oldu. Panik içinde kaçanlar, Taksim Meydanı'ndaki kapalı dükkânların camlarını kırıyor, kendilerini içeri atıyorlardı. Bu sırada çok kişi, yüklenen kalabalığın ayakları altında ezilerek can verdi.

Karşıt görüşlü grupların silaha davranmasıyla, ortalık bir savaş meydanından farksızdı. Hatta bir ara, polis, iki ateş arasında kaldı. Paniğe kapılanların, önlerine ne geldiyse devirerek, ezerek, Beyoğlu'nun ara sokaklarına doğru kaçtıkları görülüyordu. Kovalayan polise karşı, köşe başlarında park eden otomobilleri ortaya sürüp, yakanlar bile vardı.

Taksim'deki olaylar, hava kararınca, Beyoğlu'nun ara sokaklarına sıçradı. Hatta Tarlabaşı ve Kazancı Yokuşunda silâhlı çatışmalar daha epeyi sürdü.İnter-Continental Oteli'nin önünde ve yakınında patlayıcı maddeler atılıyor, dalgalanan kalabalık,çeşitli yönlerde dağılıyordu. Hatta, Park Otel'in önünden marşlar söyleyerek Dolmabahçe'ye doğru inen grupta, sık sık havaya ateş edenler görülmüştü.

Taksim'den Dolmabahçe'ye inen bir başka grup da, doldurduğu araba vapurunun hareketinden sonra, kaptana baskı yapmış; Üsküdar yerine Sirkeci'ye çıkmıştı.

Gece karanlığında,Taksim Meydanı'ndan hastanelere yetişmek isteyen ambulanslar durmadan yaralı taşıyor, her köşe başında kurşunlanmış, yahut ezilerek can vermiş insanların perişan cesetleri toplanıyordu. Polis, geniş ölçüde tutuklamalara başlamıştı.

"KANLI PAZAR"IN KORKUNÇ BİLANÇOSU

Bakanlar Kurulu'nun gece, olağanüstü toplantısında İç İşleri Bakanı Sabahattin Özbek, "Kanlı Pazar"ın korkunç bilançosunu gözler önüne şöyle serdi:

"Olaylardan sonra 32 ölü tesbit ettik. (Bu sayı sonra 34'e çıktı.) Hastanelerde 55 yaralı var. Ayakta tedavi görenlerle beraber, yaralı sayısı 130'u buldu. 350 kişi göz altındadır. Güvenlik kuvvetleri, müessif olayları 1. Ordu'nun müdahalesine gerek kalmadan bastırmış bulunuyor. İstanbul,şimdi sakindir..."

Bugün, olayla ilgili görülen sanıkların duruşması sürüyor, ancak tutuklu kimse kalmadı.

Soldan ve sağdan gelen,karşılıklı suçlamalarla Taksim'deki 1 Mayıs olaylarının yankıları hâlâ devam ediyor...

Dolmabahçe Sarayı'nda unutulmaz bir gece

Avusturya-Macaristan İmparatoru Karl ve eşi, İstanbul'u ziyaretleri sırasında unutulmaz günler geçirmişlerdi. Dolmabahçe'deki baloda, somaki mermer ayaklar üzerinde yükselen şamdanların aydınlığına eşsiz İngiliz avizesinin saçtığı renkli ışıklar karışıyor, üst balkonda çalan orkestranın nağmelerine uyarak, suda yüzen büyük bir çiçek gibi zarif danslarını sürdüren çiftlerin üzerlerine âdeta altın ve gümüş tozlar dökülüyordu...
Aynı yıl, bir cihan savaşından mağlup çıkacak olan
iki imparatorluğun hükümdarı eğleniyor görünüyordu.

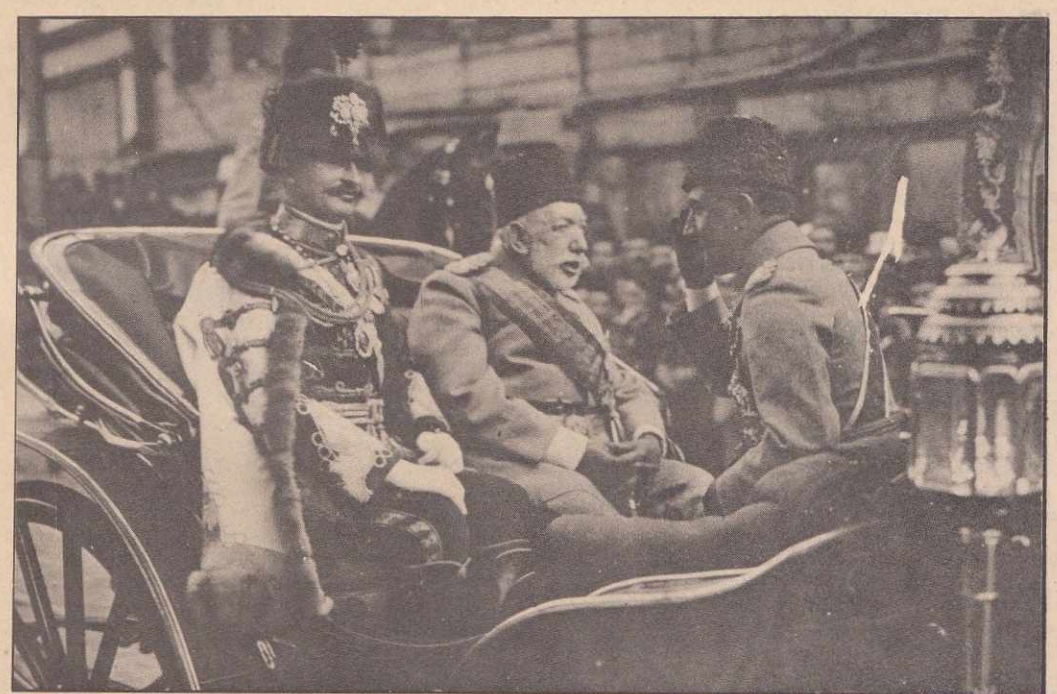

Birinci arabada, Padişah ve misafir İmparator yanyana oturmuşlardı. Karşılarında ise, belki Almanca tercümanlık yapmak, belki de rolünü ve önemini herkese gösterebilmek amacıyla Enver Paşa, yer alıyordu.

Yazan: Çelik Gülersoy

İRİNCİ Cihan Savaşı'nın son yılıydı: 1918. Almanya ve müttefiklerinin yenilgisi dört cephede gözle görülür hale gelmiş, savaşın bütün yıkıcı etkileri Osmanlı İmparatorluğunun başkentinde de olanca acılığı ile yaşanmağa başlamıştı. Şiddetli geçen kışlar, yokluk, karaborsa, taht şehri İstanbul'u kasıp kavuruyordu.

Viyana'da 68 yıl hükümdarlık eden yaşlı Franz Joseph sonunda dünyaya gözlerini yummuş, veliahdı Cihan Savaşını başlatan bir suikaste kurban gittiği için, tahta, yeğeni geçmişti.

Erken bir yaşında, birkaçulusuve ülkeyi kapsayan eski ve yıpranmış bir imparatorluğu miras alan genç İmparator Karl, bu savaşın yenilgi ile bitecek sonunun, Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun da sonu olacağını görmüş ve gizlice barış temaslarına başlamıştı. Fakat artık saat, çok geçti.

Dört cephede çatırdayan Alman ittifakını biraz daha ayakta tutabilmek için, genç hükümdar ve Fransız asıllı eşi Zita'nın, cephenin doğu kanadı olan Bulgaristan'a ve

Osmanlı başkentine bir gezi yapmalarının yararlı olacağı düşünüldü. Birkaç kez tarih değiştirildikten sonra, bu ziyaretin bahara kalması uygun bulundu ve genç çift 1918 Mayıs'ı ortasında Viyana'dan trenle yola çıkarak, birkaç günü yolda ve Sofya'da geçirdikten sonra ayın 18'inde Edirne'den Türkiye'ye girdi. O günün akşamı İstanbul'daki Avusturya Elçisi Pallavicini ve askeri ataşe Pomirankowski, trenle majeste konukları karşılamaya çıktılar ve geceyi Çerkezköy'de yataklı vagonda geçirerek 19 sabahı hükümdarlarını karşıladılar. Elçiden sonra ataşeyi kabul eden Karl, tren İstanbul'a yaklaşırken, Türk merasim kaideleri hakkında bilgi edindi ve protokole dahil kişilerin listesini aldı.

İlk karşılama töreni Küçükçekmece tren istasyonunda yapıldı ve İmparator, beraberindeki heyetle beraber, burada Türk askeri birliklerini selâmladı.

Karl, törende askeri Türkçe selâmlamak arzusunu açıklamıştı. Fakat ömründe hiç Türkçe kelime ağzından geçmemiş olduğu için, o zamanki askeri selâm biçimi olan "Sabahınız hayırlı olsun askerler" gibi biraz uzun ve çetrefil bir cümleyi Çerkezköy'den Çekmece'ye kadar olan mesafeiçinde yaptığı temrinlerde bir türlü düzgün söyleyemedi. Sonuçta, askeri ataşenin, hemen İmparatorun arkasında yürüyerek, (Batı'nın opera sanatından, alışık olduğu bir usulle), ona sufle etmesi formülü bulundu. Tren gara girdiğinde kıtayı teftiş ederken, ataşe, ne kadar İstanbul'da oturmuş olsa gene de yabancı olan aksanı ile bu tumturaklı cümleyi nasıl telâffuz edebildi ise ve Majesteleri de bunun içinden kulağının yanı ile ne kadarını alabildi ise, onu gür sesi ile açıkladı. Asker tek ağızdan "Çok yaşa" cevabı ile yanıtladı.

Asıl karşılama Sirkeci'deydi. Peronlar nefis halılarla örtülmüş, duvarlara çiçek girlantlar asılmış ve direkler bayraklarla donatılmıştı.

İSTANBUL'DA KARŞILANIŞ

Garda yaşlı ve yorgun Sultan Mehmet Reşat, hesaplı ve sabırlı Veliahdı Vahidettin Efendi, Abdülmecit Efendi ve öbür hânedan çocukları, Enver ve Talât Paşalar, Şeyhülislâm ve kalabalık bir rical-i devlet grubu hazırdı. İmparator da geziye verdiği önemi göstermek için, sayısı yüksek bir heyetle geliyordu: Maiyette Prens Lobkowitz, Baron Zeidler, Prens Thun ve ünlü Prens Esterhàzy, Graf Berchtold, Saray Nazırı Graf Hunyady, Dışişleri Bakanı Baron Burian, Genelkurmay Başkanı Baron Arcz ve daha bir çok devlet adamı ve Avusturya veya Macar soylusu vardı. İmparatoriçenin nedimeliklerini iki prenses, Schwarzenberg ve Battyânyi, şeref kavalyeliğini ise General Baron Bankl yapıyordu.

Daha önce gelen Alman İmparatoru II.Wilhelm'in ziyaretinde, belki günün koşullarını ve savaşta Almanya'nın öncü rolünü düşünerek, askerî üniformayı tercih ettiği için, gerek Alman, gerekse Türk heyetleri basit ve gösterişsiz savaş kılıkları ile yetinmişlerdi.

Avusturya'nın yeni hükümdarları ise, hem gençlik ve güzelliklerini dört başı mamur ortaya koyabilmek ve hem de, belki bir Viyana şıklığı ve zarafeti ile Doğu'nun merkezinde gönülleri fethederek, bundan savaşta mihver devletleri lehine sonuç çıkarabilmek üzere, gündüz gala kıyafetlerini tercih etmişlerdi.

Lokomotif durup konuklar inmeye başlayınca, garı, bin renkli bir tablo doldurdu. İmparator, Macar soylusu ve devlet mareşali üniforması içindeydi: Koyu kırmızı elbisesi, sırmalar ve altın kordonlara boğulmuştu. Omzundan beyaz bir saltanat kürkü yana doğru iniyor, başındaki kalpak üzerinde kocaman elmaslar, yüksek tüylü bir sorgucu taşıyordu. Fransız asıllı İmparatoriçe, buna göre daha sade, beyaz bir tuvalet içindeydi. Pırlanta bir saat kordonu ve şahane bir inci gerdanlık dizisi takmıştı. Fakat gerek genç çiftin şıklık ve güzellikleri, gerekse peşlerindeki heyetin debdebesi, her zaman gösterişli kılıklara vurgun olan doğulu başkentlilerin gözlerini kamaştırmaya yetmişti. İlk izlenimlerdeki bu hayranlığı daha oracıkta Abdülmecit Efendi Avusturya Elçisine açıklamıştı. Hükümdarların tanışması ve maiyetlerini birbirlerine takdim etmelerinden sonra, 25 merasim arabasından ve yüzlerce fayton ile birkaç da otomobilden oluşan kortej, gardan hareket etti. Birinci arabada padişah ve misafir imparator yanyana oturmuşlardı. Karşılarında ise, bu gibi törenlerde yeri orası olmadığı halde, belki Almanca tercümanlık yapmak, belki biraz da rolünü ve önemini herkese gösterebilmek üzere, Başkomutan Enver Paşa, koltuğa ilişmiş olarak yer alıyordu. İttihatçılar'ın gidişatından hiç memnun olmayan ve kendi gününün gelmesini bekleyen Veliaht Vahidettin Efendi'nin bu protokol hatasına da bir mim koymuş olacağını tahmin edebiliriz.

İkinci arabada yanyana, İmparatoriçe ile Vahidettin ve karşılarında, konuk hükümdar eşinin maiyetine verilen, eski Hariciye Nazırlarından Rıfat Paşa oturuyorlardı.

Yol boyunca dizilmiş olan İstanbul halkı, genç ve güzel hükümdarlara çılgınca sevgi gösterilerinde bulunuyor, bundan hem konuklar, hem de bizimkiler, savaşın dertlerinin unutulduğunu görerek, memnunluk duyuyorlardı. Ancak eskiye bağlı yaşlı Hükümdar Sultan Reşat'ın bu alkışlardan ve "Yaşa, varol" seslerinden dolayı ne hissettiğini bilemiyoruz. Çünkü Osmanlı geleneğinde saygı ve sevgi, ancak susarak ve gözlerini önüne eğip el bağlayarak açıklanırdı. Halkın bağırıp çağırması, Doğu toplumunda, ancak ayaklanma ve olumsuz tepki hallerine mahsustu. Ünlü tarihçi ve devlet adamı Cevdet Paşa "Tezakir" inde, bunu açıkça yazar ve ilk defa Abdülaziz'in Mısır dönüşü şenliklerinde görülen bu yeni durumu hayretle kaydeder. Halbuki bu tür coşkuları sosyal belirtiler olarak alabilir ve halkın batılılaşma gelişmesi olarak görebiliriz.

Sonra bu sempatik Avusturyalı gençlere halkın gösterdiği sevgi, gene hiç değilse fiziki bir nedene dayanıyor olabilirdi. Bizim kuşak, aradan yarım yüzyıl geçtikten sonra, aynı halkın, buz parçası gibi soğuk ve Türklere zerrece muhabbet duymayan İran İmparatoriçesi Süreyya'ya da coşkunca sevgi gösterileri yaptığına tanık olmuştur.

Konukların ikametine Yıldız Sarayı'nın, bugün yanlış olarak chalet adı verilen ve okunuşu uzatılarak alaturka Şûle vezninde "Şaale" şekline sokulan, Merasim Dairesi ayrılmıştı. Öğleden sonra İmparator ve eşi, Sultan Reşat'ı Dolmabahçe Sarayı'nda ziyaret ederek Sirkeci'deki karşılamayı resmen cevaplandırmış oldular.

O gün, Karl'ın, İstanbul'daki yabancı elçileri ve Osmanlı ileri gelenlerini kabul etmesi ile geçti ve akşamına, Dolmabahçe Sarayı'nda iki hükümdar başbaşa ve en yakın çevreleri ile yemek yediler. "Yakın çevre" nin, bir Kral ve Padişah için, en azından bir düzine adamı demek olduğunu, nitekim o akşamki "entim" yemekte 24 kişi bulunduğunu kaydedelim.

20 Mayıs 1918 İstanbul'unda da, bizim yıllarımızda olduğu gibi, güneşli, parlak ve sıcak bir gündü. Konuklar sabahleyin Beyoğlu'ndaki Avusturya - Macar Kilisesine giderek âyine katıldılar. Sonra Topkapı Sarayı'nı turistler gibi gezdiler Ava İrini önünde Mehter Takımı'nı dinlediler. Öğleden sonra V.Mehmet Reşat, Yıldız Sarayı'na gelerek bir gün evvelki ziyareti iade etti ve genç Karl'a, bir Osmanlı müşir üniforması hediye etti.

Ziyaretin asıl gayesi, savaşın son yılında Osmanlıların tek başlarına bir barış teşebbüsünde bulunmalarını önlemekti

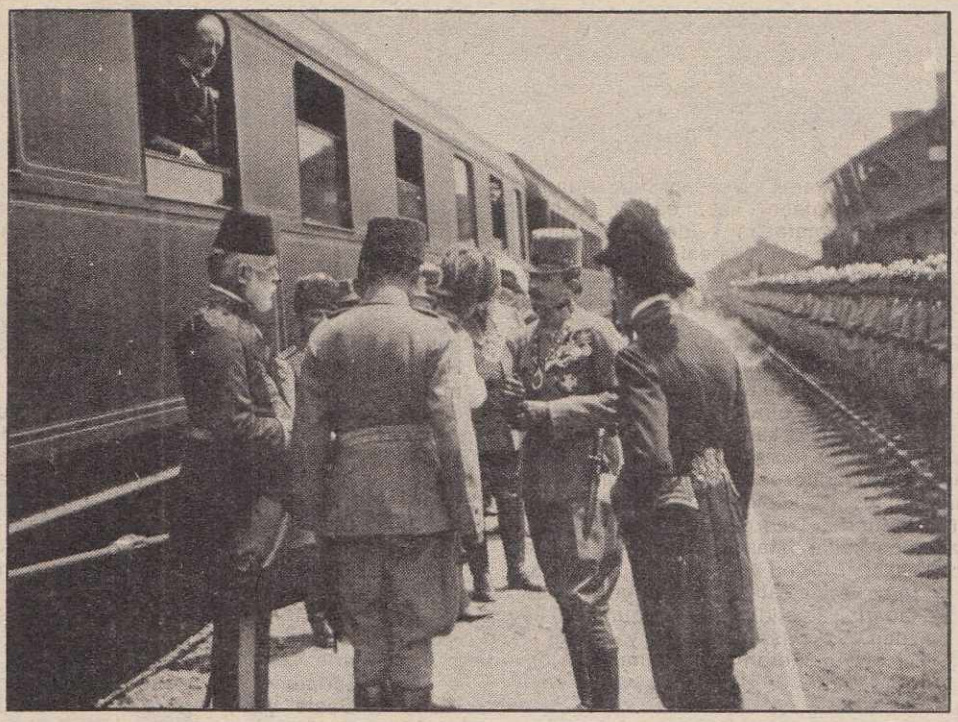

Avusturya - Macaristan İmparatoru Karl, Küçükçekmece tren istasyonunda karşılanırken.

DOLMABAHÇE'DEKİ MASAL GECESİ

O günün gecesi, ziyareti taçlandıran ve törenleri zirve noktasına çıkaran, Dolmabahçe Sarayı'nın da, hayatında gördüğü en güzel masal gecelerinden ve düşlerinden biri oldu.

Önce akşam saat 8'de bir Gala yemeği verildi. Sofra 120 kişilikti. İpek örtüler üstünde uzanıp giden, mevsimin nadide çiçekleri sofrayı zengin bir bahçeye çeviriyor, erkeklerin altın kordonlarla süslü üniformaları ve kadınların mücevherleri, uzun masaya dizilmiş şamdanların titrek ışıkları ile göz alıyor, orkestra birbirinden ince ve zevkli parçalar çalıyordu.

Yemek bitince, aşağıdaki büyük Muayede Salonunda verilen 1000 kişilik olağanüstü büyük resepsiyona inildi. Davetliler o süre içinde gelip toplanmışlardı. Hükümdarların gelişi topluluğu hareketlendirdi.

Şamdanların ışıklarına, dünyanın en yüksek kubbelerinden birinden inen, 7 tonluk İngiliz avizesinin her tarafa saçtığı renkli ışıklar karışıyor, üst balkonda çalan orkestranın gönderdiği nağmelere uyarak zarif danslar içinde, suda yüzen büyük bir çiçek gibi dönmekte olan çiftlerin üzerine, âdeta altın ve gümüş tozları dökülüyor, görünmez ışık konfetileri, pullar ve payetler, durmadan yağarak, eriyor, eriyordu.

Gecenin ileri saatlerinde, kimse istemeden davet bittiği, müzik sustuğu zaman, Karl ve Zita, ev sahiplerine, o gece iyice yorulan yaşlı Mehmet Reşat'a, hanedan halkına veda ederek, lâcivert geceye ve denize açılan kapıdan, sarayı terk ettiler.

Herkesin hafızasında bu unutulmaz gecenin anısı ve damaklarda, silinmez, buruk tadı kalmıştı. Bin kişilik sosyetenin üyeleri daha günlerce, gördükleri o rüyayı, ve İmparatoriçenin gül pembesi göğsüne takmayıp, âdeta serdiği elmaslardan oluşan muhteşem pantantifini ve diadem'i konuştular.

Ertesi günü 21 Mayıs sabahı, genç hükümdar, aslında kanlı bir harbin içinde bulunduğunu ve kendilerinin biraz da savaş ve askerlik konuları ile meşgul olması gerektiğini düşünerek, Taksim alanında düzenlenmiş olan askeri geçit törenine şeref verdi.

Akşam feneri geç söndüren genç majeste, törene geç, ama hayli geç geldi. Bunu ben söylemiyorum, Avusturya Askerî Ataşesi General Pomiankowski anılarında yazıyor.

Teftiş edilecek olan birlikler, bizimle beraber savaşta olan Avusturva ve Macar askeri idi. Bütün kor-diplomatik de hazırdı. Zamanın ölçülerine göre çok tatmin edici teçhizatı ve askerî kılıkları beğenen Karl, hoşnutluğunu bildirdi.

Tabii Galiçya'da, Mısır'da, Hicaz'da çarpışan birlikler, aynı durumda bulunmuyorlardı.

KAZANCIMIZ NE OLMUŞTU ?

Enver Paşa, İmparatorun Genelkurmay Başkanı Baron Arcz'a, iki ateş arasında, Türkiye ile Majestelerinin devleti arasında Almanya'dan ayrı olarak özel bir askerî anlaşma önermişti. Amacı, Suriye ve Kafkas cephesine araç ve gereç yardımı, sağlamakmış. Bugünün aklıyla, Almanların hatırına koca bir orduyu kara gömdükten ve harpte akşamı ettikten sonra, on ikiye beş kala yapılan bu çırpınmaların hikmeti anlaşılamıyor tabii. Ama o zaman Avusturyalı soylular da anlamamış olacaklar ki, "Ach, ja, aber natürlich" gibi nezaket nidaları ile, genç dahinin önerilerini geçiştirmişler.

Almanlara kan ve lisan bakımından bizden çok daha yakın olması gereken General Pomiankowski, zaten Enver Paşa ve arkadaşlarının Alman zaferine, daha baştan, Avrupa'yı ve kuvvetler dengesini hiç bilmeden, "par prensip" inanmış olan kafa yapılarını hiç anlamadığını yazar.

Neyse, 21 Mayıs günü de akşam olunca, Avusturya - Macaristan Kayzerliğinin yeni bitmiş olan elçilik sarayında Karl ve eşi veda ziyafetlerini verdiler. Dolmabahçe'ye gidip Hünkâr'a veda ettiler. İstanbul macerası bitmişti. Aynı saatlerde Sirkeci'den trene binerek, bu genç yaşlarında kendilerini Viyana'da beklemekte olan, savaş yenilgisi, koca bir imparatorluğun çöküşü, paylaşılması ve vatanlarından sürgün âkıbetleri ve kaderleri ile olan randevularına doğru, karanlık gecenin içinden hareket ettiler.. Balkan dağları boyunca trenin tekerleklerinin çıkardığı nakarat sesleri içinde gözlerini bir an için yumduklarında, Boğaz'ın lâcivert suları kenarındaki Muayede Salonunun o inanılmaz rüya ışıklarını ve masal renklerini de, anımsayarak...

Tarih balesi

İnsanlar ve burunları

YILLAR yılı herkes Şarlo'ya güldü.

Şimdi herhalde o, bütün insanlığa bulunduğu yerden gülmektedir, hem de katılırcasına... O insanlar ki, kendisinin ölüsünü bile mezarından oynatacak kadar bir şaşkınlık ve huzursuzluk içindedir.

Buna ancak gülünür: şimdi hatırladıkça burnumuzdan fitil fitil gelen o eski barış dolu günler için ağlanacak zamanı çoktan geride bıraktık.

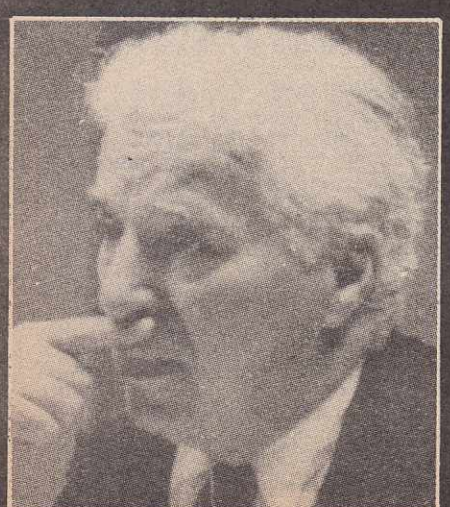

AMERİKA'nın dışişleri tarihinde, şüphesiz ki hiçbir bakan Henry Kissinger kadar mamında kısa süre oturmamıştır. Nixon kabinesinde yer aldığı 1968 yılından beri Kissinger için asıl makam, dünya başkentleri arasında seyahatlerde kullandığı mavi beyaz renkli Boeing-707 uçağıydı.

Kissinger'in "mekik politikası" da dünyaya barışı getiremedi. "Benim mesleğimde, amaca ulaşabilmek için insan her ihtimali denemeli, her taşın altını yoklamalıdır" derdi.

Resimde Kissinger, bir ihtimali yoklarken görülüyor.

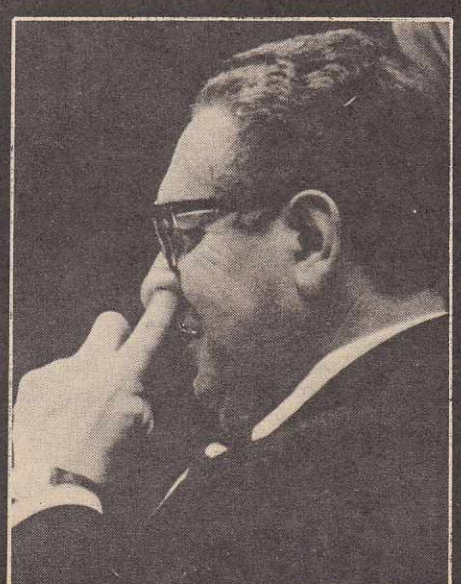

UZUN tren yolculuklarının, yağmurlu Pazar günlerinin vazgeçilmez dostu, bir Agatha Christie cinayet romanıdır.

Agatha Christie, yaşadığı müddetçe yazdığı sayısız eserde, daima aynı tekniği kullanmıştır: Her şeyi karıştırıp, karıştırıp... karıştırıp sonra birden gerçek suçluyu bularak, adalete teslim etmek.

Resimde Agatha Christie, kendine özgü karıştırma tekniğini uygularken...

ARTİSTLERİN burnu, usta operatörler eliyle, estetik ameliyatlarla düzeltilirken, politikacılarınki de zaman zaman akli dengesi yerinde olmayanlara veya kızgın muhaliflerine hedef oluyor.

Geçen yıllar içinde saldırıya uğrayan Demirel'in burnu, doktorlar tarafından bantlanmıştı.

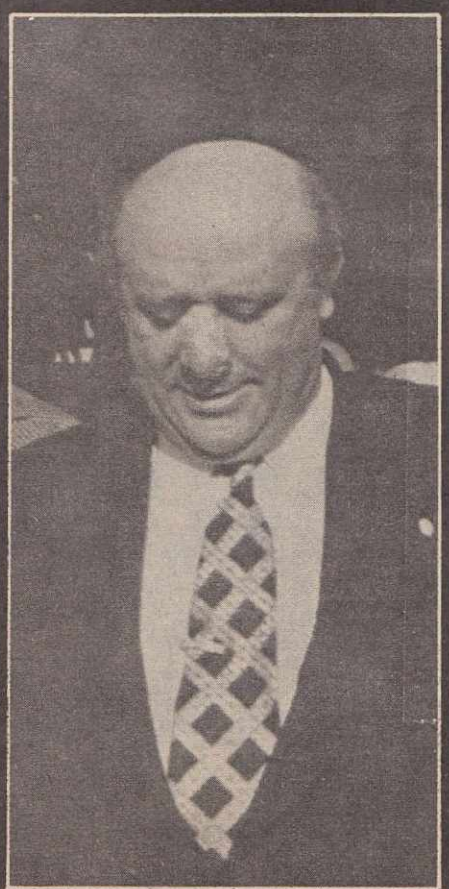

MUSSOLİNİ burnu yukarıda bir politikacıydı. Nutuk verirken çekilen fotoğraflarını hatırlayınız: Eller belde, kafa ve burun daima yukarıda. Yukarıda olan burunların, Mussolini'ninki bile olsa bir gün başkalarının eliyle kazaya uğratılmaları mukadderdir.

NEHRU'nun kızı Indira Gandi, Hindistan'ın başbakanıydı. Sabırlı ve tarafsız idaresini bırakarak, Parlamentoyu kapatma, rakiplerini tutuklama, yakınlarına çıkar sağlama yoluna sapınca halkının sevgisini kaybetti.

Bir toplantıda burnuna isabet eden bir taş, Indira Gandi'ye tuttuğu yolun yanlışlığını hatırlatacaktı.

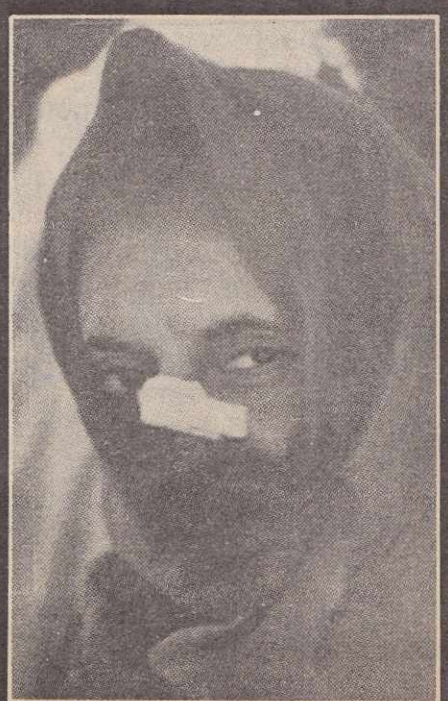

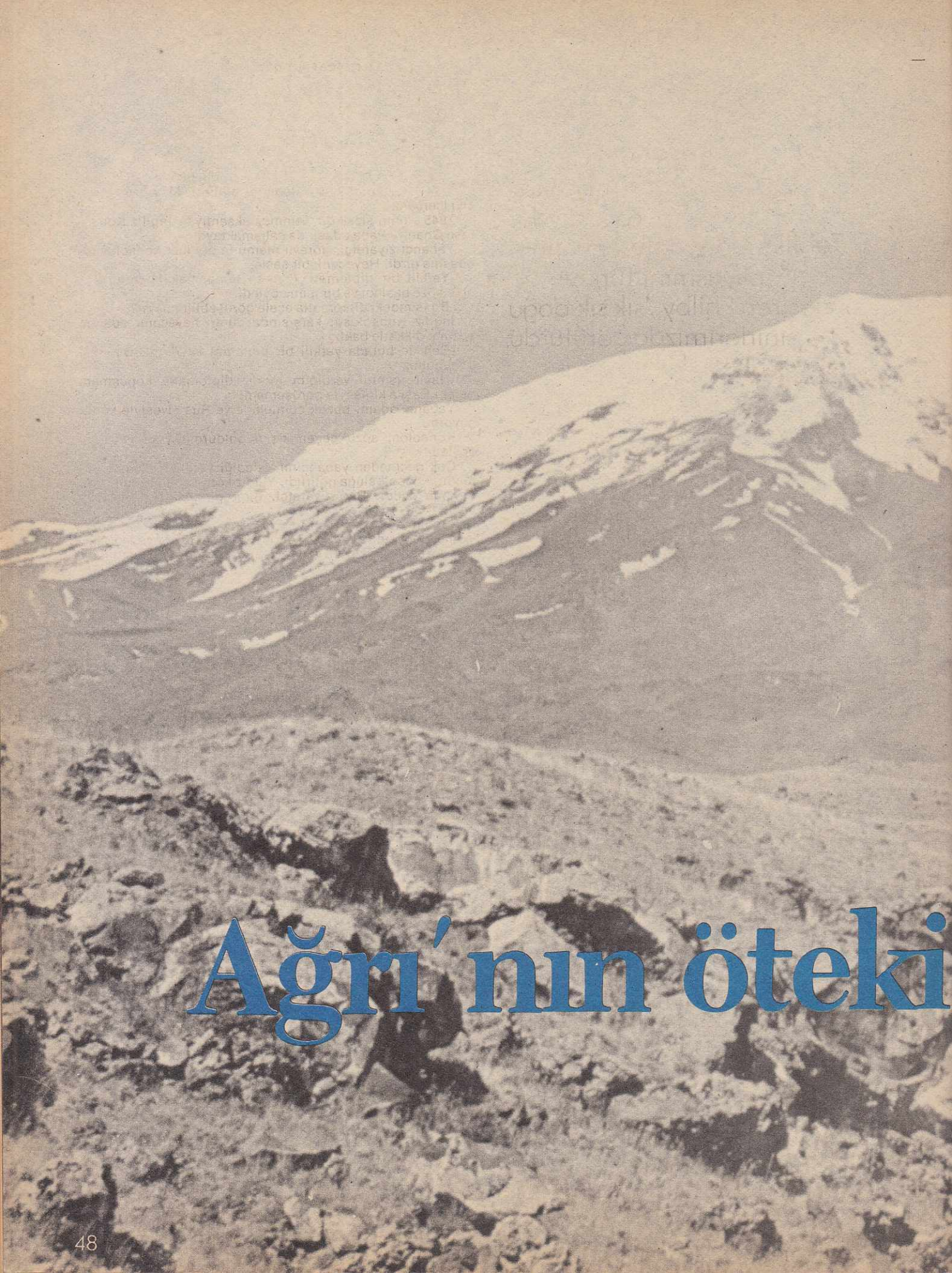

Ağrı'nın öteki

İngiliz Gizli İstihbarat Servisi Mukabil Casusluk Bölümü, Sovyet Kısmı Şefi Kim Philby, soğuk savaşın en cüretkâr casusuydu. Tehlikelerle dolu hayatının bir kısmını Türkiye'de geçiren Philby, sık sık doğu sınırlarımızda görülürdü.

yüzü

Derleyen: Adnan Erim

TEPEBAŞINDAKİ İngiliz Konsolosluğunun bahçe kapısına tıknaz, orta boylu bir adam yaklaştı. Sinirli ve telâşlı görünüyordu. Çalışma saati geçtiği için demir kapı kapanmıştı. Kapıdaki memur, içerdeki ufak kulübeden çıkarak, ona ne istediğini sordu. Orta boylu adam, konsoloslukta yetkili bir kimseyle acele konuşmak istediğini bildirdi. Memur, yabancıyı içeri aldı.

1945 yılının sıcak bir Temmuz akşamıydı. İngiliz Konsolosu Chantry Page odasında çalışmaktaydı..

Yabancı ziyaretçi, görevli memurla beraber konsolosun odasına girdi. Heyecanlı bir sesle:

-Yetkili bir diplomatla hemen konuşmak istiyorum!.. diye söze başladı ve bir isim söyledi:

-Bu isimdeki diplomatla acele görüşebilir miyim?..

İngiliz Konsolosu, karşısında duran heyecanlı adamın yüzüne dikkatle baktı:

-Ben de burada yetkili bir diplomat sayılırım. Benimle konuşunuz.

-Hayır, ismini verdiğim İngiliz diplomatla konuşmam gerek! Başka kimseyle görüşemem!

Yabancı adam, bozuk cümlelerle ve Rus şivesiyle konuşuyordu.

Konsolos, sözü geçen kişiyi buldurmaya çalışacağını söyledi.

Çok geçmeden yabancının istediği yetkili diplomat bulundu, konsolosluğa getirildi. Yalnız konuşabilmek için özel bir oda açıldı. Rus ziyaretçi, girer girmez, hemen söze başladı:

-Benim adım Konstantin Volkov'dur. Sovyet Gizli Haberleşme Servisinde şefim. Türkiye'ye, beş ay önce geldim. Moskova'daki gizli NKVD ve KGB örgütlerinin önemli bir

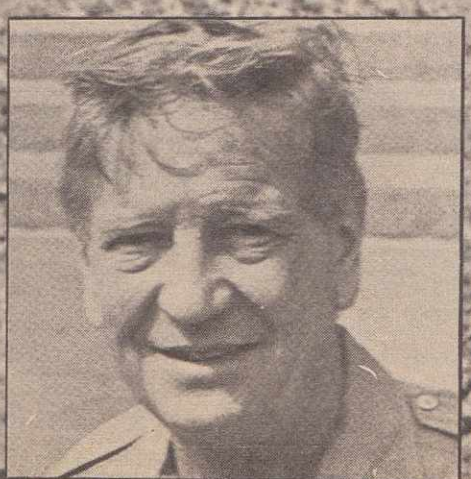

Soğuk savaş yıllarının en büyük casusu: Kim Philby.

kişisiyim. Size çok gizli bir önerim var. Bu öneri karşılığında 27.500 İngiliz lirası (yaklaşık olarak 1.000.000 Türk Lirası) ve ayrıca Kıbrıs'a serbest giriş hakkı istiyorum.

İngiliz diplomat şaşırmıştı. Ne acayip sözlerdi bunlar! Hiç böyle bir teklifle karşılaşacağını ummamıştı.

Teklifinizde, ne gibi bilgiler var? diye sordu. Yâni, bize ne satmak istiyorsunuz?..

Volkov, cebinden bir deste kâğıt çıkardı. İngiliz diplomat kâğıtlara şöyle bir göz attı. Heyecan ve şaşkınlık içinde şu satırları okudu:

"Moskova'daki NKVD binalarının adresleri, alarm sistemleri, kapı anahtar kalıpları, nöbetçilerin görev ve değişme saatleri, bütün NKVD araçlarının plaka numaraları, Türkiye'deki Sovyet ajanlarının isimleri ve haberleşme sistemleri, Londra'da resmî dairelerde çalışan üç gizli Rus ajanının adları..."

İngiliz diplomat, kuşkuyla Volkov'un yüzüne baktı:

-Bu belgelerin doğruluğuna nasıl inanacağız?.. diye kekeledi. Eğer bunlar gerçekse...

Rus ajanı, İngiliz diplomatının sözünü kesti:

-Size istediğiniz güvenceyi verebilirim! Londra'daki iki gizli Rus ajanı Dışişlerinde bulunuyor. Üçüncüsü de, Counter-Intelligence yani (Ingiliz Mukabil İstihbarat Servisinde) çalışıyor.

İngiliz diplomat, birkaç saniye düşündü. Volkov'un dedikleri doğru olabilirdi. Üçüncü kişi dediği adam, uzun süredir kuşku uyandıran Kim Philby miydi acaba?..

İngiliz diplomat, fazla vakit kaybetmeden, kararını verdi:

Ankara'daki İngiliz Sefareti, yaz mevsimi nedeniyle, Istanbul'daki konsolosluğa taşınmıştı. İngiliz Sefiri de şu anda yukardaki odasında çalışmaktaydı. Volkov'a bir dakika beklemesini söyleyerek yukarı fırladı. İngiliz Sefiri Sir Maurice Peterson'un yanına girdi. Durumu, kısaca anlattı. Peterson, Londra'ya mektup yazılmasını söyledi.

İngiliz diplomat, tekrar aşağıya indi. Volkov'un yanına geldi. Londra'ya mektup yazılacağını, oradan gelecek olan cevabı beklemek gerektiğini bildirdi. Volkov, bunu kabul etti:

Yalnız üç şartla beklerim... diye cevap verdi. Birincisi, Londra'ya yazacağınız mektubu daktilo ile değil, kendi el yazınızla yazacaksınız ve kimseye göstermeyeceksiniz. İngiliz sefaretinde gizli bir Rus ajanı vardır... İkincisi, bütün haberleşmeleriniz, telgrafla değil, özel kurye ile yapılacaktır... Üçüncüsü, yirmi bir gün içinde sizden cevap alamazsam, yirmi birinci günün akşamı aramızda anlaşma olmadığını kabul edeceğim...

Volkov, bundan sonra birçok karışık buluşma programları çizdi ve konsoloslukta daha fazla kalmaktan çekinerek çekip gitti.

İngiliz diplomat o gece sabaha kadar oturup kendi el yazısıyla bütün olayları özetledi. Ertesi sabah, bu gizli rapor özel bir kurye ile Londra'ya doğru yola çıktı.

İSTANBUL'A GELEN GİZLİ AJAN

Aradan bir hafta geçti, Londra'dan cevap gelmedi. Bir telgraf çekilerek, özel kurye ile gönderilmiş olan postaya cevap beklendiği bildirildi.

Nihayet yirmi birinci günün sabahı, Londra'dan özel olarak gizli bir ajan çıkageldi ve Volkov olayını çözmek için görevlendirildiğini bildirdi. O günlerde artık pek az kişi tarafından giyilen eski moda gömleği, renkli kravatı ve telaşsız, soğukkanlı görünüşüyle bu adam, Kim Philby adındaki İngiliz SİS (Gizli İstihbarat Servisi) ajanının ta kendisiydi!..

Volkov'la görüşmüş olan İngiliz diplomat, sinirleri gergin ve biraz da kızgın olarak, Kim Philby'ye çıkıştı:

-Biraz geç kalmadınız mı, Mr. Philby!

İngiliz ajanı, sakin bir sesle cevap verdi:

-Görev dağıtım durumları ve izine çıkma nedenleri araya girince ancak son anda yetişebildim...

-Sizden başka birini gönderemediler mi?..

-Dedim ya, izin meseleleri yüzünden başka kimseyi bulamadılar...

O gün, Volkov'u bulabilmek için akşama kadar çaba sarfedildi. Rus ajanının çizmiş olduğu buluşma plânlarına göre her tarafa adamlar gönderildi. Yok, yok. Volkov, ortadan kaybolmuştu!

Aradan günler geçti. Volkov'un artık hiçbir yerde bulunamayacağı veya gelmeyeceği kesinlikle anlaşılınca Kim Philby, Londra'ya döndü...

YEŞİLKÖY'DE ESRARENGİZ BİR RUS UÇAĞI

Bir süre sonra, Istanbul'da yaz mevsimi sona erdiğinden, İngiliz sefareti de, Istanbul'daki yazlığından Ankara'ya geri taşındı.

Böylece, bu esrarengiz olay, kapanıp gitmiş sanılırken ansızın umulmadık birşey oldu:

Istanbul'daki Yeşilköy Havaalanına bir Rus askeri uçağı habersiz ve programsız bir iniş yaptı. Alandaki kontrol kulesi, bu durum karşısında ne türlü davranacağını düşünmeye uğraşırken, pistin kenarından yıldırım gibi fırlayan bir station-wagon arabanın uçağa yaklaşmasıyla arka kapısından çıkartılan sedyeye yatırılmış ve her tarafı paket gibi sımsıkı sarılıp bandajlanmış bir hastanın uçağa taşınması bir oldu. Ve uçak göz açıp kapayıncaya kadar havalandı gökyüzünde kayboldu.

Çok kısa bir süre içinde olup biten, bu olay, o zamanlar Istanbul'da yankılar uyandırdı. Tepebaşı'ndaki İngiliz konsolosluğunda, Volkov olayını anımsayan bir görevli, Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliğine durumu iletti. Paket gibi sımsıkı sarılıp bandajlanmış hasta (!) adamın talihsiz Volkov olabileceğini bildirdi. Elçilikteki diplomat, bu mesele etrafında Londra'yı uyardı, olayın sorumlusu olarak Kim Philby'den kuşku duyduğunu açıkladı.

İlk bakışta bu uyarının İngiliz Gizli Servisinde bir tepki yaratmadığı zannedildiyse de bütün ayrıntılar, Kim Philby'nin dosyasına dikkatle işlendi. Fakat bir süre için kendisine dokunulmadı.

Kim Philby'nin kaşla göz arasında Volkov'u ortadan yok etmesi Doğu ile Batı arasındaki casuslar savaşına büyük bir darbe indirdi. Eğer Volkov başarı gösterip Philby'nin Sovyet ajanı olduğunu ortaya çıkarabilmiş olsaydı, Sovyetlerin bu alanda büyük ölçüde gerilemesine yol açacaktı. Philby'nin, Batı Gizli Servis Örgütünün tam kalbinde yerleşmiş bulunması, Rusların soğuk savaşı bütün güçleriyle plânlayıp uygulamalarına yardım ediyordu. Sonradan anlaşıldı ki, Volkov'un İngiliz resmî dairelerinde çalışmakta olduğunu

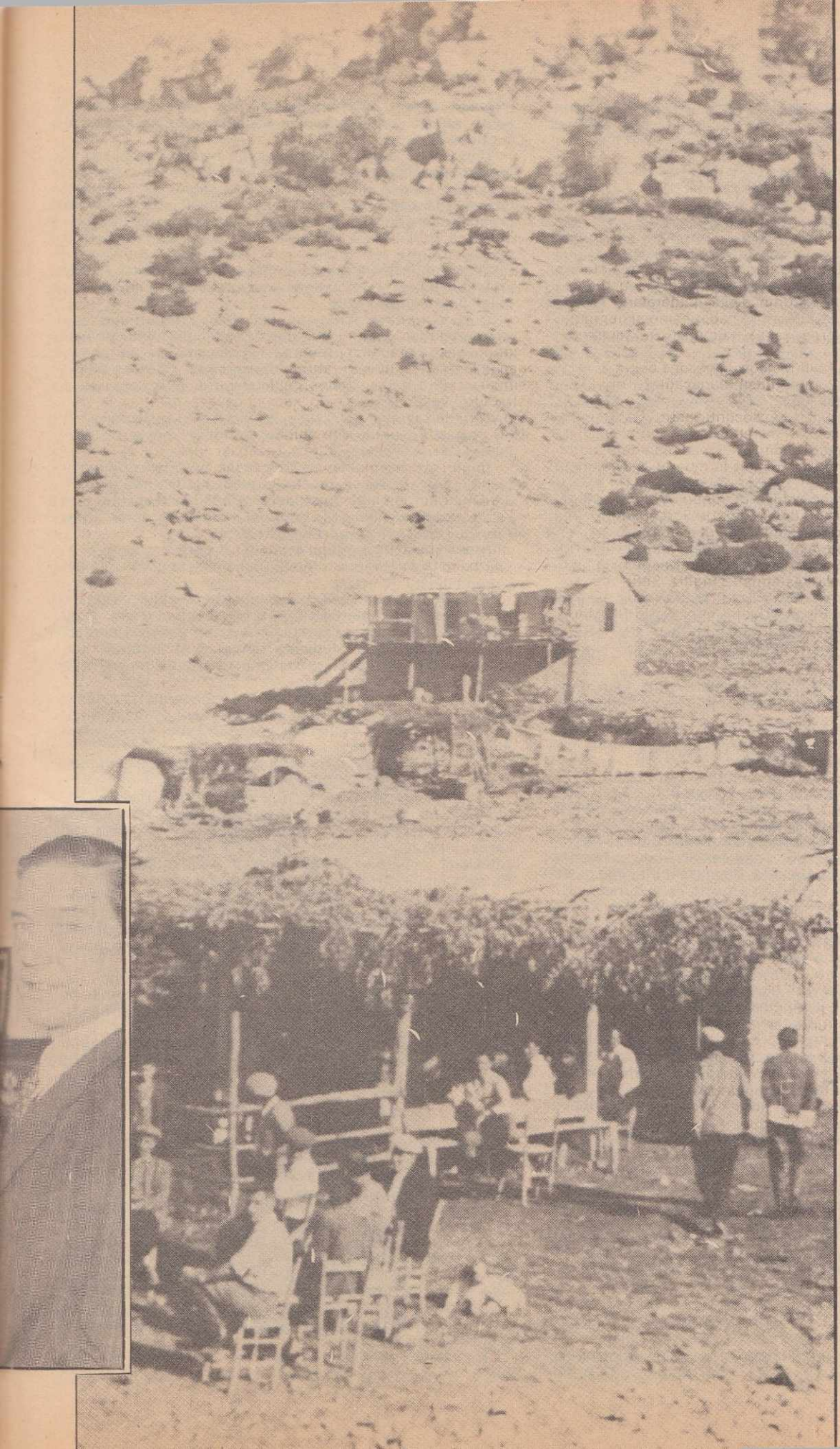

ÜNLÜ CASUSUN DOĞUBEYAZIT'TAKİ KARARGÂHI: BİR KÖY KAHVESİ

Maclean ve Guy Burgess'in Rusya'ya sığınmasından sonra Kim Philby'ye üçüncü adam nazarıyla bakılıyordu. Buna rağmen, gene görevinde kaldı ve gazetecilerin sorularını soğukkanlılıkla cevaplandırdı. Yanda ise İngiliz bilim heyetinin Doğubeyazıt'ta, Kim Philby'le karşılaştığı köy kahvesi.

söylediği iki Sovyet ajanı, Guy Burgess ile Donald Maclean adındaki kişilerdi. Üçüncüsü de Kim Philby'den başkası değildi.

MOSKOVA'DAKİ YABANCI

Bugün Moskova'yı ziyaret eden turistler, Dzerzhinsky meydanında kendi kendine dolaşan orta boylu, yaşlı fakat dinç bir adamla karşılaşırlar. İlk bakışta bir Rus vatandaşına benzeyen bu kişi, kravatsız, yakası açık spor bir yün gömlek giyer. Onun üstünde Rus usulü, bolca dikilmiş bir kostüm vardır. Kendisine birşey sormak isteyen turistlere sadece Rusça cevap verir. Fakat davranışlarında bir batı izlenimi göze çarpar. Ayağındaki süet botlarda İngiliz havası sezilir. İçtiği sigara Fransız Gauloises markasını taşır. Elinde sık sık The Times gazetesi görülür. Fakat onu izleyecek olursanız, ki bu hiç de akıllıca bir davranış olmaz meydanın kenarındaki Sovyet Gizli Servis Merkezi olan KGB binasına serbestçe girip gözden kaybolduğunu da görebilmeniz mümkündür!

Kimdir bu yaşlı adam?

Rus'a benzeyen bir İngiliz mi, yoksa kendine İngiliz süsü veren bir Rus mu?.. Bilinen bir şey varsa bu adamın Sovyet Gizli Polisi ve Casusluk Merkezi binasına elini kolunu sallayarak girip çıkabilen ve orada yatıp kalkan bir kişi olduğudur. Eğer, önceden randevulaştığı bir Batılı ziyaretçiyle buluşacaksa çantasında her zaman ateşe hazır bir tabanca vardır. Bir sürü güçlü kuvvetli muhafız tarafından dikkatle izlenir, titizlikle korunur.

Bu İngiliz-Rus karışımı kişi, Kim Philby diye tanınan Harold Adrian Russel Philby'den başkası değildir. Bir zamanlar İngiliz Gizli Haberalma Servisinin en üstün ajanlarından biri olan ve yalnız İngiltere için çalıştığı sanılan Philby!

Philby, bundan atmış yedi yıl önce İngiliz idaresinde olan Hindistan'da doğmuştu. Sonra İngiltere'ye gidip öğrenimini anavatanında yaptı...

OĞLU GİBİ İLGİNÇ BİR BABA

Babası St. John da onun gibi, yabancı bir ülkede Seylan'da doğmuştu. Sonra Londra'ya gönderilmiş, öğrenimini Cambridge Üniversitesi'nde tamamlamış, Doğu Dilleri Bölümünden diploma alarak Urdu, İran, Arap, Baluci, Puştu, Pencabi dillerini öğrenmişti. John tekrar Doğu ülkelerine döndüğü zaman Pencap, Kalküta, Bengal şehirlerinde çeşitli görevler yaptı. Sonra, Bağdat'a geçti, işte burada gizli ajan olarak çalışmalara girişti ve aynı bölgedeki Alman ajanlarıyla mücadele etti.

Daha sonra John, işini bitirdikten sonra gene İngiltere çıkarına, İbni Suud'un sarayında görev aldı.

Arapları çok seviyordu. Onlar gibi giyiniyor, onlar gibi çadırlarda yaşıyor onlar gibi deve eti yiyordu. İngiltere de, Araplara yardım etmek istediğine göre St. John, bu iş için biçilmiş kaftandı. Fakat Araplarla o kadar kaynaştı ki birgün İngiltere'yi unuttu. Hıristiyanlığı bırakarak Müslüman oluverdi. Bir Arap kızını, ikinci eş olarak nikâhladı. Kendine muhafız olarak gorilden daha kuvvetli dört "babun" maymunu zincirlerle bağlayıp evinin kapısı önüne dikti.

John, Kâbe'ye de gitti ve hacı oldu. İsmini değiştirip Abdullah adını aldı.

Birinci Dünya Savaşından sonra İngiltere'nin Araplara vermiş olduğu sözü tutmadığını ve Arap ülkelerine bağımsızlık tanımadığını ileri sürerek kendi ülkesi olan İngiltere'ye karşı çıktı.

İşte Kim Philby, böyle bir kişinin oğluydu. O da, önce İngiltere için çalışmaya başlamış, Sovyet Gizli Haberalma Servisine karşı kurulmuş olan "İngiliz Karşı Haberalma Servisinde" şef olmuş, fakat sonra, tıpkı babası gibi İngiltere'ye karşı dönüvermişti.

PHİLBY ARTIK AJAN OLMUŞTU

Böyle bir babanın oğlu olarak. 1912 yılında Hindistan'ın Pencap kentinde dünyaya gelen Kim Philby, öğrenimini İngiltere'de yaptı. Cambridge'de üniversiteye devam ederken o zaman çok yaygın olan solculuk akımına kendisini kaptırdı.

Üniversiteyi bitirince, biraz gezmek, biraz da güzel kadınlarla gönül eğlendirmek amacıyla gittiği Viyana'da, pansiyon sahibinin kendisi gibi solcu fikirlere sahip, 23 yaşındaki Litzi adındaki güzel kızına âşık oldu. Polis solcuların yer altı örgütlerinde görevli Litzi'nin peşindeydi. İki sevgili, izlenmekten kurtulabilmek için evlenerek kapağı Londra'ya attılar.

1934 yılının Mart ayında Londra'ya ayak basan Philby artık kendini tam bir komünist sayıyordu. Ve, bu yolda faal olabilmek hevesindeydi.

Daha Viyana'dan ayrılmadan önce, solcu örgüt tarafından kendine verilen görevi yerine getirebilmek için, kolları sıvadı. Gerçekleşmesi uzun yıllar hazırlığı gerektiren bu görev, İngiliz Gizli İstihbarat Servisi hizmetinde çalışabilmekti. Bunun için bir süre kendi eğilimini gizleyip kuzu postuna sarılmayı uygun buldu.

Otuz yıl süreyle gelecekte, uzanacak tehlikeli ve kavgalı bir yaşam boyunca Kim Philby, kendisini böyle bir gizleyişle koruyabilecekti.

İngiliz gizli kuruluşlarına sızabilmek için, görevine gazetecilikle başladı. Review of Reviews adlı ciddi bir dergiye ilk adımını atan Philby, daha evvel eşiyle beraber bir süre kaldığı İspanya'ya yeniden gönderildi: Fakat bu sefer, The Times gazetesinin savaş muhabiri olarak...

Kim Philby, İspanya'da komünist örgütlerine karşı başlatılan iç savaşta kesin olara hükümet tarafını tutmayı uygun buldu.

Neden komünist yanlısı değildi Kim Philby?.. Çünkü, asıl görevi, komünistliğe karşıt bir tavır takınarak ilgili kuruluşlara güvence vermek, sonra da bu güvence perdesi altında, İngiliz Gizli İstihbarat Servisi (SİS) örgütüne sızmaktı. Zaten gazeteciliğe başlama hevesi de bu nedenle doğmuştu.

İspanya iç savaşında, gazetesine gönderdiği hükümet yanlısı haberler General Franko'nun o kadar hoşuna gitmişti ki, bir gün Franko, Philby'nin göğsüne kendi eliyle askeri liyakat madalyasını taktı.

Kim Philby, İspanya'da iki buçuk yıl kaldı ve komünist ajanlarına gizli bilgiler gönderdi.

İspanya'dan sonra, Fransa'ya geçti. Orada da, Sovyetler hesabına casusluk görevini gizlice yürüttü. 1940 yılında batıya sığınan Sovyet gizli ajanı Krivitsky, İspanya iç savaşı sırasında Rusya'nın İspanya'ya genç bir İngiliz gazetecisini, gizli ajan olarak göndermiş olduğunu açıkladı. Bu genç İngiliz gazetecisi, Philby'den başka kim olabilirdi?.

Philby'e gezi ve başka masraflarını karşılamak için gerekli parayı Sovyetler, Guy Burgess adındaki İngiliz Gizli Servisi ajanı eliyle gönderiyorlardı. Guy Burgess, İngiliz ajanı olduğu halde, Philby gibi, o da aslında bir Rus casusuydu.

Kim Philby, nihayet 1940 yılı içinde son emeline kavuştu. SİS adı verilen İngiliz Gizli Haberalma Servisine resmen alındı ve orada Mukabil istihbarat (Counter-Intelligence) bölümünün Sovyet kısmı şefi oldu.

İngiliz emniyet örgütünde, Sovyet Karşıtı Bölümünün şefi, bir Sovyet casusu! Akıl almaz bir işti bu! Bir Rus casusu, İngiliz Gizli Servisinin şefi olmuştu.

İSTANBUL'DAKİ GÖREV

1945 yılında, İstanbul'da cereyan eden Volkov olayı esnasında kendisi hakkında uyanan şüphelere rağmen Kim Philby'yi 1947 yılında bir kez daha İstanbul'da görüyoruz: Bu sefer sefaret görevlisi olarak...

İstanbul şehri, İkinci Dünya Savaşı sırasında çok önemli bir tarafsız merkez olmuştu. Savaş sonrasının doğu batı inatlaşması bu kentin öneminin artmasına neden olmuştu. Soğuk savaşın yoğun faaliyeti sonucu, İstanbul'da Rumlar, Ermeniler, Arnavutlar, Bulgarlar, Yahudilerle dolu karışık bir halk kitlesi yaşıyordu. Bunların bir kısmı, demirperde gerisinde kalmış olan kendi ülkeleriyle doğrudan doğruya ilişkide bulunabiliyorlardı. Gizli ajanlar için bundan daha uygun bir yer olabilir miydi?..

Kim Philby, Tepebaşı civarındaki yeni görev yeri olan İngiliz Konsolosluğuna yerleşti. Eşi Aileen ve dört çocuğu

ile beraber oturmak için de, Boğaz'ın Anadolu kıyısındaki Beylerbeyi semtinde büyük bir yalı kiraladı. Burası, diplomatik çevreden uzak sessiz ve kendi halinde bir yer olduğu için fazla kuşku uyandırmayacak diye düşünüyordu. Londra'daki SİS gizli ajanlarından Guy Burgess, yaz ayları nedeniyle onu ziyarete geliyordu. Burgess'in en sevdiği şey, üst üste yuvarladığı viskilerin arkasından yalının ikinci katından Boğaz'ın sularına balıklama atlamak, sonra bu atlamayı defalarca tekrarlamaktı.

Günler böyle geçerken Türkler, Philby'nin gizli SİS ajanı olduğunu keşfettiler. Cumhuriyet gazetesinden bir muhabir Beylerbeyi'ndeki yalıya giderek Philby ile "İstanbul'daki casuslar" mevzuunda bir röportaj yapmak istedi. Philby bu röportajı ihtiyatla reddetti. Türk Emniyeti Philby'nin sık sık sol eğilimli Balkan ülkeleri "öğrencileri" ile toplantılar yapmakta olduğunu belirlemişti. Ama varsın belirlesin, İngiltere'de okumak isteyen öğrencilere kolaylık göstermek onun görevi değil miydi? O, sadece görevini yapıyor sayılırdı.

Bir ara Kim Philby, Ingiltere'ye çağrılarak James Bond filmlerindeki gibi vurdu-kırdı'lı bir kurs gördü. O zaten silâhsız dövüşte, gece sabotajları mevzuunda, karartılmış odalar fosforla belirlenmiş hedeflere karşı tabanca atışlarında, ustaydı.

Türkiye'deki görevi sırasında Philby, Sovyet sınırına yakın olan Van bölgesinde birçok defa geziler yaptı. Türk-Sovyet sınırının tam üstünde bulunan Ağrı dağının büyük boy fotoğraflarını, çekti. Bir süre sonra görevle Bevrut'a gidince bu hatıra fotoğrafları ortaya çıkardı. İki hörgüçlü Ağrı dağını yakından tanıyanlar, bu fotoğraflara şaşkınlıkla bakıyorlardı. Çünkü, küçük hörgüç, büyük hörgücün solunda olması gerekirken, sağında idi! Herhalde, fotoğrafın negatifi, karta ters olarak basıldığından hörgüçler yer değiştirmişti. Böyle söyleyenlere Kim Philby, keyifli keyifli gülüyor, Ağrı dağına ancak Türkiye'den bakıldığı zaman, ufak hörgücün solda göründüğünü anlatıyordu.

Ya Rusya tarafından bakılacak olursa, ufak hörgüç, nerede görünürdü? Aynen fotoğraftaki gibi, sağda olmaz mıydı?

Kim Philby: Moskova'da bir yabancı mı?

DOĞU BEYAZIT'TAKİ KARŞILAŞMA

Van yöresinde sık sık geziye çıkan Kim Philby'nin, gizlice Rus topraklarına geçerek, Rus ajanlarıyla ilişki kurduğu besbelliydi. Muhtelif kişiler tarafından hiç umulmadık yerlerde görülmesi bu ihtimaldeki gerçek payını arttırıyordu. bazılarının nazarında.

1952 yılında, 12 bilim adamından oluşan bir İngiliz grubu, Türk-Sovyet sınırının Türkiye tarafındaki dağ halkı üzerinde sosyolojik incelemeler yaparken, Doğubeyazıt sırtlarındaki bir köy kahvesinde kendi vatandaşlarından biriyle karşılaşınca şaşırmışlardı. Adının Kim Philby olduğundan, ve izinde bulunduğundan söz eden bu esrarengiz İngiliz, "Jeolojik numuneler toplamak üzere orada dolaştığını "söylemişti kendilerine: Ama, özel kokusuyla diğerlerinden ayrılan Rus sigaralarının birini yakıp, birini söndürerekten..

1949'dan 1951'e kadar Washington'taki İngiliz sefaretinin birinci kâtipliği görevinde bulunan Philby, Burgass ve Maclean'in Rusya'ya sığınması üzerine, şüphelerin yeniden üzerinde toplandığını görünce selâmeti istifa etmekte bulmuştu.

Daha sonra, Beyrut'ta yerleşen Philby, Observer ve Economist mecmualarının muhabirliğini yapıyordu. Bu kez, Eleanor isimli bir gazeteci kadınla evlenmişti. Yazılarına konu bulmak amacıyla sık sık gezilere çıkıyordu. 1956- 1958 yılları arasında Kıbrıs'a yirmi defa gidip geln iş, Rumların Enosis iddialarını ve adadaki Türk halkının durumunu dikkatle incelemişti. Türklere, hem Rumlar, hem de İngilizler tarafından haksızlık edildiği kanısındaydı.

Günler ve aylar böylece geçip giderken, 1961 yılı başlarında Helsinki'de ikinci bir Volkov olayı meydana geldi.

Helsinki'deki Rus Büyükelçiliğinden kaçan, KGB ajanı Dolnytsin, İngiliz ve Amerikan gizli servislerine 200 Rus ajanının adını verdi. Bu isimler arasında İngiliz SİS ajanı George Beake ve büyük bir olasılıkla Kim Philby'nin adları da vardı.

George Blake, hemen yargılanarak 42 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Fakat kısa sürede cezaevinden kaçarak Rusya'ya sığındı.

Kim Philby'nin durumu hakkında soruşturma yapmak için bir SİS ajanı Beyrut'a gönderildi.

Londra, artık Philby'nin iki yüzlü bir casus olduğunu uzun süreden beri Ruslar için çalıştığını biliyordu.

1962 sonlarında ikinci bir İngiliz SİS ajanı Beyrut'a geldi. Philby'yi yakından izlemeye ve soruşturmalara başladı. Kim Philby, büyük bir tehlike içinde olduğunu seziyordu. Ansızın tutuklanmak veya belki de ortadan kaldırılması olasılığı vardı.

1963 yılı girmişti. 23 Ocak gecesi Kim Philby eşi Eleanor ile bir taksi içinde İngiliz Büyükelçiliği sekreterinin akşam yemeği davetine gidiyordu. Yolun yarısında birdenbire taksiyi durdurdu Yanındaki eşine:

-Postaneden acele bir telgraf çekeceğim, birkaç dakika sonra gelirim!.. dedi.

Eleanor, tek başına davete gitti, Philby'nin az sonra geleceğini bildirdi.

Fakat Kim Philby, hiçbir zaman o davete gelmedi.

İngiliz SİS ve Amerikan CİA gizli ajanları Philby'yi bulmak için Beyrut'un altını üstüne getirdiler... Beyhude Philby yok olmuştu!

Ancak, altı ay sonra Moskova'da ortaya çıkacaktı...

Moskova'ya nasıl kaçmıştı bu adam? Hiç kimse kesin olarak bilmiyordu. Gerçege en yakın olarak şöyle bir tahmin yürütülüyordu.

Kim Philby, bir Türk kamyonu içinde Suriye sınırına gelmiş. Sahte kimlik belgeleriyle kendini bir Türk kuryesi olarak tanıtmış ve sınır kapısını geçmiş. Sonra da, kara yolundan yürümeye başlamıştı.

Türkiye'de görevli iken Doğu Anadolu'da hayli dolaştığı için yolları iyi biliyordu. Eski tanıdıklarının yardımıyla Türkiye'den Rus topraklarına rahatça geçmeyi başarmıştı.

Son zamanlarda yayınladığı anılarında Kim Philby şöyle yazıyor:

"....Böylece, yedi yıl sonra Beyrut'tan ayrılıp Sovyetler Birliğinde karar kıldım. Neden böyle yaptım dersiniz? Kimbilir, belki artık çok yoruldum da ondan".

Ankara'da makam eşşekleri

Bugünün kara Mercedes'i yerine kara eşşek... Eski Ankara'nın caddelerinde, halk da işine eşşekle gidip gelmekte... Hey gidi günler... Bir de Türkiye'yi az gelişmiş ülke sayarlar... İşte: Kara eşşekten, kara Mercedes'e... Daha ne yapalım yani.?

Yazan: Hikmet Feridun Es

TAM bakanlıklarda -öğünüyorum sanmayınız- muhteşembir Mercedes altında kalıyordum. Duyan da: "Yıllar yılı İstanbul'un karmakarışık trafiğinden canını kurtar, sen ta Ankara'lara koş, orada ezil... Vay dalkavuk" diyecek... Ama doğrusunu ararsanız, insan ezilince de böyle önde al bayrak, arkada sıfır sıfır resmî plaka, ihtişamlı bir Mercedes altında şanlı - şöhretli ezilmeli ki bir şeye benzesin...Yoksa Taşlıtarla halk otobüslerinin altında kalmak da var haritada. Nitekim kara bakan arabası, şöyle bir baktı, bizi ezmeye tenezzül etmedi... "Sen Mercedes altında kalacak adam mısın lan?" gibilerden hızla gitti... Tehlike geçti sanırken arkadan bir kara araba, bir kara araba daha... Sağdan mı gidiyoruz, yoksa fazla sola mı kaçtık?.. Bugünkü Ankara'ya ayak uydurmak zor iş... İstanbul hacı ağalığı içinde Bakanlıklar'da postu yere sermekten güç kurtuldum...

Kabine toplantısı var her hal!.. Yeni vekiller heyeti salonunda...

Hey gidi hey... Bakanların atla gittikleri eski Heyeti Vekile "Kabine" toplantıları nerede?.. Daha dün gibi... Maliye Vekili meşhur Hasan Saka'nın (Pazar ola) at sırtında dolu dizgin, yıldırım gibi, Çankaya'ya doğru uçarcasına sokaklardan geçtiği günler!.. Arkasından bakarlarmış da: "Gazi Paşa çağırdı galiba... Dört nala kaldırmış hayvanı..." derlermiş.

Evet, o devrin en lüks oteli Taşhan'ın, üstü han odaları, altı baştanbaşa ahır... Yukarıda politikacılar münakaşa ederlerken, aşağıda atlar kişnemekte... Bugünkü otomobil parkları gibi kullanılırdı Taşhan ahırlarının önleri... Vekiller hayvanlarını oraya bağlarlardı... Sözünü ettiğimiz Maliye Vekili Hasan Bey de öyle... Falih Rıfkı Atay daha sonraları şöyle anlatacaktı bu sahneyi:

"Bugün saraylara sığmayan bakanlıklar o zaman üç oda ile yetinirdi. Hasan Saka da (Maliye Bakanı) işi bitince dairesinden çıkar, atını çözer, bir müddet iskemle sefası ettikten sonra evine dönerdi... Acele işi olup da, geç vakit Maliyeye koşanlar Vekil Beyefendiyi atının dizginleri elinde, dairesinin önünde yakalarlardı. Ve o günlerde tüm Ankara farelerinin en büyük korkusu, ayaklarının kayıp Hasan Beyin kasasına düşmekti. Böyle bir kaza vukuunda mutlaka başları yarılırdı. Onun için Hasan Bey atına binip kabine toplantılarına giderken ayranı yok içmeye, atla gider kabineye, der o tatlı Karadeniz esprisi içinde kendi kendisi ile bile alay ederdi. (Dikkat: Atla gider kabineye derken, buradaki kabine sözü kesin olarak "vekiller heyeti" anlamına gelirdi. Başka manaya değil) Vekil atı böylesine lüks sayılırdı o günlerde...

Vâlâ Nureddin (VA-NU) da aynı dekoru, Taşhan'ın önünü şöyle anlatmıştı: "Ankara'nın meşhur Taşhan'ına indik. Atlarımızı bir seyise teslim ederek bol arpa yedirmesini söyledik..."

Nasıl? Ankara'nın göbeğinde bir Bonanza dekoru...

Vekiller Heyeti'nin tıkır tıkır atla dolaştığı Texas Ankara'sının üç Ringo'su, "3 Hızlı Süvarisi" vardı. Gene bu Hasan Saka, Saraçoğlu Şükrü, Ağaoğlu Ahmet... Samet Ağaoğlu'nun babası Ahmet Bey yaman süvari idi. Dört nalda toz kaldırmazdı. Kendi yerine Matbuat Umum Müdürü (Basın - Yayın Genel Müdürü) tayin edilen Zekeriya Sertel aynen şöyle anlatır: "Matbuat Umum Müdürlüğü şehrin göbeğinde tek katlı küçük bir bina idi. Umum Müdür Ahmet Beyi ziyaret ettiğim zaman, binanın dış merdivenlerinde beygirini bağlı buldum!.." Demek sayın direktör içerideler.. Evet, eski Ankara'nın caddelerinde -gene Texas'ta olduğu gibi- resmî dairelerin önlerinde at bağlanacak yerler vardı. Hatta Ulus Meydanında dahi. Vekil beyin sayın atlarını bağladıkları yeri boş bulsanız dahi, oraya hayvanınızı bağlamamanız gerek... Katiyen ve nezaketen!... No parking efendim... Daireler kovboy filmlerindeki şerif ofisini andırırdı.

O devrin en renkli siması Matbuat Müdürü Ahmet Beyin atı öylesine huysuzmuş ki bir gün bu hayvana iyi arkadaşı, çok namlı bir millî şairimiz binmiş... Sen misin binen?.. Hayvan fırlatıp atmış... Büyük şair yere düşerek o hamasi şiirler kaynağı, saçsız ihtişamlı başını yarmış fakir... Daha sonra Atatürk'ün ısrarı ile Fethi Bey ve Ağa-

oğlu'nun kurduğu Serbest Fırka'ya giren millî şairimiz bana şunları söylemişti:

- Efendim, Ahmet Beyin atına bindim, yuvarlandım. Partisine girdim, gene tepe aşağı düştüm...

Gazetede çıkan bu beyanat Atatürk'ü dakikalarca tatlı tatlı güldürmüştü. Karikatürist Cemal Nadir'e de "Küp üstüne küp koydular. En alttakini çekince!" mevzulu ve şairimizin bindiği küpten yuvarlanışını gösteren meşhur karikatürünü ilham etmişti.

İşte böyle efendim... Çankaya yolunda 15-20 atlı görünce "Kabine toplantısı mı?.." diye sorulduğu günlerde bazı yabancı büyük elçiler, sefirler de aynı vasıtayı kullanırlardı. Mesela Azerbaycan elçisi, bir yaz gecesi geç vakit atına atlayınca şakır şakır Çankaya köşküne gelmiş, henüz bahçesinde oturan Mustafa Kemal'in sofrasına katılmış, buzlu rakısını yudumlamıştı. Bu anlattığım sahneler benden değil, o günleri yaşamışların kaleminden...

Vekil beyi hem de kiralık, bir eşekle izleyen İstanbullu bir muhallebi mahdumu, bir özel kalem müdürü kendisine bir at aldırmak isteyince kıyametler kopmuş Ankara'da... Küplere binmişler: "Sen çıldırdın mı?.. Biz vekillere at tahsisatı bulamıyoruz. Eşek senin neyine yetmez?.. Kiradan kurtulmak istiyorsan bir makam eşeği alsınlar sana... Mutlaka da resmî olsun dersen kara eşşek al efendim!.."

Ve öyle de yapmışlar... Kara Mercedes yerine kara eşşek... Yalnız arka tarafında plakası eksik tabiî.. Zaten o zamanki Ankara halkı da işinin gücünün başına bugünkü gibi otomobille değil, eşşekle gidip gelmekte... İstanbul'dan Ankara'ya yeni gelmiş aileler, ilk gecenin sabahında sokaktan acı acı yükselen:

- Eşşşşşek... Eşşşşşek... Eşşşşeeeeek... Va mı bi boz enşek gören?.. feryatları içinde kalp çırpıntılarıile uyanırlarmış!.. Eskiler onların bu heyecanına güler ve anlarlarmış ki hırsızlar gene birisinin eşşeğini yürütmüşler!... Dışardaki feryat da kayıp veya çalınmış bir eşşek ilânı.. Bugünkü otomobil hırsızlarının öncü kahramanları, eşşek hırsızları..

Bir de Türkiye'yi az gelişmiş ülkelerden sayarlar. İşte kara eşşekten kara Mercedes'e...Daha ne yapalım yani?

Geçmişe mazi derler...

Yazan: Selçuk Kaskan

Uzun arabalar

ESKİDEN yani bundan elli yıl önce Kadıköy banliyösünde trenden başka kara umumi nakil vasıtası yoktu. Fakir, savaştan yeni çıkmış bir millet, Avrupa'da olduğu gibi otobüs alıp işletemezdi elbet. Zaten otobüsü alsan işletecek yol da pek bulamazdın. Kadıköy'den Selamiçeşme'ye kadar bir parke (paket taşı) yol, Selamiçeşme'den taa Bağdat'a kadar uzandığı söylenen fakat bizlerce Pendik'te son bulan bir tozlu şose. Bu tozlu yolda kimler gelir giderdi dersiniz: Demir tekerlekli yük arabaları, Alemdağ ve Kayışdağ'dan fıçılarla su getiren odun arabaları ve yazın Alemdağ'dan odun taşıyan gıcırtılı öküz arabaları. Bir de banliyö köyleri arasında yolcu taşıyan tren istasyonlarında bekleyen, uzun araba dediğimiz ekserisi lastik tekerlekli (demir olanı da vardı) üzeri kapalı, tek atlı, o zamanın taksileri. Bunların Göztepe'deki durak yeri Göztepe camiinin önüydü. Oradan istasyona doğru sıralanırlar, trenden çıkıp civardaki köşklere gidecek müşterileri beklerlerdi. Bunların bir iki tanesi ayni yerde hala durmakta çalışmaktadır. Var düşkünü, eski bey çocukları gibi bugün süssüz püssüz pek acınacak haldedirler. Bunların o zamanki saltanat devrini size ufak bir hatıramla birlikte anlatayım:

DEDİĞİM gibi o zaman umumî nakil vasıtası olarak, vapur ve tren vardı. Bir de tramvay tabii. Ama Anadolu yakasında, yani Kadıköy tarafında tramvay yoktu. Tramvay bu tarafta yalnız Üsküdarla Bağlarbaşı, Kısıklı arasında işlerdi. Bir de yine bizim tarafta, tek tük taksiler geçer ve biz o zamanın yumurcakları bunların markalarını ezberlerdik. Bu otomobillere hayrandık. O zaman şimdi olmayan markalardan, Victoria, Essex, Overland-Whipped, Auckland, Nash, Studebaker, Dodge Brothers (o zaman biraderlermiş) gibi markalar vardı. Hususi arabası olan parmakla gösterilecek kadar azdı. Bunlar daha ziyade, Citroen, Renault, İzetto Freskini, Lancia, Benz gibi Avrupa arabalarıydı. Zaten taksilere bizim gibi orta halli memur aileleri, pek binemezdi. Biz demincek zikrettiğim uzun arabalara binerdik. Bunlara çekçek, yahut talika araba diyenler de olurdu. Biz uzun araba derdik. Çünkü kapıları arkada, tek atlı, içinde karşılıklı iki sıraya, arabanın gittiği istikamete yan olarak oturulan, dış kenarları çiçekli, lake desenlerle boyalı, tavanları acemi bir ressama yaptırılmış manzara, güzel bir dilber, yahut da çiçek resimleriyle süslü atlas kumaşla kaplı, koşumlarının pirinç kısımları itina ile parlatılmış süslü püslü şeylerdi. Üsküdar, Kadıköy, Acıbadem, Moda, Kalamış,

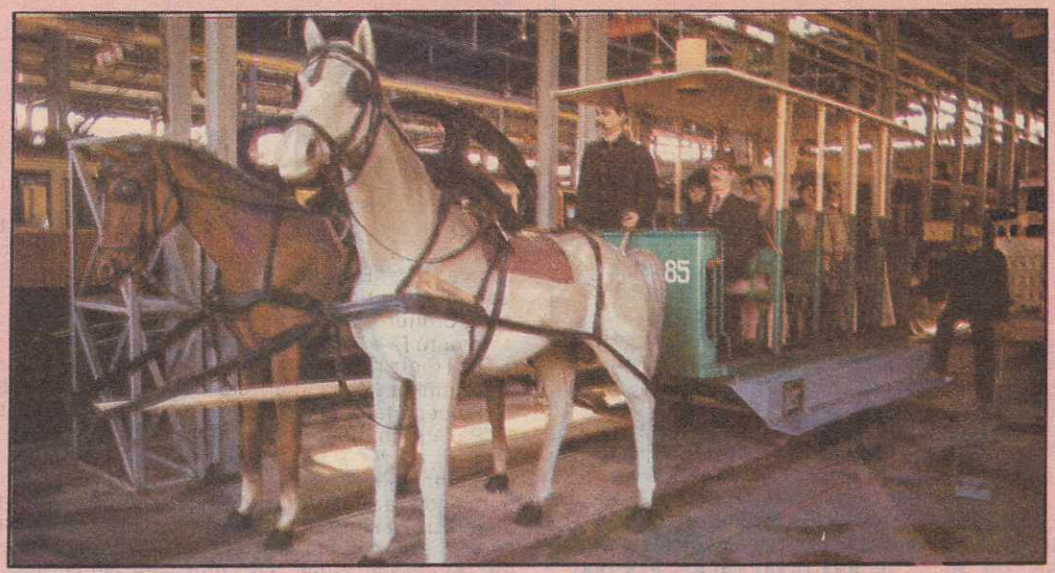

İstanbul'un bu kadar kalabalık olmadığı günlerde, atlı tramvaylar en çok kullanılan nakil vasıtasıydı.

Caddebostan deniz hamamlarına İçerenköy, Kozyatağı gibi İstasyona uzak semtlere bunlarla gidilirdi.

Arabaya bindiğimiz zaman ben daima en öne otururdum. Coğu Köy'ün adamları olan arabacılar bana dizginleri verirler (o zaman arabacılar dizgine **terbiye** derlerdi) ben, zaten yola düzülmüş olan atın dizginlerini kullanırken, onlar da içeri doğru yarı dönük otur.rak, annemle, bacımla filân sohbete dalarlardı. O zaman şimdiki gibi trafik derdi, sıkıntısı, tehlikesi olmadığı için, arabayı bir çocuğun kullanmasının bir sakıncası yoktu. Selâmi Çeşme'ye kadar Tepegöz sokağından geçen araba, benim idaremde gelir, Arabacı oradaki çeşmeden şakır şakır akan sudan atını sular, atın çeşmenin yalağından arasıra gemini şıkırdatarak, zızz zızz diye hoş bir sesle içtiği suyu zevkle, imrenerek seyrederdim. Sonra yine parke caddeye gidip yolumuza devam ederdik. Ya Kadıköy'ündeki büyük halama yahut da Üsküdar'a giderdik.

Bir gün yine Göztepeden arabaya bindik, Karacaahmet'i filan geçip Doğancılar'daki Nasûhi Dergâhı'nın büyük gelini olan Küçük halamlara gideceğiz. Göztepe İstasyon caddesindeki Mısırlı Mahmut beyin köşkünün duvarını dönüp, tarla içindeki kestirmeye sapar sapmaz efendi-külhanbeyi takımından olan arabacı Fahri efendi, terbiyeleri bana verdi. Ben tarlanın içindeki kestirme tozlu yolda arabayı taa ilerki köşedeki Hafız paşanın köşkü istikametine sürerken, o hafifçe yan dönerek Annemle ve büyük ablamla laflamaya başladı. Annem rahmetli gayet akıllı, dirayetli, fakat saf tarafları olan bir kadıncağızdı. O zaman da Çanakkale ve İstiklâl Savaşı hikayeleri daha tazeliğini muhafaza ediyordu. Zahir savaşları konuşuyor olmalılar ki, epice tombul, eskilerin vücuhatli dedikleri vücutluca bir kadın olan anacağım: "Kuzum Fahri efendi, dedi, Çanakkalede gülleler çok büyük müydü?" Fahri efendi bıyık altından hafifçe gülümseyerek: "Ne söylüyorsunuz hanımefendi, diye cevap verdi, Allah sizi inandırsın, her bir kırkikilikler sizin gibiydi." Anacığımın kızarma huyu vardı. Bu densiz cevabı alınca boynundan yanaklarına doğru ateş bastı ve hemen lafı değiştirdi.

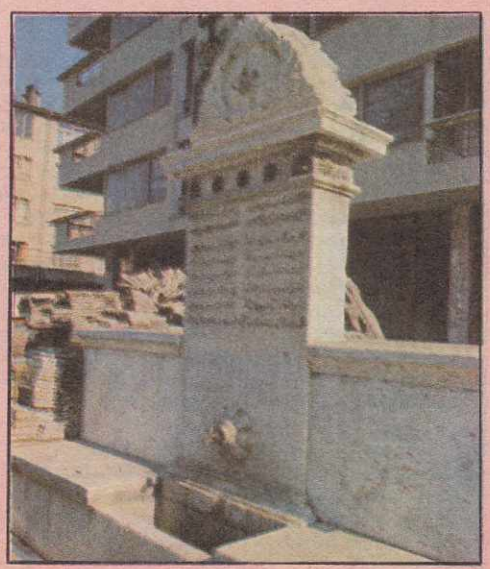

Bağdat Caddesi üzerindeki Selâmiçeşme, hâlâ yerinde, fakat artık apartmanların arasında sıkışmış durumda.

Şİmdİ gelelim kaldığımız yerden istasyona kadar olan köşklere.Birinci Orta sokağının başında bir kuş kafesi güzelliğinde sadece bir tanesi kalan Fatma Sultanın çifte köşklerinden sonra sokağın öteki başındaki gene bir yirmi dönüm bağ-bahçe çamlık içindeki Servet Paşa'nın kuleli köşkü. Ben Servet Paşa'yı görmedim, damadı Hamit Bey dili Arapçaya çalan kelli felli bir Halep'li beyefendi idi. Benden birkaç yaş büyük olan kızı Fatma hanım pencereden biraz fazlaca baktığı için mahallede gıybeti mucip olurdu. Hey gidi günler hey, şu monokini devrine ne kadar da çabuk gelmişiz. Bundan sonra gène hep sağda Abidin Paşa'nın çok büyük köşkünün arazisi başlardı. Bu yukarıki köşeye yani ikinci Orta Sokağın başladığı yere kadar tam tam 27 dönüm arazi bağlık-bahçelik çamlık içindeydi.

Bu kadar incesini nerden biliyorsun derseniz, Abidin Paşanın torunu, hepinizin tanıyacağı, Eski İstanbul'u yazılarıyla bize tanıtan meşhur yazar Sermet Muhtar Alus'tur. Rahmetli Üstad komşumuz olduğu, kızı **Elhan** da (**Not:** dikkat: Ilhan değil) akranım olduğu için onlara girer çıkardım. Bugün, kimbilir, belki de bu koca arazinin çıplak olarak değeri yüz milyonu bulur. 1937 yılında aklınızın almayacağı kadar ucuza, yok pahasına satıldı ve şimdi burası da bir apartman ormanı halindedir.

Aynı sırada iki köşk daha kaldı, onları da zikredip köşkler bahsini kapatalım. İkinci Orta sokağın başında gene üç yolu birleştiren bahcesiyle, Zülüflü İsmail Paşa'nın köşkü. Bu bugün hâlâ orada eski bir antika gibi duruyor. Sonra da yüksek duvarlar arasındaki büyük çamlık arazili, eski zaman usulü ayrı Selâmlıklı Gazi Osman Paşa'nın köşkü.

Abdülhamit'indünürü olan, yani oğluna Padişahın kızını alan Osman Paşanın hanımı belki yüz yaşını geçmişti. Köşkten bir yere çıkmaz, o zaman yurttan çıkarılan hanedandan olan gelinine yazdığı maktupları annem kaleme alırdı.

Hey gidi güneşli, yağmurlu, karlı, sessiz günleri çocukluğumun. Sizi nasıl bir hasretle andığımı bilseniz.

Çapkın Onassis'in sevgililer listesindeki gizli isim:

Eva Peron ve... 10.000 dolarlık omletin hikâyesi

Derleyen: Cihan Gündüz

İKİNCİ Dünya Savaşı'nın en karanlık günlerinde, Arjantin'deki Yunan kolonisi, işgal altındaki yurttaşları için hazırladığı yiyecek paketlerini bir an önce kendilerine ulaştırabilmek telaşındaydı.

Resmî makamlar, bu paketlerin Alman işgalinde bulunan Yunanistan'a gönderilmesinin Arjantin'in tarafsızlığını bozacağını iddia ediyor, bir türlü gereken izni vermiyordu.

Konu, o sıralarda bir iş için Buenos Aires'te bulunan Onassis'e açıldığında, açıkgöz tanker kralı hemen çareyi buluvermiş, "Bütün paketlerin üzerine derhal Eva Peron'un resmini yapıştırın.." demişti. Ertesi gün de soluğu Arjantin diktatörünün sarayında almış, gözlerinin içine bakarak sormuştu Eva Peron'a:

- Ülkenizin yetkilileri, bu paketlerin gönderilmesine engel olmakla, Yunanlıları sizin fotoğrafınıza sahip olabilme zevkinden mahrum ettiklerinin farkındalar mı acaba?

Paketlerin gönderilme müsaadesi hemen o gün çıkacaktı...

Bu tanışıklık, yıllar sonra Monte Carlo'nun Hotel de Paris'inde tazelendi. Onassis, Buenos Aires sarayında gördüğü yüzü aklından çıkaramamış, Eva Peron da kendisine yapılan komplimanı her kadın gibi, unutmamıştı. Oteldeki bir anlık karşılaşma, ikisinin de kalplerinde bir heyecanın doğmasına neden olmuştu. Bu yüzden, daha uzun konuşabilecekleri bir buluşmanın kararlaştırılması zor olmadı.

Kısa bir süre sonra Onassis, Arjantin devlet başkanının eşi Eva Peron'un tatilini geçirmekte olduğu Santa Margherita'daki villasına öğle yemeğine davet edildi. O gün Akdeniz'in pırıl pırıl mavi sularına bakan bu şahane villada geçen saatler boyunca Onassis, kolları arasına aldığı bu ünlü kadına teşekkürlerinin en tatlısını sundu, kendisine ve yurttaşlarına yaptığı iyilik için...

Koca villada ikisinden başka kimse yoktu, uşaklara bile o gün izin verilmişti.

Saatler sonra kendilerine gelen sevgililer acıktıklarını farkettiler.

Aslında yemek daveti, buluşmalarını sağlayacak bir bahaneydi. Ve mutfakta ağza atacak bir tek şey yoktu. Eva derhal işe koyularak, nefis bir omlet hazırladı, her ikisi için.

Yemekten sonra, bu kadar misafirperverliğin altında kalmak istemeyen Onassis, Eva Peron'un başkanlığını yaptığı hayır cemiyetlerinden birisine ufak (!) bir çek yazıyordu 10.000 dolarlık.

Yıllar sonra, Onassis, "Omlet çok lezzetliydi, fakat muhakkak ki yediklerimin de en pahalısıydı..." demişti.

Eva Peron, platin renkli saçlarını çoğunlukla ensesinde topuz yapardı. Ancak gala gecelerinde saraya gelen berber, onun saçlarını açıp tarayarak toplantıya hazırlardı. Bayan Peron, aşklarında bile görevlerini unutmayan kadındı. Eva Peron'un bu özelliğini öğrenen kişilerden biri, Yunanlı armatör Onassis'tir.

"Bizde Türk yüreği, Anadolu kuvveti var..."

Galatasaray Lisesi'nin asi öğrencisi Sabri Mahir, 1924 yılında Berlin'de Avrupa yarı ağır siklet boks şampiyonluğu için unvan maçı yapıyordu...

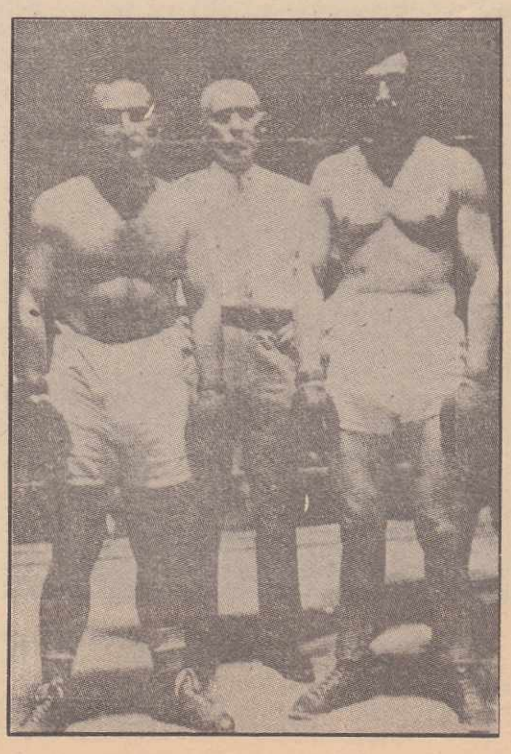

Sabri Mahir, solda. **Avrupa yarı ağır boks şampiyonluğu ünvan maçındaki rakibi İsviçreliyle .**

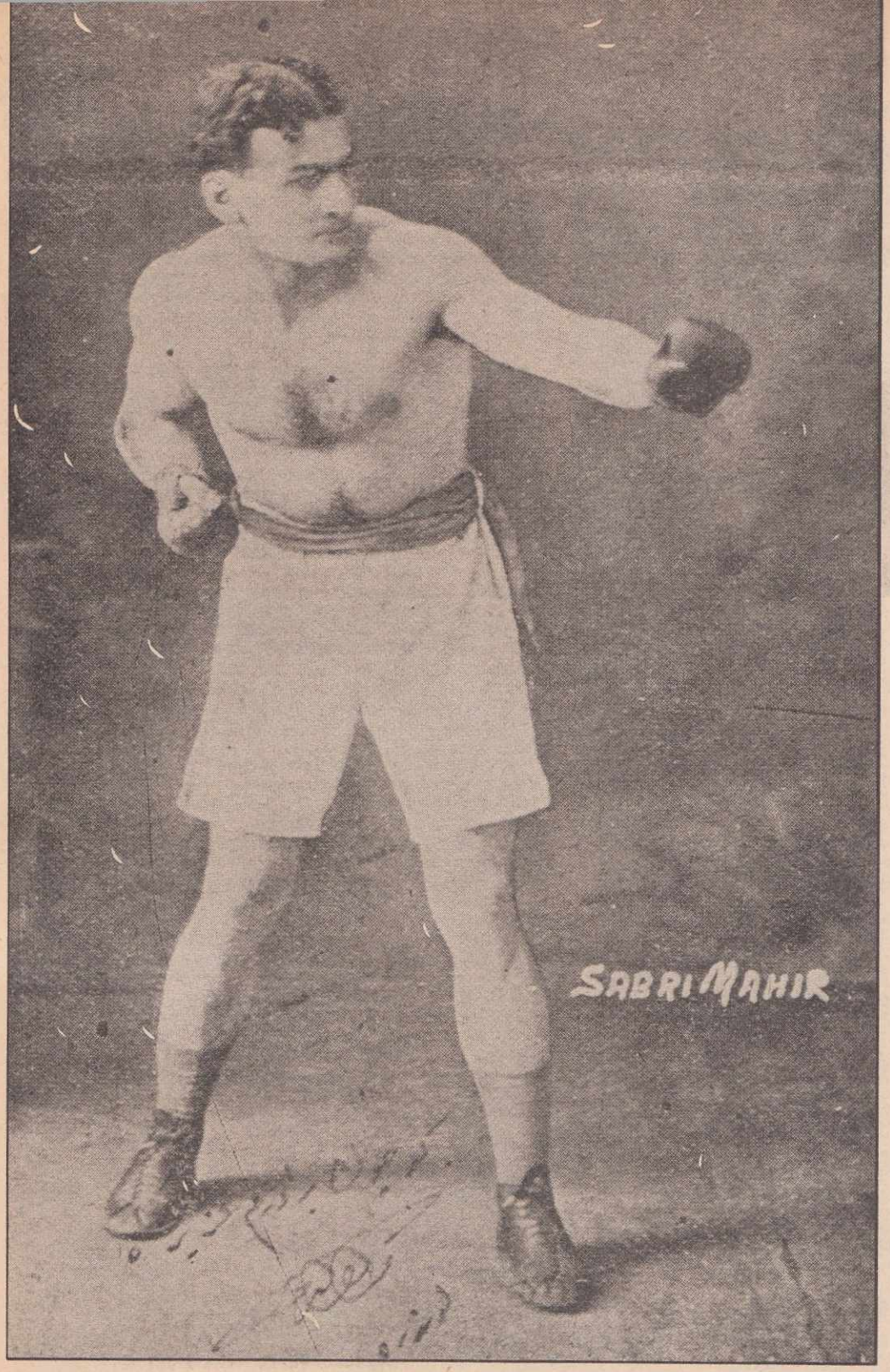

Sabri Mahir, Avrupa'daki boks çalışmaları esnasında.

FUTBOLLA başladığı yaşamını boks ile sürdüren bir Türk sporcusuna 11 Ağustos 1924 günü yayınlanan **"Spor Alemi"** Dergisinin 6' ıncı sayısının 7'inci sayfasında Berlin'de bulunan bir spor yazarı şunu soruyordu:

-Mahir senden bu kadar ağır adamla döğüşü neden kabul ettin?

Bu soruya Berlin'deki Spor Palas'ta o yılların profesyonel Türk boksörlerinden Sabri Mahir şu yanıtı verecekti:

-Korkma yavrum bizde Türk yüreği Anadolu kuvveti var!...

Yıl 1907... Galatasaray Mektebi Sultanisi (Lisesi öğrencilerinden 840 Mahir kendini spora kaptırmıştı. Okul bahçesinde yeni kurulan Galatasaray Futbol Takımında oynamak amacıyla aralıksız çalışmalar yapıyordu. Bu genci yakından izleyen Fransız Edebiyatı öğretmeni ve spora özellikle de boksa karşı büyük sempatisi bulunan Paris'te üniversitede okurken boks şampiyonu olan Juery bu öğrencisine boks öğrenmesini önermişti. Sabri Mahir bu öneriyi uygun bularak boks çalışmalarına başlayan bir yandan da futbol oynamayı ihmal etmiyordu.

1905 yılında kurulan Galatasaray Kulübünün futbol takımında ilk olarak 6 Aralık 1908 günü sarı-kırmızı formayı giyerek 18 yaşında sağhaf oynamış kendini takımının de-

ğişmez oyuncusu olarak kabul ettirerek yerini korumasını bilmiştir.

1908-1909 mevsiminde yapılan İstanbul Pazar Lig'inde ilk kez bir Türk takımı Galatasaray şampiyon olmuştu. Bu şampiyonluğun anısı için çektirilen fotoğrafta o günlerde Galatasaray'dan yetişmiş okul müdürü ve kulübün hamisi ve ayni zamanda başkanı büyük Türk şairi Tevfik Fikret ile birlikte şampiyon takımın oyuncuları ve yöneticileri yer almışlardı. Sabri Mahir sonsuz bir sevgi beslediği Tevfik Fikret'in yanında oturmuştu bu fotoğrafta.

Ertesi mevsim ligin başlamasıyla birlikte 19 Eylül 1909 pazar günü yapılan Galatasaray-Elpis maçında çıkan kavganın kahramanı olarak ilk kez cezaya çarptırılan Galatasaraylı futbolcu Sabri Mahir oluyordu. Kendisine bu olay yüzünden bir ay ceza verildiği İstanbul Pazar liginin organizatörlüğünü yapan Union Club (İttihat Kulübü) sekreteri tarafından 2 Ekim 1909 günü Galatasaray Kulubüne bildiriliyordu. Bu karşılaşma Sabri Mahir'in İstanbul'da oynadığı son futbol maçı olacaktı.

GÖSTERİ TERTİPLEYEN ASİ TALEBE

1910 yılı Şubat ayının sonlarına doğru Tevfik Fikret Galatasaray Mektebi Sultanisi Müdürlüğünden devrin Maarif Nazırı Emrullah Efendiyle aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle istifa etmiş ve Aşiyan'daki evine çekilmişti. Tevfik Fikret'e bağlılıkları olan öğrencilerinden on kadarı Sabri Mahir'in öncülüğü ile bir yürüyüş yaparak çok sevdikleri müdürlerinin yeniden okula dönmesini istediler. Ve, Emrullah Efendiyi protesto ettiler...Olaylar üzerine polis tarafından izlenip arandığını duyan Sabri Mahir okula dönmedi. Galata rıhtımından hareket eden Fransız gemisine atlayarak Marsilya'ya yollandı. Oradan da Paris'e geçti.

Sabri Mahir Paris'e geldikten sonra Fransa'nın o tarihlerde futbol şampiyonu olan Olympique Paris takımında yurt dışında oynayan ilk Türk futbolcusu olarak iki yıl süreyle yer aldı. Ama, Galatasaray'da Fransızca öğretmeni olan Juery'ye 1912 yılında Paris'te rastlaması üzerine yaşamında önemli bir değişiklik oldu ve hocasının götürdüğü bir boks salonunda yeniden boks çalışmalarına başladı. Bir yıl sonra Sabri Mahir'i profesyonelliği kabul ederek İngiltere'ye geçmiş görüyoruz.

Bu konuda Sabri Mahir 30 Ekim 1923 günü çıkan 30 sayılı Türkiye İdman Mecmuasının 700. sayfasında şunları yazmaktadır:

"Paris'te açlıktan ölmek üzere iken birden kendimi Londra'da buldum. Fakat orada da aç ac dolaşıyordum. Birden şans karşıma Amerika'lı zenci boksör Young Johnsonn'u çıkardı. İlk kez bir Türk boksörü İngiliz ringinde döğüşecekti. Menecerim Dixie Kid beni herkesten saklayarak bu maça hazırladı. Yarı aç olarak 10 raund olan bu maçın beşinci raundunda Amerikalı'yı bir yumrukla sekiz saniye kadar yere indirdim. Maç bittiği sırada Johnsonn'un iki gözü kapanmıştı. Döğüşün sonunda hakem elimi yukarı kaldırıp beni galip ilan ettiği anda açlıktan gözlerim kararıyordu"

İngiltere'de yarıağır profesyonel boks karşılaşmalarında kendini tanıtmaya başladığı sıralarda Birinci Dünya Savaşı çıkmış o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu Almanya ile birlikte savaşa katıldığı için Sabri Mahir dört yıl Londra'da savaş tutsağı olarak kalmıştı. Savaştan sonra 1918 yılında diğer tutsaklarla birlikte Almanya'ya gönderilmiş ve orada yaşamını sürdürebilmek için profesyonel boksa bel bağlamıştı. Sabri Mahir adı Almanya'da yaptığı maçlarla dünya boksunda duyulmaya başlamıştı..

VE UNVAN MAÇI

10 Ekim 1924 cuma gecesi Berlin'de Sport Palas'ta Avrupa Yarı Ağır Sıklet Şampiyonu İsviçreli Louis Clement ile ünvan karşılaşması yapan Sabri Mahir berabere kaldığı için şampiyonluğu kıl payı kaçırmış oldu. Bu maçı 1 Kasım 1924 günü yayınlanan Spor Alemi dergisinin 6'ncı yıl 9'uncu sayısının 8'inci sayfasından okuyalım:

"Sabri Mahir'in bu maçta berabere kalarak yaşantısının en büyük fırsatını kaçırması yalnız onu sevenleri değil Almanlar'ı bile çok üzdü.Her maçında atak dövüşen Mahir sanki o değildi bu dövüşünde? İsviçrelinin hücumlarına çok güzel karşı koydu ama bütün arzusuna rağmen Clement'e değil vurmak dokunamadı bile...Boksun yalnız savunma olmadığını bilerek hücuma geçmesi de lazımdı..

Neden yapmadı neden iyi dövüşmedi?.. Sabri Mahirkorktu mu?...Böyle bir şey olmaz.Evvelden anlaştılar mı?..Bunun için Mahir'in çok büyük miktarda para almış olması lazım gelir!..Bu da olamaz.

Clementdaha büyük bir boksör mü?.. Bir kez hayır. Son raundta Mahir biraz sıkıştırınca şaşırdı ve gülünç durumlara düştü. İnsan aklına gelen bu sorulara cevap alamayınca şaşırıp kalıyor. Şampiyonluk kuşu kırk yılda bir kez bir Türk'ün başına konuyordu. Fakat kaçırdı çok yazık!.."

Almangazetelerininde aynı kanıda olduğunu görüyoruz.13 Ekim 1924 günkü Berliner Tagebiat şöyle yazıyordu:

"Türkiye'li Sabri Mahir ile Avrupa Yarıağır Sıklet Şampiyonu Clement'in boks maçı beklenildiği gibi güzel olmadı. Bilinmeyen bir sebepten Sabri hep savunmada kaldı. İsviçreli de iyi kullandığı solu ile buna karşı bir şey yapamadı. Yalnız son raundda Mahir Clement'i sıkıştırarak beraberliği elde etti. Ama şampiyonluğu rakibinde bıraktı."

Türk sporunun 70 yıl önceki avuca sığmaz çocuğu Galatasaray Sultanisi'nin 840 sayılı öğrencisi Sabri Mahir bugün 88 yaşında olup Almanya'da oturmakta, boks maçlarının öndemeraklısı ve seyircisi olarak yaşamını sürdürmektedir.

Galatasaray Lisesi futbol takımı Okul Müdürü Tevfik Fikret'le beraber.

Chopin, ölüm yatağında bile şöyle mırıldanıyordu:

"Bana bir şarkı söyle"

İlk gördüğünde "Gerçekten kadın mı o, bazen kuşku duyduğum anlar oluyor" demişti **Chopin**, George Sand için. İki ünlü sanatçının birbirlerine duydukları aşk, mutlu olmalarına yetecekmiydi?

ÜRÜMÜŞ bedeni Fransız topraklarında yatan, vatan sevgisiyle dolu kalbi ise anavatanı Polonya'da gömülü olan Chopin, 39 yaşında hayata gözlerini yumarken dudaklarından fısıltı halinde dökülen şu birkaç kelimeyi, etrafındakiler güçlükle duyabildiler: **"Delfina, bana bir şarkı söylesin..."**

Salondaki büyük piyanoyu, Chopin'in yatak odasının açık duran kapısı önüne yaklaştırdılar. Ona yakınlığıyla tanınan Kontes Delfina Potocka, gözyaşlarını güç zaptederek biri Stradella'dan, öteki de Marcello'dan iki şarkıyı kısık bir sesle, güçlükle okuyabildi.

Bu sırada, Chopin'in zayıf göğsünü zorlayan dehşetli bir öksürük nöbeti bu acıklı sahneye son verdi.

Polonya'nın harika çocuğu, Frederic François Chopin, 17 Ekim 1849 gecesi sabaha karşı saat 02.00'de hayata gözlerini yumarken müzik tarihinin en büyük isimlerinden biri daha bu dünyadan göçüyordu.

★ ★ ★

Chopin, 1837 yılında Paris'te dehşetli bir gribe yakalandı. Yüksek ateşle yatağa düştü ve birkaç gün sonra kan tükürmeye başladı. Doktorlar, kısa bir tatil için Londra'ya gitmesini salık verdiler. Frederic Londra'da birkaç hafta kaldı. Tekrar Paris'e dönüşünde onu bir sürpriz bekliyordu. Zamanın büyük müzik sanatçılarından ve yakın arkadaşı olan "Franz Liszt" ona genç bir kadın tanıttı. Chopin'den 6 yaş büyük olan, erkek gibi pantalon giyip kravat takan, politika tartışmalarına serbestçe katılan, aşk konularından çekinmeden söz eden "George Sand" adındaki bu genç romancı kadın, zamanın en çarpıcı ve ilgi çeken kişisiydi.

O günlerde Chopin'in, genç kadın hakkında söylediği sözler şunlardı:

"Ne kadar soğuk bir kadın şu George Sand!.. Gerçekten kadın mı o?.. Bazen kuşku duyduğum anlar oluyor!"

George Sand, onu tanıyanlar arasında, bir şöhret ve bir skandal kadınıydı. Hayatı hakkındaki söylentilerle yapıtlarının ünü halkın dilinde atbaşı gidiyordu. Kendi mutluluğunu kendi kendine serbestçe kazanmak isteyen ve bu uğurda aşırı olmaktan çekinmeyen, bundan 142 yıl önceki devirde erkeklerle eşit olma sevdasına kapılarak erkek giysileri içinde dolaşan, erkek tavırları takınan bir kişiliğe sahipti. Davranışlarıyla etrafındakileri şaşkınlığa uğratıyordu. Bütün dikkatler onun etrafında toplanıyor, karikatürlere konu oluyor, ayıplanıyor, suçlu bulunuyor, fakat yine de hayranlık uyandırıyordu.

George Sand, her ikisinin de yakın arkadaşı olan Albert Grzymala'ya yazdığı beş bin kelimelik uzun mektubuyla Chopin'e kendi özüne dönmesini, sadece kendi ruhunun sesini dinlemesini öğütledi.

Kısa bir süre sonra 1938 yılının yaz mevsiminde, George Sand ile Frederic Chopin, çifte kumrular gibi iki sevgili olmuşlardı.

Aynı yılın Ekim ortalarında George Sand, iki çocuğuyla sessizce Paris'ten ayrıldı. Birkaç gün sonra da Frederic, Paris'ten hareket etti. İki sevgili, "Permignan" kentinde buluşarak beraberce Barcelona'ya gittiler. Oradan "El Mallorquin" adındaki buharlı gemiyle 8 Kasım sabahı Majorka adası sahillerine vardılar. Otel bulunmadığından berbat bir handa gecelemek zorunda kalmışlar, ancak Fransız Konsolosu'nun gayretiyle kasabanın dışında bir ev kiralayabilmişlerdi. "Rüzgarlı Ev" denilen bu bina çirkin bir görünüşte olduğu halde bütün körfeze bakan güzel bir manzarası vardı. Mobilyaları eski ve külüstürdü. Sıcacık güneş ve George Sand'ın gayretli çalışmaları, ilk günlerin yorgunluğunu unutturdu. Fakat çok geçmeden sağnak halinde yağmurlar, mevsimsiz soğuklar bütün adayı kapladı. Eski evin her tarafını rutubet sardı. Duvarların sıvaları sünger gibi kabar-

Majorca adasında, keşişlerin bırakıp gittiği bir manastır; iki sevgilinin de tam aradıkları yerdi. Bu vahşi güzellik içerisinde, George Sand yazılarına gömülmüş, Chopin de bestelerine koyulmuştu.

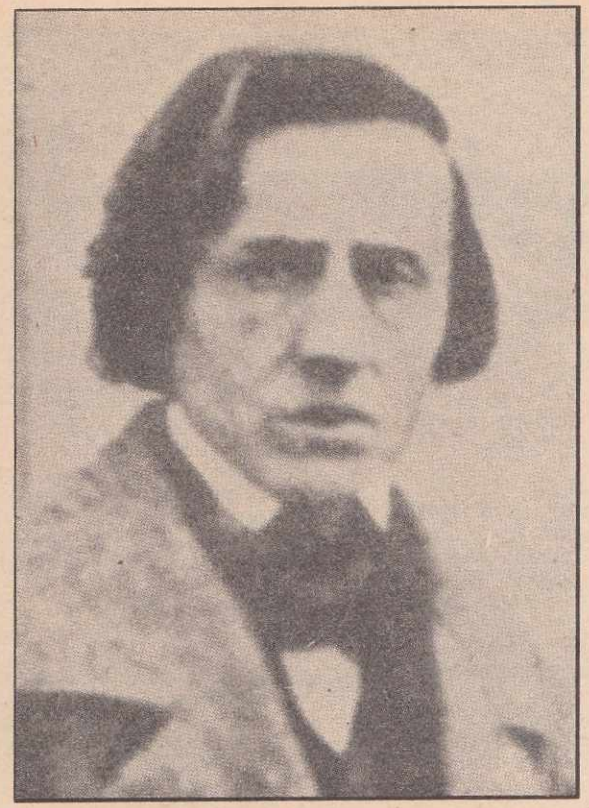

14 Nisan 1849 Ressam Delâcroix,Chopin için şöyle söylüyordu: Ne kadar yorgun ve bitkin...

maya başladı. Hiçbir odada şömine yoktu. Mangalda kömür yakarak ısınmayı denediler. Marsık kokusu nefeslerini tıkadı. Chopin, tekrar hastalanarak yatağa düştü, yeniden kan tükürmeye başladı.

"Rüzgarlı Ev"in sahibi Senor Gomez, bir yazı ile derhal evden çıkmalarını ve bütün evi baştan başa dezenfekte etme masraflarını da ödemelerini istedi. Bundan ayrı olarak, evdeki tüm mobilyaları mikroptan temizlemek için yakmak zorunda kalacağından, bunların da parasını istedi.

Artık bu işin tadı kaçmıştı. George Sand, bir gün adanın tarihî yıkıntılarını gezerken 1836 yılında Keşişlerin bırakıp gittikleri bir manastır keşfetti. Yemyeşil, bir yamacın kenarına yaslanmış, kasabadan epeyi uzakta, vahşi bir güzellik ortasında bulunan bir eski bina, tam aradıkları yerdi.

Çiçeklerle donanmış bir bahçeye bakan üç küçük odasını veya "hücre"sini birkaç parça eşya ile acele döşediler. Chopin'in Paris'ten gönderilmesi beklenen piyanosu nihayet adaya varmış olduğundan, onu da bir kenara yerleştirdiler.

Bu vahşi güzellik ortasında George Sand, bir kere daha, gece sabahlara kadar yazılarına gömülmüş, Chopin de yeni bestelerine koyulmuştu. Kemerli tarihî kubbeler, prelüd nağmeleriyle inlerken, yan odada George Sand'ın "Lelila" adındaki yapıtı doğuyordu.

Unlü romancı, **"Hayatımın Öyküsü"** adlı kitabında bu günleri şu satırlarla yansıtıyordu:

"Çocuklarımla beraber eski yıkıntıları gezmekten döndüğüm zaman, Chopin'i gece yarısı saat onbirde sapsarı bir yüz, yorgun bakışlar ve kabarmış saçlarıyla piyanosunun başında buluyordum. Bize dikkatle baktığı halde tanıyabilmesi için uzun bir sürenin geçmesi gerekiyordu."

Ada halkı, her ikisine de çıldırmış iki zavallı gözüyle bakmaya başlamıştı. Çünkü kimseyle konuşmuyorlar, insanlar arasına girmiyorlar ve kiliseye de gitmiyorlardı.

Nihayet, bu düşmanca davranışlı halktan kurtulmak için, adadan ayrılmaya karar verdiler. Chopin, yürümekten yoruluyordu. Manastırdan kasabaya kadar uzanan bozuk yolu aşmak için ancak bir at arabası bulabildiler. Bu arabayla sarsıla sarsıla limana vardıkları zaman Chopin yine kan tükürmeye başladı. El Mallorquin buharlı gemisi, iskeledeydi. Onun kamarasına yerleştiler. Fakat gemi, aynı zamanda bir sürü canlı domuz taşımaktaydı. Barcelona limanına kadar, bu hayvanların acı acı bağırışları zaten hasta olan Chopin'in sinirlerini büsbütün perişan etti. Uykusuz ve bitik bir durumda Barcelona'ya vardıklarında limanda rastladıkları bir Fransız savaş gemisinin kaptanına George Sand bir mektup göndererek durumu anlattı. Kaptan, ikisini de savaş gemisine aldı. Geminin askerî doktoru birkaç saat içinde Chopin'in kan tükürmesini dindirmeyi başardı.

Limanda bulunan "Phenicien" isimli başka bir yolcu gemisiyle 25 Şubat 1839 günü Marsilya'ya vardılar. Oradan da doğruca, George Sand'ın kır evinin bulunduğu sessiz Nohant kasabasına ulaştılar.

Haftalar, aylar birbirini kovaladı. Chopin birçok mazurkalar, etüdler, noktürnler besteleyerek Paris'e geçti, orada konserler verdi. George Sand yeni romanlar kaleme almakla meşguldü. Bu arada, zamanın en ünlü sanatçıları Balzac, Delacroix, Louis Blanc, Edgar Quinet, Fontana, Pierre Leroux, Slovacki, Krasinski gibi kişiler, evlerinden hiç eksik olmuyor, fakat bu curcuna arasında, Chopin'in sihirli parmakları piyanonun tuşlarına değer değmez, bambaşka nitelikteki çarpıcı bir müzik sesi, gece olsun gündüz olsun, pencerelerden dışarı taşarak perde perde etrafa yayılıyordu.

George Sand, Nohant'ta yeni bir roman yazmıştı. Adı "Lucrezia Floriani" olan bu roman, 1846 yılında "Courrier Français" gazetesinde yayınlanmaya başlamıştı. Tefrikayı okuyan herkes anlamıştı ki, kadın kahraman "Lucrezia" gerçekte George Sand'ın kendisidir, erkek kahraman "Karol" ise, Chopin'den başkası değildir! Fakat, Prens Karol'un kişiliği o şekilde belirtiliyordu ki, her cümlede Frederic'e açıkça taş atıldığı belli oluyordu. Prens Karol, iyiydi, güzeldi ama gerçeklerle ilgisi yoktu. Sevgilisine "sahip olma" havasına kapılan, "acımasız, kuşkucu ve kıskanç bir kişiydi, çünkü zayıftı.."

Bu sözler Chopin'e dokunmuştu: "Gerçeklerle ilgilenmeyen, kıskanç, kuşkucu, acımasız, çünkü zayıf..."

1846 yılının Kasım ayında bir daha dönmemek üzere Nohant'dan ayrılmaya karar verdi. Birdenbire bastıran kış mevsimi boyunca buz gibi soğuk odalarda, hasta ve yalnız yeni besteler üzerinde çalışmaya uğraşıyordu. 1848'de Fransız ihtilali patlak verince kendini Londra'ya attı. Dokuz yıllık çok yakın bir beraberlikten sonra George Sand'den ayrılmak, duygulu bir sanatçı olan Chopin'i elbette ki sarsmıştı. Fakat duygularını kimseye sezdirmemek için büyük bir dikkat harcıyordu.

Londra'da beş konser verdikten sonra Fransa'ya döndü. Iyice yorulduğunu hissediyordu. Bir arkadaşına yazdığı mektupta şöyle diyordu: **"Keşke biraz daha genç olabilseydim, her gün kan tükürmeseydim, bu kadar çökmüş olmasaydım, belki yeni bir yaşantıya başlayabilirdim.. Artık ne mutlu olabilirim, ne de mutsuz. Hiçbir duygum yok. Tıpkı bir bitki gibiyim ve sonumun gelmesini bekliyorum."**

Chopin, bu satırları yazdığı günlerde henüz 38 yaşını bitirmemişti.

Yakın arkadaşlarından ünlü ressam Delacroix, kendi hatıralarında Frederic Chopin'in son günlerini şu cümlelerle anlatıyordu:

14 Nisan 1849 - Chopin'i ziyarete gittim. Ne kadar yorgun ve bitkindi. Güçlükle nefes alıyordu. Beni görünce, sevindi. Yalnızlığın acımasız bir işkence olduğunu anlatmaya çalıştı. Haklı olduğunu ve benim de bazen aynı duygularla dolu bulunduğumu söyledim. En büyük tesellisinin, kızkardeşi Ludvika'yı son dakikalarında görmek olacağını bildirdi ve bir kâğıda şu satırları karaladı: "Luduiko, ben hastayım, hiçbir doktor bana senin kadar şifa veremez.. Bilirsin, çoğu kimselerin kaprisleri vardır. Benim kaprisim de, şu anda seni yanımda görmektir, sevgili Ludviko.

Aynı yılın Ekim ayında iyice ağırlaşan Chopin, dört gün dört gece ölümle pençeleşti. George Sand'ın dışında bütün dostları etrafındaydı ve onun ayağa kalkabilmesi için yaşlı gözlerle bir mucize bekliyorlardı.

Beşinci gece hayata gözlerini kapayan harika sanatçının bedeni Fransız topraklarına gömülürken, kalbi yerinden çıkarılarak, sevgili kızkardeşi tarafından Polonya'ya götürüldü, Varşova'daki "Holy Cross" kilisesinde toprağa verildi.

Yıldönümleri

100 yıl önce

Öldüren sopa

1878 senesi Mayıs ayının 20'nci Pazartesi günüydü. Akli dengesizliği yüzünden tahttan indirilen V. Sultan Murat'ın, Çırağan Sarayı'nda mahpus bulunduğu Harem Dairesi'nde kalfalar, sabahtan beri yıkadıkları çamaşırı bitirmişlerdi. Bahçeye çıkıp asmak üzereydiler. Öğle vakti yaklaşmış, Sultan Murat'ın yemeği mutfaktan alınarak odasına çıkartılmıştı.

İşte tam bu sırada, sarayın rıhtımına bir mavna yanaştı. İçindekiler karaya atladılar. Bunun üzerine muhafız zaptiyelerle, karaya atlayanlar arasında bir boğuşma başladı.

Kadınlar şaşırmışlardı:

- Eyvah! Saray basıldı, diye feryat ediyorlar, oradan oraya koşuyorlardı.

O sırada, alt kattaki sofada göçmen kılıklı birkaç yabancı belirmişti. Bunları idare eden karışık sakallı, perişan sarıklı bir adam:

- Korkmayın kadınlar! Fenalık için gelmedik. Sultan Murat Efendimiz nerede? diye seslendi.

Sultan Murat, gürültüleri işitmişti. Ne olduğunu öğrenmek için merdiven başına geldi. Heyecandan rengi sapsarı, tiril tiril titreyen annesi Nakşidil Kadınefendi de yanındaydı.

Alt kattan gelen, "Sultan Murat, çok yaşa!.." sesleri, her tarafta akisler husule getiriyordu. Tam o sırada aşağıdaki seyrek sakallı adam, süratle merdivenlerden çıkarak, Sultan Murat'ın ayaklarına kapanmış:

- Sultanım! Size biat etmeye geldik, diye bağırmıştı.

Bu, Ali Suavi'ydi... Ali Suavi'nin sözleri üzerine, Sultan Murat'ın yüzünde bir tebessüm belirdi:

- Biraderi ne yaptınız? dedi.

Ali Suavi:

- Efendimiz, ona henüz bir şey yapmadık. Evvelâ zatı şahanenize biat edeceğiz. Sonra da onu tahttan indireceğiz, diye cevap verdi.

Ali Suavi, Sultan Murat'ın koluna girerek onu yavaş yavaş merdivenlerden indirmeye başlamıştı. Bu sırada merdiven altında Beşiktaş muhafızı Hasan Paşa, yanında tüfekli bir kaç zaptiye neferi ile belirdi. Hasan Paşa, Sultan Murat önünden geçinceye kadar bulunduğu yerde hareketsiz kaldı. Fakat tam Ali Suavi geçerken elindeki sopayı kaldırdı. Ve başına indirdiği şiddetli bir darbeyle, Suavi'yi kanlar içerisinde yere yuvarladı.

Bu, bir ihtilâlcinin sonuydu... Sarıklı olduğu kadar batılı, yeniliğe yönelik bir ihtilalcinin sonu... Ali Suavi, "Muhbir" gazetesinde yazı yazarken, Mısır meselesini kurcalamaya başlamıştı. Bu yayınını hoş görmeyen hükümetin kendisini tevkif edeceğini öğrenince, "Yeni Osmanlılar" ın ileri gelenleriyle Avrupa'ya kaçtı. Aziz'in hal'inden sonra İstanbul'a gelerek Sultan Hamit'e yanaştıysa da dengesiz hareketleri görüldüğünden, Mektebi Sultani müdürlüğünden azledildi. Bu olay, Sultan Hamit'e kinlenmesine neden oldu.

Sultan Murat'ın tekrar tahta çıkarıldığı takdirde işlerin düzeleceğine inananlarla birlikte, hayatına mal olan maceraya kalkıştı.

Ali Suavi, iç dünyası anlaşılmamış, tarih için meçhul kalacak bir kişiydi.

Ali Suavi'yi öldüren Hasan Paşa'ya, bağlılığının ödülü olarak Serencebey yokuşunda bir konak hediye edildi. Olayda kullanılan ve darbenin şiddetinden eğilen kanlı sopa, Sultan Hamit tarafından ilgiyle izlenildikten sonra, hayatının sonuna kadar Hasan Paşa'nın Beşiktaş Karakolundaki odasının duvarında asılı kaldı.

Hürriyet
Ürdün ve Irak orduları Filistin'e girdi
İnönü'nün Makalesi
CELÂL BAYAR DİYOR Kİ:
Mecliste münakaşalar

Hürriyet gazetesinin ilk sayısı

Ali Suavi

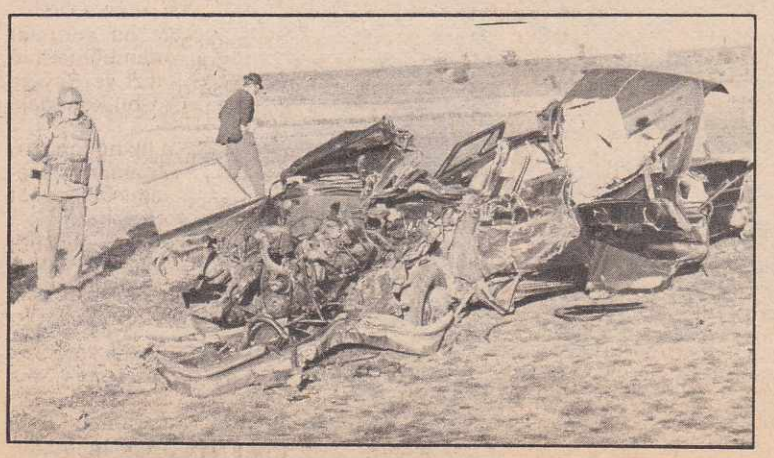

Karayolları Trafik Kanunu'nun kabul edilişi.

50 yıl önce

20 Mayıs 1928'de Uluslararası Sayıların Kullanılması Kanunu kabul edildi.

23 Mayıs 1928'de Türk Vatandaşlığı Kanunu kabul edildi.

30 yıl önce

1 Mayıs 1948'de, Türkiye'nin en büyük gazetesi Hürriyet'in ilk sayısı yayınlandı.

25 yıl önce

11 Mayıs 1953'te Karayolları Trafik Kanunu kabul edildi.

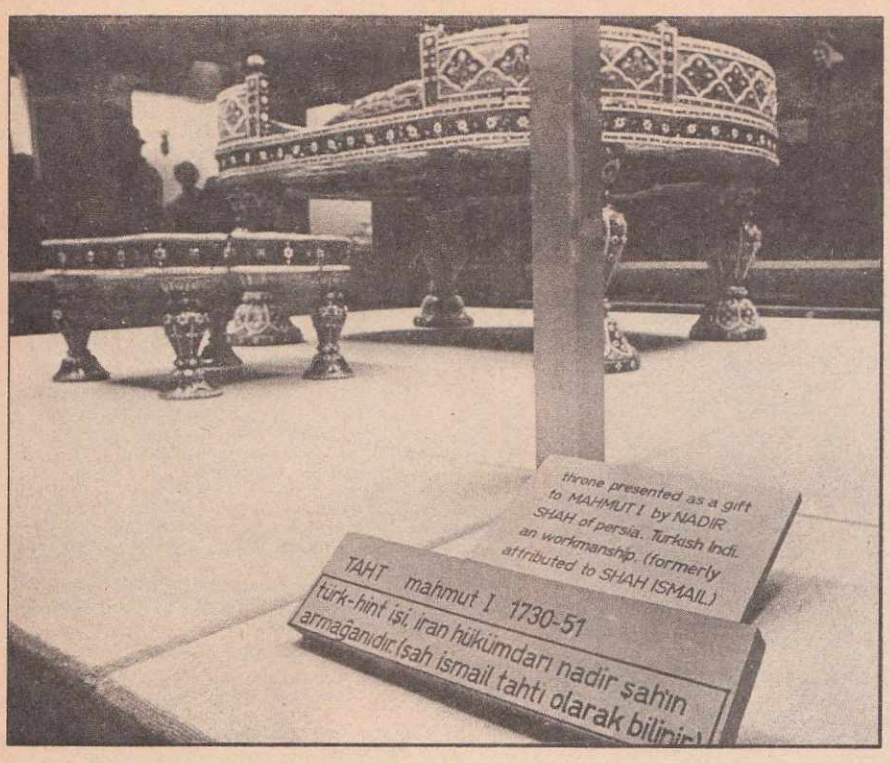

Şah İsmail'in tahtı olarak o kadar benimsenmişti ki vitrindeki gerçek kimliğinin yanına ziyaretçilerin isteği üzerine "Şah İsmail tahtı olarak bilinir" ifadesi ilave edilmişti

İran hükümdarı Nadir Şah'ın Sultan 1. Mahmut'a hediye ettiği kıymetli taht.

Hafızasını kaybeden taht

Topkapı Sarayı Müzesi'nin Hazine Dairesi'nde herkesin ilgisini çeken üzeri inciler, yakutlar ve diğer kıymetli taşlarla işlenmiş tarihi taht ülkemize nasıl gelmişti?

YEŞİL ve kırmızı renkte, deliksiz hürmüz inci ve kırmızı yakutla süslü yekpare altın kaplama dört ayak üzerine yine altın kaplama iki adet döşeme tahtası ve üzerlerine renkli mine işçiliğiyle inci ve yakut oturtulmuş dört adet kaplama altın etraf kuşağı ve keza üzeri inci ve yakut kakmalı yedi adet yan tahtasından ortasındaki bir adet büyükçe hindkâri elmaslı olmak üzere; yanında yeşil ve kırmızı renkte inci ve kırmızı yakutla işli dört adet altın kaplama ayak üzeri sade altın ve üstü işlemeli parlak tahta ve etrafı mineli kademeli altın Taht-ı Keykâvus bir parça..."

Daha o zamandan, hazinede bulunan bu muhteşem taht için, 1174(1760) tarihli ve 28 A numaralı Hazine defterinin 49. sayfasındaki kayıtta, böyle yazıyordu.

Neler neler dememişlerdi ki onun için? Neler yakıştırmamışlardı ki? En sonunda hep beraber karar vermişlerdi. Bu, olsa olsa Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran'da yendiği Safevî hükümdarı Şah İsmail'in altından aldığı taht olmalı diye.

Kimsenin elinde bir delil yok ki aksini iddia etsin. Sonunda oturtmuşlar bir vitrinin içine ve hazinenin en mutena yerine koymuşlar.

Yıllar yılları kovalamış, en sonunda müzeciler düşünür olmuşlar, bu Şah İsmail'in ise "Çaldıran Savaşı Ganaim Defteri"nde kaydı olması lâzım. Lâkin bu sefer, Çaldıran'ın Ganaim Defteri'ni koydunsa bul. Halbuki, kayıtların kayıtlarında bu defterin var olduğu yazılı imiş. Her ne hâl ise, böylece gelinmiş 1963 yılı Mayıs, Haziran aylarına. O sıralarda bir gün, müze elemanları, saray arşivinin kuytu ve karanlık köşelerine saklanmış Çaldıran Ganimetleri Defteri'ni bulup çıkarıvermişler. Uzmanlar derhâl üstüne üşüşmüşler defterin, ümitle sayfalarını çevirmişler ama ünlü tahtın izine rastlamak mümkün olamamış...

GERÇEK KİMLİĞİ MEYDANA ÇIKIYOR

O zaman gerçek kişiliği meydana çıkmış bu sorunlar yaratan tahtın, Şamdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin "Müri-üt Tevarih", Mehdi'nin Tarih-i Nadiri İzzi ve Seyyid Hakim'in tarihindeki yazılarla ve Ziya Erkins'in bu konudaki çalışmalarıyla... Şöyle ki:

18. yüzyılın ortalarında Avşar Hanedanının ilk hükümdarı Nadir Şah, Hindistan'a bir sefer yapıyor. Afganistan üzerinden Hint topraklarına giriyor. O zamanlar ismi Cihanabât olan Delhi, Timur İmparatorluğu'nun merkezidir. Hint hükümdarı Mehmet Han, Nadir Şah'a yeniliyor. Tahtını muhafaza etmek, hatta İran'a bağlı bir hükümdar olmak şartını kabul ederek, bütün Delhi'nin milyarlar değerindeki hazinelerini Nadir Şah'a bırakıyor.

O sıralarda İran'lılarla Türkler arasında da bir çok kavgalar olmakta, devamlı bir barış hasreti çekilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'yla hoş geçinmek arzusunda olan Nadir Şah, bir elçilik heyeti muhafazasında Osmanlı Hükümdarı I. Mahmut'a aralarında sözünü ettiğimiz tahtın da bulunduğu bir takım hediyeler gönderiyor. Ve ünlü taht da böylece Topkapı Sarayı'na gelip yerleşmiş oluyor.

Tavan arası

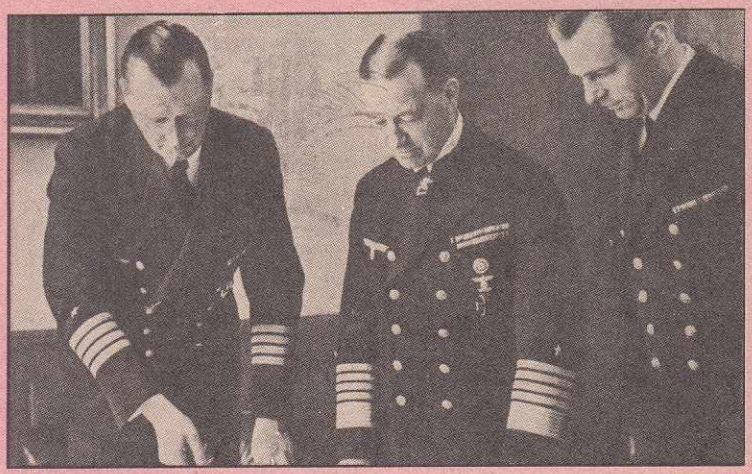

"Korutürk'ün çiçeği oturarak alınmaz"

Deniz Kurmay Binbaşı Fahri Korutürk, önce Roma, sonra da Berlin Büyükelçiliğimiz nezdindeki Deniz Ataşeliği görevini yaparken, o zamanki Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Büyük Amiral Raeder'le tanışmış, kendisinin takdir ve sevgisini kazanmıştı.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra Fahri Korutürk, Oramiral ve Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak, Alman Deniz Kuvvetlerini ziyarete gittiği zaman, iyice yaşlanmış olan Amiral Raeder'in hastanede yatmakta olduğunu haber alınca, genel sekreteri ve Bonn Deniz Ataşemiz vasıtasiyla, kendisine sağlık dilekleriyle bir de çiçek yollamıştı.

Amiral,çiçeğin kimin tarafından gönderildiğini öğrenince, "Korutürk'ün çiçeği oturarak alınmaz. Hemşireler, lütfen beni ayağa kaldırınız" demiş ve hemşirelerin koltuğunda ayağa kalkarak buketi öyle almıştır.

Meğer, eski Türkçe basılmış

Resimde gördüğünüz, yıllardır girdik, giremedik diye tasasını tuttuğumuz Ortak Pazar anlaşmasını ihtiva eden dört cilt, sonradan yapılan eklerle o hale gelmiş ki, ilgililer "Sondan başa doğru okunduğu takdirde ancak bir fikir edinilebilir" diyorlar.

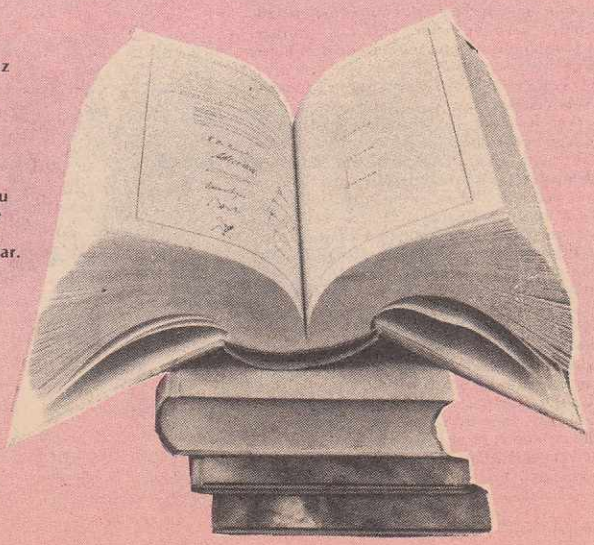

"Mesele getirme de"

Bazı isimler vardır ki, kendi ülkelerinden çok dış memleketlerde olumlu-olumsuz şöhret sahibidir. Sultan Aziz'in son, Sultan İkinci Abdülhamit'in ilk saltanat devirlerinde, Rusya çarlığını İstanbul'da temsil eden General İgnatiev gibi...

Ülkesiyle Osmanlılar arasında durmadan mesele çıkarmasıyla tanınan İgnatiev, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının başlıca hazırlayıcılarından olduğunu öğünerek söylerdi.

General İgnatiev, belki görevinin gereği, dışarıya sık sık yaptığı seyahatlerden dönüşte tanıdıklarına getirdiği hediyelerle de ün sahibiydi.

BİR NEZAKET ZİYARETİ

Yine böyle bir yolculuğa çıkarken, Hariciye Nazırı Keçecizade Fuat Paşa'ya veda ziyaretine geldiğinde sordu:

-Rusya'dan bir isteğiniz var mı? Size ne getireyim paşa hazretleri?

Karşısındakinin, Balkan Slavlığı, Ortodoks Kilisesi, Osmanlı azınlıklarını tahrik, sınır anlaşmazlıkları gibi binbir konudaki kışkırtmalarından dertli Fuat Paşa, biraz düşündü, sakin ve ciddi cevap verdi:

-Rusya'dan bana yeni bir mesele getirme de, hiçbir şey istemem!..

Roma TV'sinde bu akşam ne var?

Roma müzelerinden birinde bulunan bu ilginç mermer heykel acaba neyi temsil ediyordu?

Sakın televizyonun akşam haberlerinde, o gün bir basın toplantısı yapan "Demokrat Roma Partisi" lideri Cassius Caspagus'u gazetecilerin sorularına cevap verirken gösteriyor olmasın...

Pek iyi, sonradan ne olmuş Roma TV'sine: Programlarının sıkıcılığından herkes TV cihazlarını mühürletince, parasızlıktan kapanmış olacak..

Şapka o şapka ama, altındaki Napoleon değil

Osaka'daki bir nakliyat şirketinin müdürü olan Tokutaro Tomioka'nın hayattaki tek arzusu Fransız İmparatoru Napoléon'a benzeyebilmek. Oysa bu iki ayrı çağın ve iki uzak dünyanın insanları arasındaki tek benzerlik boylarından ibaret. Ama Tomioka'nın bu durumdan yıldığı söylenemez. Hiç olmazsa benzemeye çalıştığı insanın davranışlarını benimsemek, onun ve çağının giyecek ve aksesuarını toplamakla bu tutkusunu bir dereceye kadar tatmin ettiğine inanıyor.

En son olarak Napoléon'un 1810 yılında giydiği şapkasını tam 4,5 milyon lira ödeyerek eline geçiren Tomioka, "Bu şapkayı kafama geçirdiğimden beri dünya görüşüm değişti" diyor.

İlk "yaylacı" kimdi?

"Yayla" kelimesi, Parlamento edebiyatımıza Demokrat Parti zamanında girmiştir. İsim babası da Sıtkı Yırcalı'dır.

Eski Meclis'in salonu, arkaya doğru yükselerek anfi şeklinde yapılmıştı. Başka memleketlerde salonların bu kısımlarına "Plato Yayla" ismi verilir. Yırcalı, Fransız devriminin meşhur Konvansiyon'unda, bu yerlerde oturanlara verilmiş "Monta: Gnard: Dağlılar" ismini hatırlatan "yayla-yaylacılar" kelimeleri ile grup içindeki muhalefete kolay unutulmayacak bir isim takmış oluyordu.

Herkes Sıtkı Yırcalı'yı, özellikle Demokrat Parti'nin son yıllarında, bazen salonun en düz yeri olan hükümet sıralarında, çoğu zaman da yaylanın en gerisinde oturur görmeye alışmıştı..

Akılları neredeymiş?

NEMRUT DAĞI MALATYA'NIN PÖTÜRGE İLÇESİ İLE ADIYAMAN'IN KÂHTA İLÇESİ ARASINDA ANLAŞMAZLIK KONUSU OLDU

Her yıl, binlerce yerli ve yabancı turistin akınına uğrayan Nemrut harabeleri, Malatya'nın Pötürge ilçesi ile Adıyaman'ın Kâhta ilçesi arasında anlaşmazlık konusu olmuştur. Pötürge ilçesine bağlı Adıyaman sınırındaki Kocaöz köyü halkı, Nemrut dağının kendilerine ait olduğunu, bunu belgelerle kanıtlayacaklarını, bu yolda ölümü bile göze aldıklarını öne sürmüşlerdir.

Adıyaman'ın Kâhta ilçesine bağlı Kirman köyünde oturan Sabri Bozkurt adlı bir yurttaş da Pötürge mahkemesine başvurarak, Nemrut dağı çevresindeki arazilerin kendilerine ait olduğunu belirtmiş, bunun üzerine Bekir Aktulun da "Kirman köyü Nemrut dağına 30 kilometre uzaklıkta, Sabri Bozkurt'un arazisi varsa, tapusunu göstersin" demiştir.

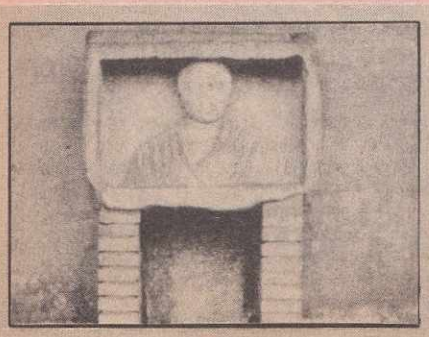

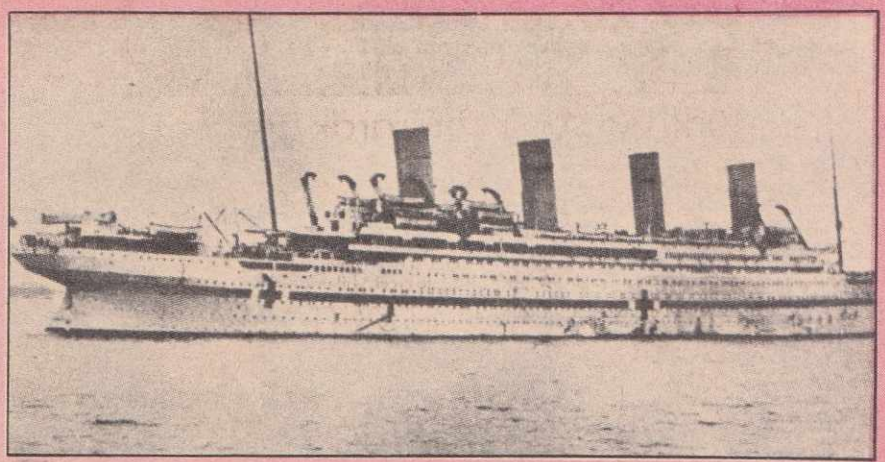

Britannic'in sırrı

Yüzü koyun yere yatmış olan ihtiyar kadın, önündeki kalın camın arkasında gördüklerini ilgiyle izliyordu. Gördükleri arasında neler yoktu ki; yosunlar, balık sürüleri ve bundan tam 62 yıl önce batmış kocaman bir gemi..

Savaşta yaralanan İngilizleri almak üzere Çanakkale'ye doğru yola çıkan Britannic hastane gemisi, buzdağına çarparak Atlantik'in sularına gömülen Titanic'in kardeşiydi. Ege denizinin Yunanistan sularına yakın bir yerinde, üst üste üç esrarengiz patlamayla batmış, içindeki 1106 kişiden çoğu boğulmuştu.

Patlamanın nedeni, düşman denizaltıları tarafından atılmış bir torpil mi, yoksa serseri bir mayın mıydı? Bir hastane gemisinin torpillenerek batırılmasının insanlık dışı olduğunu ileri süren İngilizler, o yıllarda Almanları suçlamışlardı.

Su altı sırlarını araştırmakla tanınan Kaptan Jacques Cousteau, "Calipso'nun Maceraları" adlı TV dizisi için yaptığı çalışmalar esnasında Britannic gemisinin enkazını bulmuştu.

Geçen aylarda memleketimize yaptığı ziyaretten dönerken, aynı noktada araştırmalarını genişleten Cousteau, bu sefer "Deepstar" adındaki dalma kapsülüyle, o zamanki Britannic personelinden 61 yaşındaki hemşire Sheila Mitchell'i de denizin altına indirmişti.

Bütün bu çalışmalardan elde edilen netice, 260 metre boyunda lüks bir oteli andıran geminin bir mayına çarparak batmış olması ihtimalini kuvvetlendiriyordu.

Ama asıl gerçek, hâlâ Britannic'in kendisiyle birlikte Ege Denizi'nin 130 metre derinliğinde yatmakta..

129.000 dolarlık

Reklamcıların Amerikan TV seyircisine oynadığı çirkin oyun, aradan geçen zamana rağmen unutulmadı? 21 soru yarışmasında bütün rakiplerini yenen Charles Van Doren en büyük ödülü nasıl kazanmıştı?

LA Traviata'daki ünlü Sempre Libera aryasını okuyan sopranonun oyundaki adı nedir? Kameraların karşısında camdan kulubenin içerisindeki genç adam, alnını kırıştırıp gözlerini yumarak sorunun cevabını belli bir güçlük içerisinde hatırlamaya çalışırken kendi kendine mırıldandıkları da olduğu gibi mikrofona yansıyordu: "Neydi Tanrım? Bir partinin sonunda söylüyordu. Evet, Vi, Vi..Violetta gibi bir isimdi..Tamam buldum Violetta!"

Cevapla beraber monitorun önündeki ışıklı tablodaki rakamlar birden değişerek yenilerini yazdı: 129.000 dolar!

1956-1957 yılı kış aylarıydı. New York'taki NBC televizyon stüdyolarının bir süredir her Pazartesi akşamı saat 9'da bir ilaç firmasının reklamı olarak yayınladığı "21 Soru" programı o akşam işitilmemiş bir sonuçla sona eriyordu. 30 yaşındaki yarışmacı Charles Van Doren programın başından ber sürdürdüğü yarışmayı o gece son suale de teklemeden verdiği doğru cevapla tam başarıyla bitiriyor ve Amerikan gençliğinin temsilcisi 129.000 dolar ödül alıyordu.

Tam 129.000 dolar.. Ekran başındaki milyonlarca Amerika'lıyı kıskançlıktan çatlatacak kadar büyük bir para. Ama seyircinin asıl ilgisini çeken nokta başkaydı: Haftalardır en zor sorulara dahi makineli tüfek gibi takır takır cevabı *yapıştıran bu koca ağızlı çekik gözlü delikanlı Amerika'nın* genç kuşağını temsil etmiyor muydu? Yıllardır havai eline kitap almayan genel bilgiden yoksun olarak nitelendiren ve horlanan bir kuşağı: Bütün Amerika'nın göğsü iftiharla kabaracaktı o akşamdan itibaren bilgi küpü gençlerini düşünerek...

Van Doren ismi Amerika'nın yayın ve edebiyat alanlarına yakın olanlar için yabancı değildi. Charles'in babası Mark Van Doren Politzer ödülünü kazanmış bir şair,annesi editör ve roman yazarıydı.

Harika adam Charles Van Doren'in gelişmesi yavaş başlamıştı. Bir buçuk yaşına kadar yürüyememiş ancak iki yaşında konuşabilmişti. Buna rağmen okumaya küçük yaşta başlamıştı. Babası, oğlunun şöhreti üzerine eve doluşan gazetecilere duvarları çepeçevre kaplayan kitaplıklardaki yüzlerce kitabı göstererek soruyordu, "bu evde okumamaya imkan var mı?"

129.000 DOLARLA NE YAPILIR?

Charles Van Doren,genç yaşta gelen şöhretinin keyfini iki yıl sürdü. Bir yandan Columbia Üniversitesi'ndeki İngilizce öğretmenliği görevine devam ediyor, diğer yandan yılda 50.000 dolar maaşla NBC televizyon şirketinde çalışıyordu. Artık sokakta yabancılar yolunu kesiyor "bu kadar parayla ne yapacağını" soruyorlardı. Aldığı kucaklar dolusu mektubun içinde evlenme teklifleri çoğunluğu teşkil ediyordu. Terzisi diktiği elbiselerden para almıyor,lokantalarda hesap ödeyebilmek için ısrar etmesi gerekiyordu.

Kendisinin kazandığı parayla yapmak istedikleri ise hiç de aşırı sayılmazdı. 1948 modeli Studbaker arabasını bir

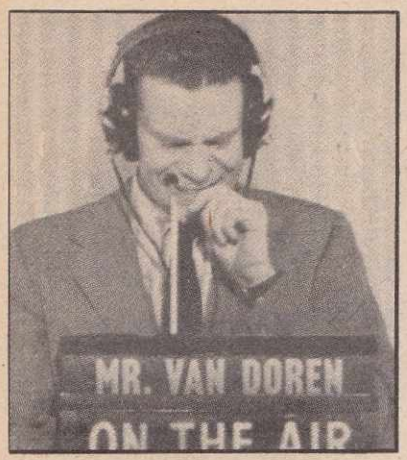

Bazı sorulara cevap verebilmek hiç de kolay olmuyordu yarışmacı Van Doren için. Beyzbol tarihinden, Pasifik adalarının isimlerine kadar türlü konuları kapsayan sorular gitgide zorlaşıyordu.

şike

190 SL Mercedes'le değiştirmek yetecekti ona.

Böylece her şey yolunda giderken ufak tefek olaylar da mide bulandırmıyor değildi. Daha 1957 ilkbaharında Doren'in yarışmadaki rakiplerinden Stempel adlı bir şahıs ödül olarak payına düşen parayı az bulmuş olacak ki basına bazı açıklamalarda bulunmuştu. 21 soru programında soruların cevaplarının yarışmacılara evvelden verildiğini iddia eden Stempel'in bu açıklaması o zaman için pek dikkati çekmemiş NBC'nin sıcağı sıcağına yaptığı yalanlamayla unutulup gitmişti.

Ne var ki, bu olayın üzerinden iki yıl geçmeden bir yarışmacının daha aynı şekilde ihbarda bulunarak deliller ortaya koyması, bazı ilgililerin artık olaya eğilmesi gerektiğini göstermişti. James Snodgrass adlı asıl işi artistlik olan bu ikinci yarışmacıdan, program esnasında yedi cücenin isimleri sorulduğunda altısını sayması yedincisini de hatırlayamamış görünmesi istenilmişti. Halbuki Snodgrass, ekran karşısında kendisine verilen talimatın aksine cücelerin yedisinin de isimlerini sıralayıvermiş, böylece yapımcıların soğuk terler dökmesine neden olmuştu. Bununla kalsa iyi, program esnasında ne şekilde davranacağına dair kendisine verilen yazılı talimatı da gazetecilere gösterince kızılca kıyamet kopmuştu.

Bu sefer olanlar 21 soru programında büyük ödüller kazanan gelmiş geçmiş bütün yarışmacıların şöhretine gölge düşürmüştü. Tabii ki bunların başında da Charles Van Doren geliyordu.

Olaya el koyan Senato Tali Komitesi, tanıklığına müracaat ettiği ünlü yarışmacıyı hiçbir yerde bulamadı. Bir kaç gün sonra Amerika'nın belli başlı gazete yazarları Van Doren'den bir mektup almışlardı. "Yanılmıştım" diye başlıyan mektup daha ziyade bir itirafnameydi.

Bütün iş, program yapımcılarının ısrarıyla başlamış, kendisine yılbaşı hediyeleri için verilen 5.000 dolarlık avans yüzünden danışıklı dövüşüklü bu oyundan sıyrılamamıştı.

Bir kaç defa buna son verilmesini ve yarışmaya dürüst şekilde devamı istemiş olmasına rağmen...

Sonunda komite üyesi senatörlerin sorularına cevap veren Van Doren, "Hayatımın son üç yılını unutmak için veremiyeceğim şey yoktur " derken ilave ediyordu: "Yanılmıştım aldatılmıştım. " Salonda çok kişinin yanaklarından yaşlar süzülüyordu, belki kendisini son kez ekranda gören TV seyircilerinin de...

Bu olayları izleyen günlerde, hem Columbia Üniversite'sindeki hem de NBC'deki işini kaybeden Van Doren mahcubiyetten kimsenin içine çıkamaz olmuştu. Başkan Eisenhower, "Amerikan halkına oynanan çok kötü bir oyun" olarak nitelendirmişti olan bitenleri. Son söz ise Moskova'da yayınlanan Izvestia"dan geliyordu, "Amerika'da özel sektörün elinde bulunan TV şirketleri böyle dalavereli yarışma programlarıyla reklam gelirlerini artırmak amacını güdüyorlar.

Yarışmacı Van Doren Senato Tali Komitesi önünde tanıklık yapıyor.

Bir gönülde dört sevda

Eskiler dört eşi birden nasıl idare ederlermiş? "Marifetname" adlı ansiklopedik eserin yazarı olup zamanının da pek mühim ulemasından sayılan Erzurumi İbrahim Hakkı Efendi Hazretlerinin "Hasankale"deki dört hanımına birden İstanbul'dan yazdığı, kitabından daha marifetli bir mektubunu aşağıya koyuyoruz.

İZZETLİ, hürmetli, muhabbetli, hakikatli, adamlıklı, şefkatli, hatırlı, gönüllü, asıllı usullu, akıllı, iz'anlı, hünerli, marifetli, üslûplu, yakışıklı, güzel huylu, tatlı dilli, uzun boylu, ince belli, kıl ayıpsız hatunum, helâlim Firdevs hatun huzuruna: Derunu dilden ve cânü gönülden selâmlar ve dualar edip ol mübarek nazik hatırın sual ederiz. Hüdanın birliğine emanet veririz. Benim nazlı yârı gamküsarım, benim şenliğim, keyfim, benim canım Firdevsim, neylersin? Nişlersin? Ne keyftesin? Ne fikirdesin? Ne haldesin? Ne demdesin? Benim güzelim, garip gönlünü ne ile eğlersin? Okur musun, nakış mı işlersin? Oynar mısın, güler misin? Benim gönlüm senin hayalinle eğlenir, sen nicesin? Keşke sizi getirsem bu vilâyetleri seyrettirsem; zira sensiz canım rahat olamıyor. Benim güzel keyfim, senden ayrılmak ne çetin ahvalmiş bilmezdim. Hak Tealâ gönül hoşluğiyle bir dahi dünya gözüyle görüşmek müyesser eylesin amin. Firdevs Firdevs o saçların seveyim, Firdevs Firdevs o başın seveyim, o kaşın seveyim, o gözün seveyim, o yüzün seveyim, ayıpsız canın seveyim. Sakın benden küsmeyesin ki gönlüm sıkılmasın. Kusurlarımı affet, âhiret hakkını helâl eyle... Bu uçkuru bana yadigâr mı verdin, yoksa bununla beni bağladın mı? Zira yadigâra ne hacet hiç hatırımdan çıkmadın, gözüm önünde dursun. Böylece apayan gönlümdesin.. Allaha emanet olasın. Bin tabaka kâğıt yazsam seninle sözlerim tükenmez. Hele yavaş; inşallahü teâlâ ramazan geceleri sabahlara değin sana çok çok gördüğüm, işittiğim hikâyeler söylerim. Her gördüğüm, işittiğim pâk şeyleri ve esvapları size lâyık görürüm; eğer fırsatım olursa alırım, yoksa siz sağ olunuz; birer hamaylı getirürem. Şimdilik mektubum boş olmasın için bir pâk bürüncük gömlek göndermişim, mazur olsun. Sizin hevesinize çermiği yaptırırım (çermik = yerden kaynıyan sıcak sulu hamam, Hasankale'de böyle sıcak sular pek çoktur); inşallah tamam olanda sizinle bir gece anda çimeriz (çimmek = yıkanmak). Gönlünüz her ne meyve isterse şehirden getürdesiniz, meyvesiz kalmıyasınız. Haftada iki kere çaylara, bahçelere çıkasınız, hapsolmıyasınız, rahat olasınız. Allahın birliğine emanet olasınız. Ömrün uzun olsun, amin ya muin ★ Ve

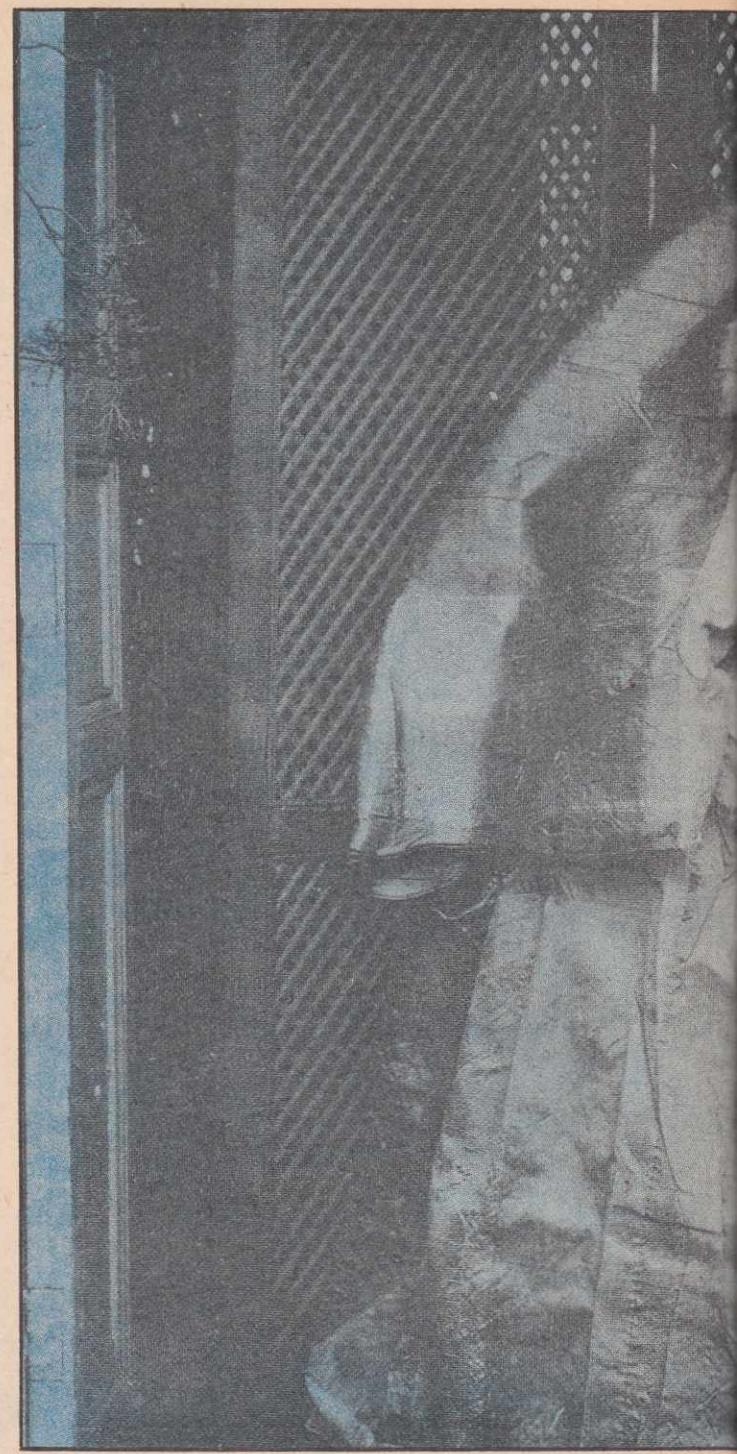

İbrahim Hakkı Efendi, Erzurum'un Hasankale kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. Tahsilini yaptıktan sonra, seyahate çıkmış ve Siirt'in Tello köyünde Kadiri şeyhlerinden Şeyh İsmail Fakirullah'a intisap ederek şeyhinin vefatında kendisine halef olmuş ve 1780 de vefat ederek orada gömülmüştür. Kendisinin ikisi basılmış olarak kırk eseri vardır. Yalnız din ve ahlâktan değil, çeşitli ilimlerden de bahseden basılı "Marifetname" adlı meşhur eseri ansiklopedik nitelikte-dir.

Firdevs, Fatma, Züleyha ve Belkıs isminde dört hanı-

mı varken, Tello'da şeyhinin kızı Hanife'yi de nikâhına aldığı vakit, Şer'i Şerif'in ancak dörde kadar müsaade ettiği hatırlatıldığında, "O, size göredir, ben müçtehidim,, diyerek kendisinin dinî bahislerde müstakil söz sahibi olduğunu anlatmıştır.

Bir münasebetle İstanbul'da bulunurken, Hasankale'deki eşlerine yazdığı tarihsiz mektup, hepsine birden bir kâğıda ve hiç bir satır başı yapmadan yazılmıştır ve noktasızdır. Ancak okumayı kolaylaştırmak için, tarafımızdan noktalanmış ve her eşine başladığı yerde de gene tarafımızdan birer yıldız konmuştur.

izzetli, hürmetli, muhabbetli, hatırlı gönüllü, asıllı usullu, akıllı sabırlı, güzel huylu, tatlı dilli, hanım yapılı, güleç yüzlü, alçak gönüllü dervişim, ehlim helâlim Fatma hanım huzuruna: Deruni dilden ve cânü gönülden selâmlar ve dualar edip mübarek hatırın sual ederiz ve Hüdanın birliğine emanet veririz. Benim yarigârım, benim gamküsarım, benim aklım fikrim, benim canım, hanım, neylersin? Nişlersin? Ne fikirdesin? Ne haldesin? Ne demdesin? Benim yükümü çeken, benim hatırım sayan, benim ateşime yanan!.. Selâmet kurtuldun mu? (galiba gebe olacak...) Allah emeklerin zayi etmesin. Ben isterdim ki senin bu hizmetinde bulunayım, ama takdir böyle imiş. Şimdi bir selâmet haberin müjdesini bekliyorum... İstanbul'un suyu ve havası bana hoş geldi; öyle ki gayet şişman kişi oldum... Benim canım helâlim, mektubumuz boş olmasın için şimdilik sana bir İstanbul gömleği yolladım, mazur olsun. Sonra ben gelende görelim ne müyesser olur? Hak Tealânın yanında aziz olasınız. Ben senden çok razıyım, Rabbin de senden razı olsun. Cümlemizi Firdevsi âlâya götürsün, melek huylu, âlemin nuru hânım. Allahın birliğine emanet olasınız amin ya muin ★ Ve izzetli, muhabbetli, hakikatli, şefkatli, gayretli, edepli, helâlim Belkis hatuna: Selâmlar edip mübarek hal ve hatırın sual edip Hüdaya emanet veririz. Benim iyazı hassım (İje = Çağatayca; arkadaş), benim pak arı tavırlı yosmam, benim derdimi, belâmı çeken emektarım! Keyfin nice? Neylersin? Ne haldesin? Ne demdesin Bacılarınla hoş tatlı mısın? Hatırım için cümleye izzet, hizmet eder misin? Gülsün hatunun (kızları) keyfine gider misin? Sana gene cefa eder mi? Benim yarim, benim Allahlık ehlim, gurbet elde seni unutmam. Sen benim gene evvelki iyazı hassımsın. Hiç gönlüne bir gam ve elem getirme, keyfini aç. Allahü Teâlâ muinin olsun; sağ selâmet seni bana bağışlasın. Bir dahi dünya göziyle görüşmek müyesser eylesin amin. İnşallahü Teâlâ ramazandan evvel gelende sizlere birer armağan getirürem; ama şimdilik bir İstanbul gömleği gönderilmiştir ve Gülsüne de bir cici mest yollanmıştır. Hemen Allahü Teâlâ cümlenize can sağlığı ve gönül hoşluğu ihsan eylesin amin ★ Ve izzetli, hürmetli, muhabbetli, hakikatli, hatırlı gönüllü,himmetli, sabırlı, marifetli, akıllı gayretli, şefkatli, güzel yüzlü, şirin sözlü, melek huylu, çelebi kollu, nazik elli, ince belli, şirin yıldızlı, has odalığım, oğlum annesi, gönlüm cananesi, incu danesi, hatunum ve hanım küçük kadın Züleyha hatun huzuruna: Candan selâmlar ve gönülden dualar edip ol mülâyim hatırın kat kat sual ederiz; Allahın birliğine emanet veririz. Benim küçük kadınım, benim âşık paşam, benim gözüm, benim sırdaşım, benim dervişim, benim emektarım, ne keyftesin? Ne haldesin? Ne demdesin? Neylersin? Nişlersin? İyi misin? Hoş musun? Allah muinin olsun. Hak Teâlâ canına sağlık, gönlüne hoşluk versin. Tanrı seni bana bağışlasın; bir dahi dünya göziyle görüşmek müyesser eylesin amin. Aceb cihanda senin gibi var mıdır? Zilhem, Zilhem! O tatlı canını seveyim; o tatlı bakışlarını seveyim; hiç fikrimden gitmezsin, böylece ayan gönlümde dursun. Benim nazik âşıkım, senin için yollarda ve İstanbul'da besteler yazıyorum ve öğreniyorum ki inşallah gelende seninle ses sese verelim de türlü türlü besteler, güzel güzel kitaplar okuyalım, Allahü Teâlâya âşık olalım, safalar edelim. Bir küçük kadın gördüm, hemen sana benzettim. Selâm sabah ettim, sesi dahi sana benzerdi; senin hatırın için sokak ortasında ana yarenlik edip ahvalini sordum. Bir ihtiyar kocası varmış zindanda, ana ekmek götürürmüş. On kuruş borcunu vererek anı halâs edip sevabını sana bağışladım. Allahü Teâlâ senden razı olsun, zira ben senden yer gök dolusu razıyım. Allah Şeyh Osmanı (oğulları) bize bağışlasın amin ve cümle küçük kadınlar sana kurban olsun ve büyük kadınlar bacılarına kurban olsunlar. Benim hakkımda siz bana dünyalar değersiniz. Hak Teâlâ dördünüzü bana dünyada bağışlasın ve âhirette Firdevsi âlâda dahi sizi bana versin amin ya Erhamürrahim; dahi ben kim senin fikrinde ve hayalinde değilim. Bu muhabbetnamem boş gelmesin için her birinize birer bürüncük gömlek irsal olundu, şimdilik mazur olsun. İnşallah yakında vademiz tamamında ağa efendimizden destur aluruz ve gelip sizinle çermikte çimeriz; zira bu çermiği sizin hevesinizle yaptırdım. İnşallah elime akça girerse camus çermiğinde sizin için bir küçük kümbed yaparız. Siz gidende ol küçük çermiği yasağ edersiz. Tenha safayla çimer çıkar, pâk olursuz. Sizinle ol kadar çok sözlerim vardır ki bir ay yazsam tükenmez..."

NE ACABA?

Gençlik yıllarımızın en güzel filimleriydi...

Televizyonsuz yılların en büyük eğlencesiydi sinema, hayatımızda iz bırakan bir sürü filmiyle. Aradan yıllar geçtikten sonra acaba hangisinin ismini hatırlayabiliyoruz? İşte size geçmiş zamanların en güzel filmlerinden bir kaç tanesi, bakalım kaçının isimlerini hatırlayabileceksiniz?

1 Meşhur bir yazarın aynı ismi taşıyan romanından beyazperdeye aktarılmış bir filmdi. Konu Birinci Dünya Savaşı'nda geçiyordu. Lew Ayres, filmin baş aktörü olarak bir Alman askerini canlandırmıştı.

2 1932 yılında zamanın en ünlü iki sinema sanatçısı bu filmde bir araya gelmişlerdi: Greta Garbo ve John Barymore. Sonuç, sinema tarihinin klasikleri arasında sayılan bir eser olmuştu.

3 Manderley isimli bir şatoda geçen ve hafızalardan kolay kolay silinmeyecek bu filmde, Laurence Olivier ve Joan Fontaine oyunlarıyla seyirciyi büyülemişlerdi. Filmin yönetmeni Alfred Hitchcock'dur.

4 Konusu, Amerikan iç savaşı sıralarında geçiyordu. Amerikalı bir kadın yazarın romanından alınan eser gişe rekorları kırmıştı. Romandaki Scarlet'i Vivien Leigh canlandırıyor, diğer rolleri de Clark Gable ve Leslie Howard paylaşıyorlardı.

5 Humphrey Bogart ve Ingrid Bergman'ın ölümsüz eseri. Bir Kuzey Afrika limanında geçen büyük bir aşk ve macera filmi. Daha geçen yıl, televizyonda, yıllarca evvelki ilgiyle bir kere daha izledik.

6 Üç yıl süren bir savaştan sonra vatanına dönen Fredric March'ın yaşadığı olayları duygusal bir biçimde anlatan sahnelerin önem kazandığı filmde Fredric March'a o yılların ünlü artisti Myrna Loy eşlik ediyor.

Cevaplar: 1-Garp cephesinde bir şey yok, 2-Büyük Otel, 3-Rebeka, 4-Rüzgar gibi geçti, 5-Kazablanka, 6-Hayatımızın en güzel yılları.

NERESİ ACABA?

Tarih okurken sık sık rastladığımız isimlerden seçtiğimiz ve bu sayıdaki bulmacamızın bir bölümünü teşkil eden karikatürlerde adı geçen yerlerin yurdumuzun neresinde olduğunu biliyor musunuz?

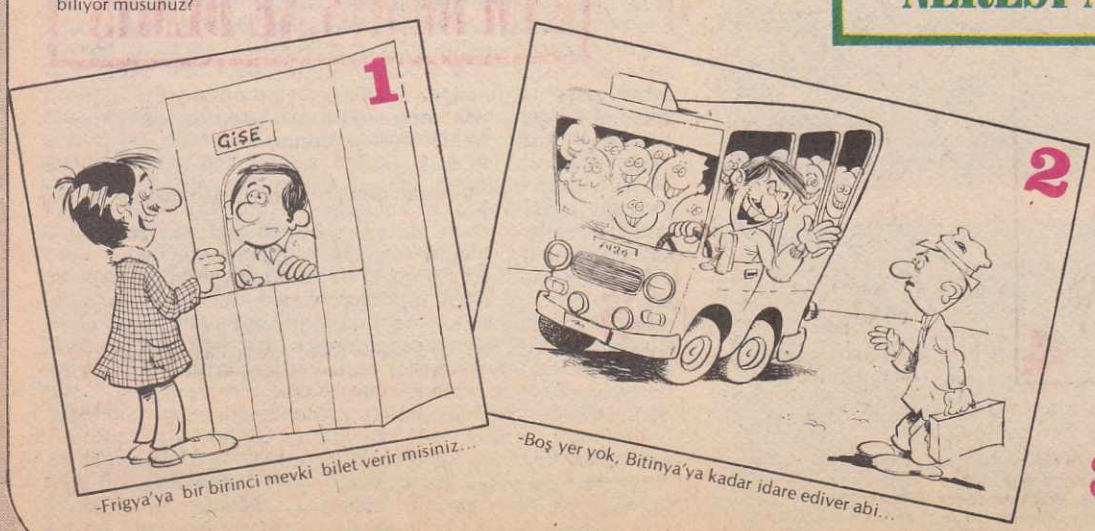

SOLDAN SAĞA:

1- Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da (yeni Türk devletini kurmak üzere) ayak bastığı kentimiz, İkinci Dünya Savaşında 7 Mayıs 1943 tarihinde Alman-İtalyan kuvvetlerinden kurtarılan Kuzey Afrika kenti, 2-KAVİMLER GÖÇÜ sırasında Avrupa'ya geçen (ve VANDAL devletinde önemli rolleri bulunan) bir Orta Asya kavmi, Süleyman Peygamber ile maceraları meşhur olan Belkıs'ın ülkesi, 3-Bir çalgı..Bir ilimiz..Bir mastar eki, 4-Klâsik Türk Edebiyatı'nın ünlü şâirlerinden biri (ki, asıl adı Yusuf'tur), ön adı Felix olan çağdaş bir İspanyol yazarı, 5-BEYGİR GÜCÜ anlamındaki harfler, İslâmiyetten önce Arap bedevî kabîlelerinin taptıkları güneş tanrıçası, Alaz, 6-Antlaşma (eski dil), Mitolojide Zeus ile Eris'in kızı olan kötülük tanrıçası, Su, 7-Cemal Gürsel Paşa'nın ordudaki lâkabı, Osmanlı Devletinin 1718-1730 yılları arasındaki dönemine adını veren çiçek (Bu ad, tarihçi Ahmet Refik tarafından verilmiştir), Çocuklu dişi, 8-Osmanlı Devleti ile İran arasında 17 Mayıs 1639 tarihinde yapılan antlaşmanın adı (ki, yapıldığı şehrin adını taşır), 9-Mısır tarihinde Ramses'ler devrinde "Savaşçıların ve silâhların tanrıçası" sayılan ve Hiksos'lar zamanında M.Ö. 17. yüzyılda Mısır'a getirilen Asyalı tanrıça, Çalışma dokusunda gümüş tel bulunan, 10-BERLİN'in hecelerinden biri, Düğme deliği, Kabuğu soyulmadan yenemeyen bir meyve, 11-Lâhza, Kamer , Bir nota, İsyancı (baş kaldıran), 12-İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1949 yılında, "Yahudilerin sürülmesi olayından sorumlu tutularak, Nürnberg Mahkemesi tarafından dört yıl hapse mahkûm edilen ve ön adı Karl olan Alman diplomatı, İsa Peygamber'in doğduğu güne verilen ad.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1-Preveze Savaşı'nda yararlığı görülen (ve REİS lâkabı olan) ünlü bir Türk denizcisi, Bir adı da MİKENLER olan en eski Yunan kavimlerinden biri (ki Agamennon kumandasındaki ordularıyla "Karadeniz ticâretini ele geçirmek için,, Çanakkale Boğazı'na yaptıkları akınlarda TRUVA'yı yıktılar), 2-ÇANDARLIZADE ve PAŞA lâkapları bulunan ünlü (ve büyük hizmetleri geçen) bir Osmanlı sadrâzamı, 27 Mayıs 1840 tarihinde ölen ünlü bir İtalyan bestecisi ve kemancısı, 3-Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız Mareşali Joffre'un Alman ilerleyişini durdurduğu ırmağın ve bu muharebenin adı (söylediğimiz şekliyle yazınız), 15 Mayıs 1919'da İzmir'de karaya çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atan ünlü gazeteci H.Tahsin'in ön adı, 4-Kalay mâdeninin simgesi, Osmanlı İmparatorluğunda beş defa sadrâzam olan ve Girit adasının Yunanistan'a katılmasını engelleyen PAŞA lâkaplı devlet adamı (Ön adları Mehmet Emin'dir), ORTA'nın ortasındaki iki harf, insanlara yararlı bir hayvan, 5-"29 Mayıs 1453 Salı günü" İstanbul'un fethi sırasında surlara ilk çıkan ve Türk bayrağını surlara diken ünlü Türk askeri Hasan'ın lâkabı, Sahip, 6-Türk tulûat tiyatrosunun ünlü oyuncularından biri, Truva Savaşı'nda topuğundan zehirli okla vurularak ölen Yunan mitoloji kahramanı,

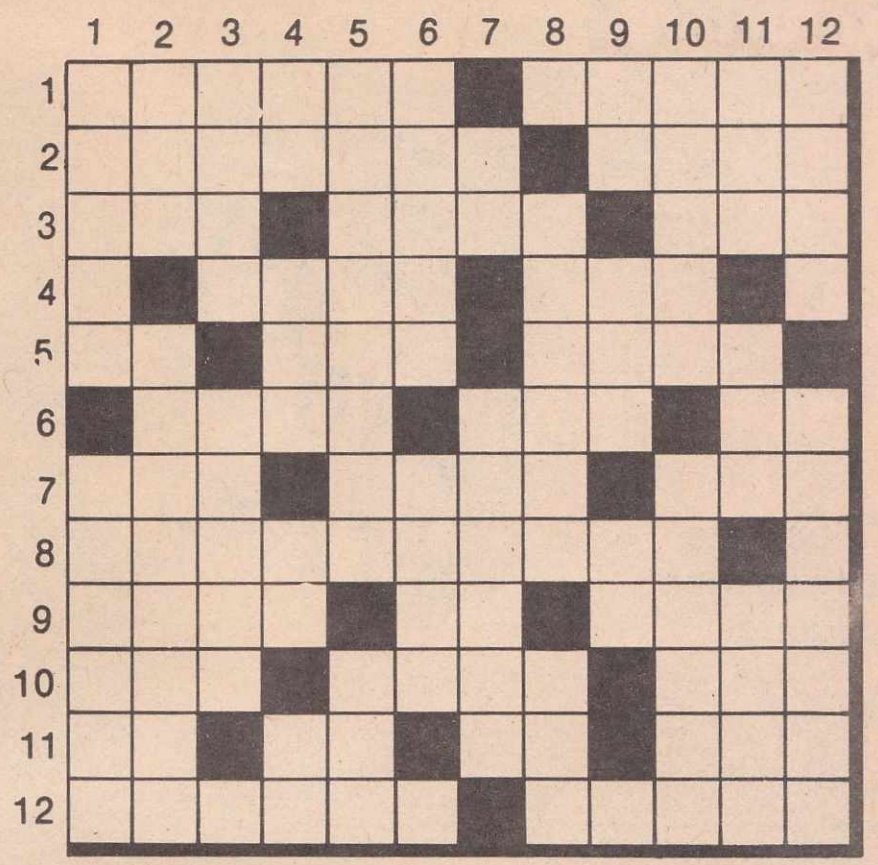

7-Eski Mısır'da bir güneş tanrısı, Çağatay lehçesiyle şiirler yazmış olan ünlü Türk bilgin ve şairi Nevaî'nın ön adları, 8-Yanardağ ağzı, Kötü, 9-Akıl, Boğa güreşindeki bağırış, Vilâyet, 10-Osmanlıların Avusturya'ya verdikleri bir ad, Sermâye, 11-Japonya'da bir liman kenti..URARTU Kralı Sardur tarafından devlet merkezi olarak kurulan ve yaklaşık yirmi dokuz asırlık bir tarihi bulunan kentimiz, Birinci Bayezid'in oğlu olan (Çelebi lâkaplı) Osmanlı padişahı, 12-İsmi Hasan olan eski bir başbakanımızın soyadı, Fatih Sultan Mehmed'in 3 Mayıs 1481 tarihinde vefâtını müteakıp tahta çıkan oğlunun adı.

CEVAPLAR:

YUKARIDAN AŞAĞIYA:
1-Salih, Akalar. 2-Ali, Paganini. 3-Marn, Hasan. 4-Sn, Ali, rt, at. 5-Ulubatlı, iye. 6-Naşit, Aşil. 7-Ra, Ali, şir. 8-Kıater, kem. 9-us, ole, il. 10-Nemse, anamal. 11-Ube, Van, Musa. 12-Saka, Bayezid.

SOLDAN SAĞA:
1-Samsun, Tunus, 2-Alanlar, Sebâ, 3-Iir, Uşak, mek, 4-Nabi, ros. 5-HP, lat, alev. 6-ahit, ate, ab. 7-Aga, lale, ana. 8-Kasrışirin. 9-Anat, iş, lame. 10-Lin, ilik, muz. 11-an, av, re, asi 12-Ritter, Milâd

-Hey babam hey!..
Kapadokya'nın malları bunlar...

-Sizin bey hiç görünmüyor Zehra hanım seyahatte mi acaba?
-Evet. Teftiş gezisi için Kilikya'ya gitti...

1- Frigya, Sakarya ve Büyük Menderes nehirlerinin yukarı kısımları arasındaki küçük platodur, 2-Bilinya, İzmit, Bursa ve İznik şehirlerini de içine alan Anadolu'nun kuzeybatı bölgesindeki toprakları, 3- İyonya, Milet ve Foça arasında kalan bölgedir, 4-Kapadokya, Ankara'nın 200 km. güneydoğusunda, Kayseri, Ürgüp ve Göreme'yi içine alan bölgedir., 5-Kilikya, Güneydoğu Anadolu'nun Adana, Mersin illeriyle, Konya ilinin güneyi ve Antalya ilinin doğusunu kaplayan bölgedir.

KİM DEMİŞ, NE DEMİŞ?

Bütün sanat galerilerinde dizi dizi harikalar vardır. Hükümet kurma sanatının galerisi ise, sadece canavarlarla doludur.

Saint-Just

Bütün devletlerin politikaları, coğrafyalarında yazılı durur.

I.Napolyon

Devlet işlerinde, kesinlikle inandıramayacağından fazlasını katiyen yapma.

Cicero

Devlet işlerinde daima ve kesinlikle gerçeği söylemek gerekir: İnanmıyacaklardır size; asıl işinize yarayacak olan da, budur.

Thiers

Bir toplumu yıkıma sürükleyen, masumu masum olarak öldürmek değildir; masumu, suçlu ilan ederek öldürmektir.

Chateaubriand

Abdülhamit'in hem çok sevip güvendiği, hem hiç sevmeyip güvenmediği adam...

Sadrazam Sait Paşa Anılar

Hürriyet Yayınları, 352 sayfa, 50 lira.

Sait Paşa, o kadar çok kez sadrazamlığa getirilmiş ki, tarihçiler bile sayısını tutmakta güçlük çekmiş, kimi yedi kez, kimi sekiz, kimi de dokuz, diyor. Bilinen şu ki, II. Abdülhamit, her başı sıkıştığında, çağırıp sadrazam yapmış kendisini.

Sait Paşa'nın aslı 1500 sayfayı aşkın anıları, yakın tarihimizin İkinci Meşrutiyet gibi en ilginç devirlerinden birine ışık tutması bakımından ilgi çekici. "Anılar" adlı kitap, tümü 1500 sayfayı geçen asıl anıların özetlenmesinden meydana gelmiş.

"Anılar"ı okuyanların çıkardığı sonuç, padişahın Sait Paşa'yı hem çok sevip güvendiği, hem de hiç sevmeyip güvenmediğidir. Eserin önsözünde kendisinin beşinci kez sadrazamlığından sonraki devre şöyle anlatılıyor:

"Bu son azilden sonra padişahla Sait Paşa arasında tuhaf bir çekişme başladı. Padişah,-bir takım garip şartlar da ileri sürerek- onu mutlaka tekrar sadrazam yapmak istiyor; paşa da ısrar ve inatla bu isteği geri çeviriyordu. Konu skandal denilebilecek bir biçim aldı. Zaten aşırı vesveseli olan ve padişahtan enikonu yılmış bulunan Sait Paşa, 4 Aralık 1895 gecesi İngiltere Elçiliği'ne sığındı ve kendisini Avrupa'ya göndermeleri için yardım istedi.

Bu olay, ülkede heyecan yarattı. Abdülhamit telaşa düştü. Ünlü ve hatırlı kişileri elçiliğe, Sait Paşa'nın ayağına yolladı. Sonunda padişaha verilen yeminli teminat üzerine evine döndü. Ne var ki, bu kez padişah, Paşa'yı evinde göz hapsine ve manevi işkence altına aldırdı.

Bu arada yeniden sadrazamlık teklifleri de devam ediyor, Sait Paşa ise, bu şartlı teklifleri durmadan geri çeviriyordu. Bütün bunlarla birlikte emektar sadrazamı 1901 Kasım'ında yine görev başında görüyoruz. Altıncı kez..."

"Geçmişte bugün" den bugüne...

İkinci Dünya Savaşı'nın en sıkıntılı yıllarında, Ankara Radyosu'nda akşam haber bültenlerinin hemen arkasından kısacık bir program yer alırdı: Geçmişte Bugün.

"Geçmişte Bugün", geçmiş yılların aynı güne rastlayan olaylarını, bir kaç cümleyle özetleyen bir tarih komprimesiydi.

"Geçmişte Bugün", Ankara Radyosu'nun en sevilen programıydı. Aradan yıllar geçti, "Geçmişte Bugün" de geçmiş oldu.

Sonradan kitap halinde bastırılan radyo konuşmalarının bugün bir tek cildini bile bulabilme olanağı yok. Tarih sevmiyen çok kişi, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin "Geçmişte Bugün"ü sayesinde, tarihin tiryakisi oldu.

Türk tarihinin sık sık rastladığımız kahramanlık sayfaları, Tülbentçi'nin kalemiyle bir bir kitap haline geldi. İnkilâp ve Aka Kitabevi tarafından bastırılan bu eserler arasında başta gelenleri şöyle sayabiliriz:

Barboros Hayrettin Geliyor, Kanuni Sultan Süleyman, Şanlı Kadırgalar, Tarihe Şan Veren Türk, Yavuz Sultan Selim Ağlıyor.

"Sabrımız tükendi. Beyazıt'a doğru yürüyeceğiz. Ölen ölene, kıran kırana! Suçu da senin boynuna..."

31 Mart ihtilalinde Sultan Hamit

Yazan: Cemal Kutay. Cemal Kutay Kitaplığı, 275 Sayfa, 40 lira.

Sabah gazetesi başyazarı Süleyman Tevfik bey, 31 Mart vakasıyla ilgili anılarında, 13 Nisan 1909 Salı günü İstanbul'da olanları şöyle anlatıyor:

"Ayasofya ve Sultanahmet meydanlarını birleştiren alana çıktım. Gördüğüm manzaranın anlatılması güçtü.

Millet Meclisi binası asker tarafından tamamen çevrilmişti. Asker sıraları aralarında ellerinde bildiriler olan sarıklılar dolaşıyordu. Asker arasında hiçbir subaya rastlamayışım dikkatimi çekti. Sonra öğrendim ki, isyana zorlanan askerler, önce subaylarını tutup hapsetmişler, sonra yollara düşmüşler. O sırada donanma birlikleri geldi. Onlar da piyade sıralarının önüne tek sıra halinde dizildiler. Bütün bunlara kumanda veren çavuşlardı. Hocalar da bu çavuşlarla sık sık konuşuyordu.

İşte bu sırada Meclis binasının önünden: "Vur!.. Öldür!.." sesleri yükseldi. Giriş kapısına yanaşmış, kupa arabasından inen birisinin üzerine saldırıldığını gördüm. Sendeledi, yere düştü. Havada birkaç kamanın parıltısı bulunduğum yere kadar yansıdı, eller kalktı indi. Sonra ayaklarından sürüklediler ve hay huy içinde, arabanın ürkerek geri tepen atlarının ayaklarının arasına bıraktılar..."

"31 Mart İhtilalinde Sultan Hamit" kitabında bu gibi ilginç sahnelerle birlikte Mayıs 1908'den Nisan 1909 sonuna kadar cereyan eden olayların kronolojisi verilmiş.

Yıllarboyu
Yakın Tarih Dergisi
YIL: 1 SAYI: 2 MAYIS 1978

Sahibi: Hürgün Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. adına **EROL SİMAVİ...** Genel Yayın Müdürü ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: **Çetin EMEÇ...** Yayın Danışmanı: **Eroğul İSKİT...** Basıldığı yer: Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş. Adres: Mollafenari Sokak No. 30-32 Cağaloğlu-İstanbul

Geçen ay sormuştuk

Sizin Niyazi Bey'den neyiniz eksik?

Şimdi, onun da Niyazi Bey'den bir eksiği kalmadı...

Oda, Niyazi Bey gibi YILLARBOYU'na abone oldu... Ve o da dergisini artık piyasaya çıkmadan önce alabiliyor...

Siz de YILLARBOYU'na abone olun ki:

1. YILLARBOYU, piyasaya çıkmadan önce elinize geçsin...
2. Her sayısı, düzenli bir şekilde size ulaşsın.
3. Ve, galiba en önemlisi; bu pahalılık ortamında, size hayli ucuza mal olsun. Bir yıllığı sadece 225.-TL'sına...

YILLARBOYU'na abone olmak, size 75.-TL. kazandıracaktır.

Abone olabilmek için, sayfamızın kenarındaki kuponu kesip bir zarfa koyarak, YILLARBOYU DERGİSİ Mollafenari Sokak 30-32 Cağaloğlu İSTANBUL adresine postalayınız.

Kuponun kesilmesiyle derginizin tahrip olacağını düşünüyorsanız, üzerinde yazılı olanları aynen bir kâğıda geçirerek, gönderebilirsiniz.

YILLARBOYU'na ..... sayısından başlamak üzere abone oluyorum. Bir yıllık abone bedeli olan 225 lirayı ..... postanesinden ..... numaralı posta havalesiyle gönderdim.

Adım, Soyadım: .....

Adresim: .....

İMZA

TÜRKİYE'DE İLK KEZ!..

Gülok-mini

Bulaşık + çamaşır makinası

Tek makina, iki kazan biri çamaşır biri bulaşık için...

Dünyanın 14 yıldır güvenle kullandığı harika makina! Kullanışlı, randımanlı, sağlam ve hesaplı oluşuyla ünlü.
Gülok-mini'yi Fransız Sufam teknik yardımıyla Türkiye'de şimdi Gülok sizlere sunuyor.
Gülok-mini. Yaşantınızda ilk kez çifte kolaylık.
Gülok-mini hem çamaşır makinası, hem bulaşık makinası.
İkisi bir arada... ama ayrı kazanlarda.

Üstelik tek makina bedeli ödeyerek.
Gülok iki ayrı işlemi, iki ayrı kazanda yapar.
İki kazan. Biri bulaşık, biri çamaşır kazanı.
Portatif motör blokunu çamaşır kazanına takınca, çamaşırlarınız 5 dakikada tertemiz.

İçi özel donanımlı bulaşık kazanına takınca bulaşıklarınız 15 dakikada pırıl pırıl. Çift işlemle.. Turbo-jet sisteminin mükemmel yıkama, durulama gücüyle.

Gülok-mini bulaşık ve çamaşır gibi iki zor işi kolayca halledersiniz, siz farkında olmadan ikinci çocukluğunuzu yaşarsınız.
Evcilik oyunlarındaki gibi...
Gülok'la bulaşık, çamaşır zevkli bir oyuna dönüşür...

GÜLOK mini

Genel Satıcısı; MATAŞ TİCARET A.Ş.
Setüstü No.27 Kabataş-İSTANBUL
Tel. 43 11 95

SUFAM

ERNA-MAŞ
Teknik işbirliği ile Türkiye'de imal edilmektedir.

moran